

MASTER'S THESIS

Denkend aan Depok, zie ik...

Herinneringen aan Depok in Nederland

Boom, M.H.D.

Award date:

2024

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

pure-support@ou.nl

providing details and we will investigate your claim.

Downloaded from <https://research.ou.nl/> on date: 18. Mar. 2025

Open Universiteit
www.ou.nl

'Denkend aan Depok, zie ik...'

Herinneringen aan Depok in Nederland

'Thinking of Depok, I see...'

Memories of Depok in the Netherlands

Voorletters en achternaam:

M.H.D. Boom

Studentnummer:

851033687

Begeleider(s):

Dr. Caroline Drieënhuizen

Examinator:

Dr. Susan Hogervorst

Inleverdatum:

Februari 2024

MASTERSCRIPTIE
CULTUURWETENSCHAPPEN

‘Denkend aan Depok zie ik...’

Herinneringen aan Depok in Nederland

Monique Boom
2024

Een beschadigde kerk en school in Depok door het geweld in de Bersiap-tijd.

Fotograaf: Hesselman, Fotocollectie Dienst voor Legercontacten Indonesië, 10 mei 1948.

Voorwoord

In de zomer van 2021 stapte ik Museum Sophiahof in Den Haag binnen, waar de expositie 'Depokkers. Een koloniaal verhaal ontrafeld' plaatsvond. Het betrof de geschiedenis van de inwoners van Depok, een christelijke Indische gemeenschap op Java, onder de rook van Jakarta (Indonesië). Mijn interesse als liefhebber van (christelijke) cultuurgeschiedenis was meteen gewekt.

Nu ben ik van jongs af aan opgegroeid met weinig kennis over het koloniale verleden van Nederland en Nederlands-Indië. Oudooms hadden 'gediend' in Indonesië tijdens de 'politieele acties', zoals dat toen nog werd genoemd, maar daarover spraken zij nauwelijks. Op de scholen die ik bezocht, was er volop aandacht voor de Tweede Wereldoorlog en andere oorlogen, maar in het curriculum was er beschamend weinig aandacht voor de aanwezigheid van Nederlanders in Indië en de onafhankelijkheid van Indonesië. Ook de Indische gemeenschap in Nederland manifesteerde zich niet in mijn jonge jaren. Redelijk dichtbij woonden Molukkers; af en toe kwam 'Tante Lien' tussen de Amerikaanse soaps op de televisie voorbij en soms stond er Chinees-Indisch afhaaleten op tafel. Pas in de afgelopen decennia groeiden bij mij de belangstelling voor en de kennis over een verleden, waarvoor nauwelijks aandacht was (geweest) binnen de Nederlandse samenleving, maar dat zo ongelofelijk belangrijk is geweest voor heel veel (Indische) Nederlanders, die ik in de loop der jaren heb mogen ontmoeten en leren kennen. Verrijkend waren ook de modules tijdens mijn studie Cultuurwetenschappen aan de Open Universiteit. Die kwamen tegemoet aan mijn passie om steeds meer te weten te komen over onze omgang met ons koloniaal verleden, zoals 'De koloniale ervaring vanuit letterkundig en cultuurhistorisch perspectief'. Mijn masterscriptie over herinneringen aan Depok past in die ontwikkeling.

Voor mijn onderzoek naar de herinneringscultuur van Depok ben ik heel veel dank verschuldigd aan de Depokkers en hun (klein)kinderen in Nederland, die mij hierbij geholpen hebben en mij te woord hebben gestaan. Vanwege de noodzakelijke anonimisering van hun verhalen in kan ik ze helaas niet bij name noemen, maar vergeten zal ik ze niet. Dankzij hun verhalen heb ik zoveel meer begrepen van het leven

in Nederlands-Indië, de ingrijpende gebeurtenissen tijdens en na de Tweede Wereldoorlog en de opbouw van hun leven hier in Nederland. Jan-Karel Kwisthout wil ik danken voor de introductie op het Depokse erfgoed en de eerste contacten binnen de Depokse gemeenschap in Nederland.

Begeleider dr. Caroline Drieënhuizen dank ik voor de adequate adviezen, het kritisch doorlezen van mijn scriptie en de uitstekende feedback. Zij is op een geweldige manier in staat om meteen de kern van een probleem te zien en zo te verwoorden dat je er ook mee aan de slag kan. Examinator dr. Susan Hogervorst heeft als geen ander het concept herinneringscultuur op een begrijpelijke en toegankelijke wijze in kaart gebracht door middel van haar proefschrift *Onwrikbare herinnering*.

Herinneringsculturen van Ravensbrück, 1945-2010. Haar theorieën die daarin zijn verwoord, waren onmisbaar bij de totstandkoming van deze scriptie. Mijn collega Herllyn Novita dank ik voor haar gastvrije ontvangst op Java, bij haar thuis in Bandung en de rondleiding in Depok vorig jaar zomer. Ook ben ik Depokse families in Depok dankbaar, die mij toen bereidwillig te woord stonden. Hannie Tijman dank ik voor het grammaticaal meelezen van de tekst en het aanbrenge van correcties; Thirza Willemsen voor technische assistentie in de vormgeving. *Last but not least* dank ik Amy en Jos voor hun enorme geduld met een moeder, die jarenlang aan de studie was. De lezer wens ik veel plezier en uiteindelijk (meer) begrip toe voor Nederlanders met een Indische achtergrond, die een rijke, maar soms ook pijnlijke bagage met zich meedragen.

Monique Boom

Februari 2024

Inhoudsopgave

Inleiding	6
Herinneringscultuur als theoretisch concept	8
Onderzoeksvragen	10
Relevantie van het onderzoek	11
Aanpak van het onderzoek	12
Structuur, begrippen en afbakening	17
Hoofdstuk 1: Herinneringscultuur – een theoretische verkenning	19
1.1 De dynamiek van herinneren	19
1.2 Het belang van oral history voor Depokkers	24
1.3 Trauma en zwijgen	26
1.4 Conclusie	29
Hoofdstuk 2: 300 jaar Depok. Een onbekende geschiedenis	31
2.1 Het ontstaan van Depok	32
2.1.1 Invallende gedagten	32
2.1.2 Een christengemeenschap	34
2.1.3 Chasteleins testament	35
2.1.4 Twaalf families	37
2.2 Vernederlandsing van Depok	39
2.3 Depok in oorlogstijd	41
2.4 Depokkers naar Nederland	44
2.5 Conclusie	48
Hoofdstuk 3: De Indische herinneringscultuur in Nederland	50
3.1 Afzien, vergeten en nostalgie	51
3.2 Onrust en polemie	52
3.3 Een Indische pleisterplaats	55
3.4 Conclusie	57

Hoofdstuk 4: De Depokse herinneringscultuur in Nederland	59
4.1 Prelude: De instelling van de Chastelein-dag	60
4.2 1950-1980: Achteromkijken en níet vergeten	64
4.2.1 Depokse reünies	65
4.2.2 Depokse periodieken	70
4.3 1980-2000: Relatieve stilte	76
4.4 2000-2021: Internet, boeken en tentoonstellingen	77
4.5 Nieuwe producenten van herinnering?	81
4.6 Conclusie	83
Conclusie	85
Summary	91
Aanbevelingen	92
Bronnen en literatuur	93
Bijlage 1 Methodiek van onderzoek inzake interviews	98
Bijlage 2 Interviews – open coderen	105

Inleiding

‘Depok, de droom van Cornelis Chastelein’ zo luidde de tentoonstelling van 30 juni tot 6 oktober 2019 in het Westfries Museum in Hoorn. De expositie trok meteen de aandacht van de landelijke pers in Nederland. Dagblad *Trouw* schreef over een ‘unieke geschiedenis’.¹ De tentoonstelling kreeg in 2020-2021 een vervolg in Museum Sophiahof in Den Haag onder de titel ‘Depokkers. Een koloniaal verhaal ontrafeld’.² Pas met deze tentoonstellingen werd een deel van de vrijwel onbekende geschiedenis van Depok binnen het Nederlands koloniaal verleden voor het voetlicht gebracht.³ Het verhaal op deze exposities betrof een bijzondere Indische gemeenschap, de Depokkers, waarvan een deel na de Tweede Wereldoorlog naar Nederland was gekomen. De Depokse geschiedenis begon in 1714 op het Indonesische eiland Java toen VOC-beambte Cornelis Chastelein zijn landgoed bij testament – onder voorwaarden – naliet aan ‘zijn’ 150 slaafgemaakten. Het was zijn wens dat ze in hun eigen onderhoud konden voorzien.⁴ Executeur was de Raad van Indië, maar die besloot zijn wilsbeschikking niet na te volgen: de slaafgemaakten kregen slechts het vruchtgebruik.⁵ In 1850 verwierp het Hoger Gerechtshof echter dit besluit en de Depokkers werden wettelijk eigenaar van hun land.⁶ Vervolgens vond onder invloed van missionarissen in de negentiende eeuw een ‘vernederlandsing’ van Depok plaats, wat onder meer leidde tot dodelijk geweld door jonge Indonesische nationalisten (pemuda) in de twintigste eeuw.⁷ De Japanse bezetting tijdens de Tweede Wereldoorlog van Nederlands-Indië, waaronder Depok, de Bersiap-periode met het zojuist geschetste extreme geweld en het uitroepen van de onafhankelijkheid van

¹ Elise Tilman, ‘Hoe slaafgemaakten op West-Java landheer werden dankzij een VOC-koopman’, *Trouw*, 1 juli 2019.

² Op de site van Sophiahof zijn de gegevens inmiddels verwijderd, maar de url’s zijn er nog wel, bijvoorbeeld: <https://www.museumsophiahof.nl/agenda/gesprek-over-depok>. Verder rept bijvoorbeeld *Trouw* erover: Eric Brassem, ‘Museum Sophiahof vertelt het onwaarschijnlijke verhaal van de Depokkers’, *Trouw*, 15 oktober 2021.

³ ‘Depok, de droom van Cornelis Chastelein’, *Hoorns Dagblad*, 4 juni 2019.

⁴ Nonja Peters, *Depok. De droom van Cornelis Chastelein* (Volendam 2019) 41.

⁵ Esmee Bakker en Arno Kantelberg, ‘Het vergeten verhaal van de Depokkers’, *National Geographic*, 10 februari 2020.

⁶ Peters, *De droom van Chastelein*, 46.

⁷ Nonja Peters, *The christian slaves of Depok. A colonial tale unravels* (Cambridge 2021) 442.

Indonesië stelden de Depokkers voor de vraag: blijven of vertrekken?

In de periode 1946-1968 vertrokken naar schatting zo'n 300.000 mensen uit het voormalige Nederlands-Indië naar Nederland, waaronder Depokkers, maar hun exacte aantal is niet bekend.⁸ De landerijen van Depok werden op 4 augustus 1952 door de Indonesische overheid genationaliseerd.⁹ De nakomelingen van de families uit het testament van Chastelein die er nog woonden, mochten hun huizen en de grond waarop deze stonden, behouden. Het confisqueren van land bracht meer Depokkers ertoe naar Nederland te gaan. Later gaf de Indonesische overheid enkele stukken land terug en wat gebouwen, zoals de protestantse kerk en de begraafplaats. Waar vroeger het landgoed Depok en de Depokse gemeenschap gesitueerd waren, wordt dit nu Depok Lama (Oud Depok) genoemd. Het is tegenwoordig een relatief klein gebied binnen de huidige miljoenenstad Depok, in de metropoolregio van Jakarta.

De Depokse vluchtelingen die zich onder andere in Nederland vestigden, waren alles kwijtgeraakt, behalve hun herinneringen. Maar voor hun herinneringen was weinig ruimte binnen de Nederlandse gemeenschap, die genoeg had aan haar eigen oorlogsverleden.¹⁰ Pamela Pattynama, professor (post)koloniale literatuur- en cultuurgeschiedenis, geeft aan dat daardoor de verhalen en opvattingen van de Indische gemeenschap – en door de aversie van Nederlanders aan alles wat herinnerde aan het 'verlies' van een kolonie – jarenlang verbannen waren naar het domein van hun eigen huis. Dit zogenoemde geheugenverlies in het publieke domein over het koloniale verleden van Nederland droeg bij aan het voortduren van bestaande mythes over een idyllisch koloniaal tijdperk.¹¹ Namelijk dat Nederland Indië goed had bestuurd door het realiseren van infrastructurele en sociaaleconomische programma's en een beschavingsoffensief onder de bevolking.¹² *'Daar wèrd wat groots verricht'* gaf tot de

⁸ Yvonne van Genugten en Jan van Rosmalen, *Atlas van de oversteek* (Zutphen 2024) 39; Peters, *De droom van Cornelis Chastelein*, 97.

⁹ Peters, *De droom van Cornelis Chastelein*, 112.

¹⁰ Thom de Graaf, 'Omkijken is vooruitkijken', rede in de Tweede Kamer bij de herdenking van de Tweede Wereldoorlog in voormalig Nederlands-Indië, Den Haag 14 augustus 2021, <https://www.raadvanstate.nl/publicaties/toespraken-vice-president/omkijken-is-vooruitkijken/>, geraadpleegd 3 november 2021.

¹¹ Pamela Pattynama, 'Tempo doeloe nostalgia and Brani memory community: The IWI collection as a postcolonial archive' in: *Photography & Culture*, Volume 5 (2012) 265–280, aldaar 271-272.

¹² Gert Oostindie, *Postkoloniaal Nederland. Vijfenzestig jaar vergeten, herdenken, verdringen* (Amsterdam 2010) 149.

jaren zeventig menig politici aan, evenals door mensen die vooroorlogs nauw met Indië waren verbonden.¹³ Daar kwam bij dat voor immigranten uit Indonesië de geschiedenis sinds 1942 (de Japanse bezetting en de Bersiap-periode) zoveel scherper op hun netvlies stond vanwege het onrecht dat hun was aangedaan, dan alles wat daarvoor was gebeurd. De vooroorlogse geschiedenis leek daardoor meer nostalgie op te roepen naar tempo doeloe (de tijd van vroeger of soms ook: ‘de goeie ouwe tijd’).¹⁴ Ook onder Depokkers zijn in de loop der tijd feiten en mythes zich met elkaar gaan vermengen, zoals de idee dat Chastelein twaalf slaafgemaakte families bij hun doop een familienaam gaf onder verwijzing naar de twaalf discipelen van Jezus.¹⁵ Hun gezamenlijke afkomst, samen met hun christelijke traditie en cultuur, geven tot op de dag van vandaag een gevoel van saamhorigheid en verbondenheid, vermeldt Jan-Karel Kwisthout, een Depokse nazaat en schrijver van *Sporen uit het verleden van Depok*.¹⁶ Herinneringen aan het gezamenlijke Indische koloniale verleden van de Depokse families – veelal doorspekt met overleveringen – heeft in belangrijke mate hun identiteit bepaald.¹⁷

Herinneringscultuur als theoretisch concept

Deze herinneringscultuur van Depokkers in Nederland is het onderwerp van deze masterscriptie. Volgens de Franse socioloog en filosoof Maurice Halbwachs vindt herinneren plaats aan de hand van gemeenschappelijke referentiepunten, die vanuit gedeelde gegevens en opvattingen worden geconstrueerd.¹⁸ Binnen het kader van het geheugen (van families) dienen personen en feiten als oriëntatiepunten.¹⁹ In mijn onderzoek ga ik na welke herinneringen aan het oude Depok dominant zijn binnen de Depokse families in Nederland en tussen de verschillende generaties, welke verhalen

¹³ Ibidem. Oostindie refereert hiermee aan de titel van een boek van auteur W.H. van Helsdingen, dat in 1941 uitkwam. In 2018 is de titel opnieuw gebruikt bij een boek over een familiegeschiedenis en theaterprogramma van Diederik van Vleuten.

¹⁴ Oostindie, *Postkoloniaal Nederland*, 153.

¹⁵ Peters, *De droom van Cornelis Chastelein*, 122.

¹⁶ Jan-Karel Kwisthout, *Sporen uit het verleden van Depok. Een nalatenschap van Cornelis Chastelein (1657-1714) aan zijn vrijgemaakte christenslaven* (Woerden 2007) 7.

¹⁷ Kwisthout, *Sporen uit het verleden van Depok*, 7

¹⁸ Susan Hogervorst, *Onwrikbare herinnering. Herinneringsculturen van Ravensbrück, 1945-2010* (Lisse 2010) 19.

¹⁹ Maurice Halbwachs, *On Collective Memory* (Chicago 1992) 61.

terugkeren en op welke feiten en figuren uit de Depokse geschiedenis deze verhalen georiënteerd zijn (bijvoorbeeld welke rol Cornelis Chastelein of de Bersiap-periode speelt in hun herinneringen).

Mijn onderzoek doe ik binnen het concept herinneringscultuur, omdat hierdoor de uitingen van collectieve herinneringen in samenhang met hun sociale omgeving bestudeerd kunnen worden.²⁰ Collectieve herinneringen verwijzen naar gemeenschappelijke historische ervaringen die tot uitdrukking gebracht worden in bijvoorbeeld liederen, teksten, herdenkingsdagen, rituelen, foto's en monumenten. Historicus Maria Grever geeft aan dat het gaat om het materiële en immateriële erfgoed van een familie, groep, beweging of natie, dat gebaseerd is op gedeelde ervaringen van leden van zo'n gemeenschap en als zodanig erkend door de dominante groep daarbinnen.²¹ Collectieve herinneringen zijn niet een optelsom van individuele herinneringen, maar ze zijn de voorlopige uitkomsten van een sociaal en cultureel proces die - met behulp van het begrip herinneringscultuur - inzichtelijk gemaakt kunnen worden. Daardoor kunnen zowel materiële als immateriële uitingen van collectieve herinneringen in hun sociale omgeving worden bestudeerd.²²

Voor dit onderzoek maak ik gebruik van de interpretatie van de theorie van cultuurwetenschapper Susan Hogervorst, omdat deze de meest praktische uitgangspunten biedt om de Depokse herinneringscultuur te kunnen bestuderen. Zij maakt deel uit van de kring wetenschappers die sinds het begin van de eenentwintigste eeuw herinnering als een dynamisch fenomeen benadert, waarbij er meer aandacht is voor de samenhang tussen sociale en culturele aspecten van collectieve herinnering. Hoe een gemeenschap gebeurtenissen interpreteert en deelt, bepaalt de verbondenheid en identiteit van deze groep. Zij spreekt over een sociale dimensie waarbij mensen als herinneringsproducenten en -consumenten een rol spelen – een culturele dimensie waarbij verschillende media deze collectieve herinneringen belichamen en genereren en de contexten waarbinnen herinneringen worden

²⁰ Hogervorst, *Onwrikbare herinnering*, 14.

²¹ Maria Grever, 'Visualisering en collectieve herinneringen. 'Volendams meisje' als icoon van de nationale identiteit', *Tijdschrift voor geschiedenis*, jaargang 117, nr. 2 (2004) 207-229, aldaar 212.

²² Hogervorst, *Onwrikbare herinnering*, 14.

begrepen, geproduceerd en gedeeld.²³ Zij betoogt daarbij dat de verhouding tussen individuele en collectieve herinneringen complementair is; er vindt een permanente wisselwerking plaats tussen het niveau van het individu en dat van het collectief.²⁴ Dat maakt het gehele proces dynamisch. De dynamiek wordt versterkt doordat individuen vaak in verschillende sociale groepen opereren. Daardoor kunnen zij het gezamenlijke verleden anders beleven, interpreteren en uitdragen. Zo ontstaan er verschillende herinneringen met betrekking tot het gezamenlijke verleden.²⁵

Onderzoeksvragen

Deze dynamiek van herinneren binnen de Depokse gemeenschap in Nederland ga ik onderzoeken met behulp van deze vraagstelling: *Hoe hebben de (nazaten van) Depokkers in Nederland tussen 1945 en 2021 betekenis gegeven aan de geschiedenis van Depok en hoe verhoudt zich dat tot herinneringen aan Nederlands-Indië in Nederland?*

Om deze vraag te kunnen beantwoorden onderzoek ik aan de hand van het concept herinneringscultuur een aantal factoren: welke herinneringen aan Depok hebben Depokkers in Nederland en wat heeft hun herinneringen mede vormgegeven? Daartoe verdiep ik mij in de materiële dimensie van de Depokse herinneringscultuur in Nederland; de verschillende culturele media met behulp waarvan Depokkers over het herinnerde verleden hebben gecommuniceerd. Herinneringen hebben namelijk media nodig om tot een collectieve herinnering uit te groeien: pas in de gemedieerde vorm van een verhaal, beeld, object of ritueel zijn ze te kennen, te herkennen en over te dragen.²⁶ Daarnaast komt de geschiedenis van de Depokkers aan bod, evenals de ontwikkeling van de Indische cultuur in Nederland. Zij zijn de contexten waarbinnen de Depokse herinneringen kunnen worden begrepen, geproduceerd en gedeeld. Depok maakt immers onlosmakelijk deel uit van de koloniale erfenis van Nederland. Samen met veel andere mensen met een Nederlandse nationaliteit zijn Depokkers na de

²³ Hogervorst, *Onwrikbare herinnering*, 15-20.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem, 22.

²⁶ Ibidem, 16.

Tweede Wereldoorlog naar Nederland gekomen en hebben zij eenzelfde kille of lauwe ontvangst meegemaakt, was er weinig tot geen ruimte om hun verhaal te doen en/of was er weinig tot geen erkenning voor het leed dat veroorzaakt was door de Japanse bezetting, de Bersiap-periode en de soms onvermijdelijke verhuizing of repatriëring naar Nederland.²⁷ Maar ook maakten Depokkers door hun herkomst deel uit van de brede Indische gemeenschap in Nederland.²⁸ Of ook de Depokse gemeenschap zich daarbij aansloot dan wel zich daar onderdeel van voelde en in hoeverre deze context de herinneringen aan Depok heeft beïnvloed, wordt in dit onderzoek meegenomen.

Relevantie van het onderzoek

Over de geschiedenis van Depok is weinig literatuur in Nederland beschikbaar. Voor zover bekend zijn Jan-Karel Kwisthout en historicus Nonja Peters voornamelijk de enige auteurs die boeken over Depok en de Depokse families in Nederland hebben geschreven. Tot aan de tentoonstellingen in Hoorn en Den Haag heeft de geschiedenis voornamelijk haar weg gevonden via mondelinge overlevering, en slechts zeer beperkt via schriftelijke bronnen. Het boek van Jan-Karel Kwisthout, *Sporen uit het verleden van Depok*, is in 2007 in eigen beheer uitgegeven.²⁹ Zijn grootmoeder, geboren en getogen in Depok, vertelde hem familieverhalen, die hem onder meer inspireerde tot het schrijven van dit boek. Binnenkort verschijnt zijn tweede boek *Drie eeuwen Depok. De erfenis van Cornelis Chastelein (1657-1714) aan zijn vrijgemaakte christenslaven op West-Java*.³⁰ Nonja Peters, één van de makers van de tentoonstellingen in Hoorn en Den Haag, liet de exposities vergezeld gaan van het boek *Depok. De droom van Cornelis Chastelein*.³¹ In 2021 verscheen als sluitstuk haar wetenschappelijke boek *The christian slaves of Depok*.³² Daarin schrijft ze over de persoon Cornelis Chastelein (Depok van

²⁷ Gert Oostindie, *Koloniaal Nederland*, 61.

²⁸ Lizzy van Leeuwen, *Ons Indisch erfgoed. Zestig jaar strijd om cultuur en identiteit* (Amsterdam 2008) 5-10.

²⁹ Jan-Karel Kwisthout, *Sporen uit het verleden van Depok. Een nalatenschap van Cornelis Chastelein (1657-1714) aan zijn vrijgemaakte christenslaven* (Woerden 2007).

³⁰ In de eerste maanden van 2024 komt dit boek uit. Gelet op het tijdsbestek valt dit boek buiten dit onderzoek. Jan-Karel Kwisthout is geen historicus, maar milieujurist. Zijn betrokkenheid is ingegeven door zijn familiebanden.

³¹ Nonja Peters, *Depok. De droom van Cornelis Chastelein* (Volendam 2019).

³² Nonja Peters, *The christian slaves of Depok. A colonial tale unravels* (Cambridge 2021).

1714-1900), de 'ondergang' van Depok (1900-1945) en de diaspora van Depokkers (1945-2000). Dat laatste deel schrijft ze mede op basis van interviews met Depokkers in zowel Nederland als Depok zelf en archiefmateriaal uit die periode. Naast hun beider boeken is een beperkt aantal (kranten)artikelen en (reis)verslagen beschikbaar, die iets over Depok melden. Inmiddels groeit ook de aandacht voor Depok in Indonesië zelf. De Universtas Indonesia hield onlangs een workshop over het behoud en de ontwikkeling van dit bijzondere gebied. De Nederlandse Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed werkte hieraan mee.³³

Het voorliggende onderzoek naar de herinneringen van Depokkers in Nederland moet gezien worden als een wetenschappelijke aanvulling op de historische boeken en artikelen die inmiddels zijn verschenen. De individuele en collectieve herinneringen van in Nederland woonachtige Depokkers zijn nog niet eerder onderzocht en kunnen dienen als bron voor wetenschappelijk onderzoek naar de Depokse geschiedenis en cultuur, waardoor een breder en dieper begrip van deze geschiedenis ontstaat. Het resultaat van het onderzoek draagt bij aan meer bekendheid van en interesse voor de geschiedenis van Depok, de herinneringscultuur van Depokkers in Nederland en hun plaats binnen de herinneringscultuur aan Nederlands-Indië in Nederland.

Aanpak van het onderzoek

Omdat slechts beperkt literatuur voorhanden is over de Depokse gemeenschap in Nederland is gebruikgemaakt van de methode van oral history, om de mondelinge overleveringen en herinneringen van Depokkers in Nederland in kaart te brengen. Daarbij worden door middel van interviews herinneringen opgetekend en geanalyseerd.³⁴ Een wat oudere definitie van oral history ofwel mondelinge geschiedenis is: het interviewen van ooggetuigen van gebeurtenissen uit het verleden met als doel een historische reconstructie te geven.³⁵ Dat is niet het doel van dit onderzoek, maar het onderzoek sluit meer aan bij de opvatting van historicus Ron Grele (die een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan de ontwikkeling en promotie

³³ Peter Timmer en Jacqueline Rosbergen, 'De erfenis van Cornelis Chastelein', in: *Tijdschrift van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed*, jaargang 15, no. 3 (2023) 32-33.

³⁴ Lynn Abrams, *Oral history theory. Second edition* (New York 2016) 1.

³⁵ Abrams, *Oral history theory*, 5.

van oral history), dat interviews ons niet alleen vertellen wat er is gebeurd, maar ook wat mensen dachten dat er was gebeurd, hoe ze het zich eigen hebben gemaakt en het hebben geïnterpreteerd.³⁶

Het middel daartoe is het systematisch verzamelen en vastleggen van individuele herinneringen door middel van reeksen vraaggesprekken. De interviews voor deze scriptie zijn afgenomen onder drie generaties Depokers in Nederland met als doel de verschillen en overeenkomsten in ervaringen en perspectieven bloot te leggen en te onderzoeken of de verschillende generaties het gezamenlijke verleden anders beleven, interpreteren en uitdragen. Het begrip generatie kan wat verwarrend zijn, omdat dit niet synchroon loopt met een bepaalde tijdsfase. Zo kan iemand van een tweede generatie even oud zijn als iemand van een derde generatie. Daarom is voor dit onderzoek het volgende onderscheid gemaakt:

- De eerste generatie zijn mensen die voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn geboren en de Bersiap-periode hebben meegemaakt en/of oorlogsslachtoffer zijn.
- De tweede generatie zijn mensen die na de Tweede Wereldoorlog zijn geboren, soms in Depok, en vader en moeder moeten zeggen tegen de eerste generatie.
- De derde generatie zijn mensen die in Nederland zijn geboren en opa en oma moeten zeggen tegen de eerste generatie.

Veel vierdegeneratie-Depokkers van met name relatief jonge tweede en derde generaties zijn te jong (in de basisschool- of tienerleeftijd) om een goed beeld te kunnen krijgen van hun herinneringen aan Depok en zijn daarom in dit onderzoek niet meegenomen.

Om een gedegen analyse te kunnen maken, is er een representatief aantal van vijftien personen geselecteerd op basis van de volgende criteria: hij of zij moet nazaat zijn van één van de twaalf oorspronkelijke Depokse families; families die zich beschouwen als nazaten van de slaafgemaakten die in de achttiende eeuw het landgoed Depok in eigendom kregen. Voorts moet hij of zij tussen de 25 en 100 jaar zijn, waarbij de derde generatie na 1960 geboren moet zijn. Ik beroep me niet op interviews die al eerder door één of meer wetenschappers of journalisten zijn afgenomen. Het zijn authentieke interviews, die persoonlijk zijn afgenomen in de tweede helft van 2022 en de eerste

³⁶ Ibidem, 7.

helft van 2023. Herinneringen bovenhalen kost tijd, emoties delen is persoonlijk. Daarom waren de meeste gesprekken op locatie. Soms waren onverwacht familieleden (zussen, tante, kleinzoon of echtgenote) daarbij aanwezig. Bij de oudere generaties vonden de bezoeken aan huis plaats of op een andere gewenste locatie; bij jongere generaties waren de interviews veelal telefonisch met het oog op hun beschikbare tijd. Om voor dit onderzoek een analyse te kunnen toepassen, is er gekozen voor semigestructureerde interviews, waarbij een basislijst met vragen gehanteerd werd.³⁷ Daarnaast was er volop gelegenheid om uit te weiden en andere herinneringen met betrekking tot Depok de ruimte te geven. Het voordeel van een semigestructureerd interview is dat een deelnemer vrijuit kan praten over onderwerpen die hem of haar persoonlijk raken, maar het zorgt ook voor vergelijkbaarheid tussen de reacties van verschillende geïnterviewden.³⁸ De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat juist door interactie met andere, aanwezige familieleden de interviews vrij snel neigden naar open interviews.

De interviews zijn vervolgens geanalyseerd op inhoud, woordgebruik en emoties via axiaal coderen (zie bijlage 1) en open coderen (bijlage 2). Wat herinneren de geïnterviewden zich? Wat vinden zij belangrijk om te herinneren en waarom? Het is belangrijk om ruimte te geven aan deze herinneringen, maar ook om rekening te houden met verschillende invloeden op deze herinneringen. Daarbij houd ik het in het oog dat het geheugen niet alleen een bron is, maar dat het vertelde ook de interpretatie van een verteller is van zijn ervaring, en als zodanig complex, creatief en veranderlijk.³⁹ Omdat tevens sprake is van een retrospectief interview, waarbij wordt teruggekeken in de tijd, en omdat herinneringen vervormd kunnen zijn (en daardoor gekleurde resultaten opleveren), zijn concrete gebeurtenissen als aanknopingspunten en hedendaagse plekken als geheugensteuntjes gebruikt in de hoop dat de geïnterviewde zijn gedrag en ervaringen zo getrouw mogelijk weergeeft.⁴⁰ Vanwege de

³⁷ In bijlage 1 wordt nader ingegaan op de methodiek en de gestelde vragen.

³⁸ Over de diverse soorten interviews en de voordelen daarvan zijn diverse boeken gepubliceerd die eenduidig zijn in hun beschrijving, zoals <https://www.intotheminds.com/blog/nl/marktonderzoek-kwalitatief-interview-uitvoeren/> (laatst geraadpleegd 26 augustus 2023); Ben Baarda en Monique van der Hulst, *Basisboek interviewen. Handleiding voor het voorbereiden en afnemen van interviews* (Groningen 2012) 19-21.

³⁹ Abrams, *Oral history theory*, 105.

⁴⁰ Baarda en Van der Hulst, *Basisboek interviewen*, 23-25.

privacy – veel familiegegevens komen naar voren in deze verhalen – zijn niet alleen fragmenten van interviews in bijlage 2, maar ook de citaten en verwijzingen in deze scriptie naar Depokse nazaten zoveel mogelijk geanonimiseerd weergegeven. Naast de interviews is nagegaan welke culturele media de Depokkers in Nederland gebruik(t)en om met elkaar of met anderen te communiceren over hun herinnerde verleden. In de jaren zestig en zeventig waren er Depokse periodieken en werden er jaarlijks reünies georganiseerd. In dit onderzoek is ervoor gekozen om krap vijftien jaar aan deze communicatie binnen de Depokse gemeenschap onder de loep te nemen, namelijk van 1966 tot en met 1979, wat alles te maken heeft met de onmiddellijke beschikbaarheid van deze periodieken. De nummers van juni 1966 tot maart 1971 liggen opgeslagen bij het Nederlands Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies (NIOD).⁴¹ Een van de Depokse families bezit eveneens exemplaren van de *Depok-bode*, namelijk van december 1972 tot en met maart 1979, die aan mij zijn uitgeleend. Het is mogelijk dat ook andere families diverse exemplaren bezitten, wellicht ook van latere datum en/of onder een andere titel, maar de speurtocht daarnaar vereist voor dit onderzoek te veel tijd.

Zowel de interviews als het onderzoek naar de media van herinneren zullen geanalyseerd worden aan de hand van het concept herinneringscultuur en binnen de Indische herinneringscultuur. Dat gebeurt aan de hand van drie verschillende tijdvakken, die ook hun stempel hebben gedrukt op de Indische herinneringscultuur. Het eerste tijdvak zijn de jaren vijftig, zestig en zeventig. De eerste twintig jaar staan bekend als een periode van windstilte op het Indisch-culturele front.⁴² De Indische integratie leek geslaagd, maar in de Indische gezinnen werd gezwegen over het verleden in ‘verre’ Nederlands-Indië. Hoewel zo’n 300.000 Indische Nederlanders zich vestigden in Nederland en vooroorlogse generaties waren opgevoed met het economisch belang van Nederlands-Indië, werd de herinnering daaraan uit de publieke sfeer verdrongen.⁴³ Aan het eind van de jaren zestig werden veel vormen van autoriteit betwist en Nederland raakte ontzuild. De Nederlandse oorlogsmisdaden

⁴¹ OCLC-nummer 73464340, *Contactblad III* juni 1966, *Contact-Organ Depok*, oktober 1966 juli/augustus 1967, *Depok-bode* oktober 1967-maart 1971.

⁴² Lizzy van Leeuwen, *Ons Indisch erfgoed*, 339-340.

⁴³ Gert Oostindie, *Postkoloniaal Nederland*, 255.

tijdens de Indonesische revolutie werden in de Nederlandse samenleving ter discussie gesteld en het publiek keek terug op Nederlands-Indië. De Indische nostalgie die daarop volgde en onder meer het historische staatsbezoek van koningin Juliana aan Indonesië in 1971 zorgden voor een nieuwsgierigheid naar het land van weleer.⁴⁴ De tweede periode waar in dit onderzoek bij stilgestaan wordt, zijn de jaren tachtig en negentig. Een periode waarin de tweede generatie Indische Nederlanders nadrukkelijk een andere weg insloeg. Er werd niet meer gezwegen en de tijd van nostalgie leek voorbij: met name jongeren zochten steeds nadrukkelijker naar hun 'roots'. Zij konden afstand nemen of zich zelfs verzetten tegen de aangepaste leefwereld van hun ouders.⁴⁵ Zowel de Molukse acties (onder meer de treinkapingen bij Wijster en De Punt) in de jaren zeventig als de toegenomen immigratie hadden hun etnisch bewustzijn aangescherpt.⁴⁶ De Indische strijd ging onder andere om de erkenning altijd Nederlands te zijn geweest, om de oorlog in Indië uit de schaduw van die in Nederland te halen, om begrip voor ontheemden en compensatie van gemiste inkomsten en verloren bezittingen.⁴⁷ De strijd om erkenning leverde steeds meer begrip, erkenning en concrete gebaren op.⁴⁸ Zo werd in 1988 het Indisch Oorlogsmonument onthuld als een erkenning van het oorlogsleed overzee. De Indische gemeenschap was echter niet één organisch geheel. Voor wat betreft de oorlogsclaims en de verdere exploitatie van de Indische cultuur waren onderlinge groepen op elkaar aangewezen, wat herhaaldelijk tot controverses leidde, vooral op het gebied van literatuur.⁴⁹ De derde periode beslaat de eerste twintig jaar van de eenentwintigste eeuw. In 2000 besloot de Nederlandse regering tot een financiële tegemoetkoming aan de Indische gemeenschap onder de naam 'Het Gebaar'. Het was niet bedoeld als oorlogscompensatie, maar het was een vergoeding voor de 'kille ontvangst' in Nederland en was bestemd voor projecten die zouden bijdragen aan de Indische cultuur; te denken valt hierbij aan een groot festival. Op cultureel vlak bleef het echter

⁴⁴ Ibidem, 340.

⁴⁵ Ulbe Bosma, Rembo Raben en Wim Willems, *De geschiedenis van Indische Nederlanders* (Amsterdam 2008) 205.

⁴⁶ Van Leeuwen, *Ons Indisch erfgoed*, 341.

⁴⁷ Gert Oostindie, *Postkoloniaal Nederland*, 170.

⁴⁸ Ibidem, 248.

⁴⁹ Van Leeuwen, *Ons Indisch erfgoed*, 343.

vrij rustig. Het Indische centrum in de Javastraat in Den Haag moest op last van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) in 2006 sluiten na een bestaan van vier jaar. De financiën waren uit de hand gelopen en grote groepen binnen de Indische gemeenschap konden zich niet vinden in de programmering en invulling van het Indisch Huis.⁵⁰ De Indische cultuur leek verschaald te zijn tot een 'Indische eetcultuur'.⁵¹ Tot op 27 juni 2019 Museum Sophiahof opening, dat Indische en Molukse organisaties herbergt en voorziet in ontmoeting, educatie en (culturele) activiteiten.⁵² Nog geen jaar later vond hier de tentoonstelling over Depokkers plaats.

Structuur, begrippen en afbakening

Deze masterscriptie opent met een theoretische verkenning naar het concept herinneringscultuur. In hoofdstuk 2 komt de geschiedenis van Depok, het vertrek van Depokkers naar Nederland en het ontstaan van een Depokse gemeenschap voor het voetlicht. In hoofdstuk 3 komt het Indisch erfgoed aan bod als contextueel kader voor de herinneringscultuur van Depokkers in Nederland. In hoofdstuk 4 zullen de onderzoeksresultaten geanalyseerd worden aan de hand van het concept herinneringscultuur en binnen de Indische herinneringscultuur in Nederland. Daarna sluiten de conclusie en aanbevelingen het geheel af.

Voor wat betreft de definitie van het land van herkomst is duidelijk dat Nederlands-Indië de voormalige kolonie van Nederland is, die na de onafhankelijkheid van Indonesië ophield te bestaan. Veel lastiger is de begripsbepaling van immigranten die voor, tijdens of na de onafhankelijkheid naar Nederland kwamen: gaat het om Indische Nederlanders, Indo's, Indo-Europeanen, Indonesiërs? Meestal gaat het bij Indische Nederlanders om Nederlanders afkomstig uit Nederlands-Indië, zowel Indo-Europeanen (Nederlanders van gemengde afkomst, afgekort tot Indo's) als totoks (Nederlanders van Nederlandse afkomst; soms ook wel genoemd 'de blanke bovenlaag') en hun nazaten.⁵³ Omdat sommige Depokkers echter pas veel later naar

⁵⁰ Maaïke Kraaijeveld, 'Indisch Huis vindt perfecte plek in Den Haag', *Algemeen Dagblad*, 19 juli 2017.

⁵¹ Van Leeuwen, *Ons Indisch erfgoed*, 346.

⁵² www.museumsophiahof.nl, laatst geraadpleegd 29 december 2023.

⁵³ David van Reybrouck, *Revolusi. Indonesië en het ontstaan van de moderne wereld* (Amsterdam 2020) 75-77; Bosma, *Indische Nederlanders*, 164 en 204.

Nederland zijn gekomen, bijvoorbeeld in 1965, hanteer ik liever de definitie van cultureel antropoloog Lizzy van Leeuwen en worden in deze studie met Indische Nederlanders alle postkoloniale immigranten uit Nederlands-Indië en Indonesië bedoeld.⁵⁴ Deze term wordt zoveel mogelijk gehanteerd, ook al stemt die niet altijd overeen met de ervaren identiteit van de geïnterviewden. In het spoor van deze definitie is Indisch een culturele, overkoepelende term voor een groep mensen, in casu Indische Nederlanders, en hun gewoontes, gebruiken en structuren.

Voor mijn onderzoek ben ik niet afgereisd naar Indonesië om de herinneringscultuur van de Depokers op West-Java in beeld te brengen. Binnen de beschikbare tijd is een dergelijk omvattend onderzoek niet mogelijk. Ook bestudeer ik geen Indonesische wetenschappelijke literatuur over dit onderwerp, omdat ik de taal niet beheers. Op theoretisch niveau zal ik ook geen onderzoek doen naar de wisselwerking tussen geschiedwetenschap en herinneringsculturen of naar de historiografische context van de Depokse herinneringscultuur. Ook ga ik niet verder in op de geschiedenis van Depok, te meer omdat Nonja Peters en Jan-Karel Kwisthout dit al uitgebreid en grondig hebben gedaan. Dit onderzoek dient, net zoals verwoord, gezien te worden als een aanvulling daarop.

⁵⁴ Van Leeuwen, *Ons Indisch erfgoed*, 23.

Hoofdstuk 1: Herinneringscultuur - een theoretische verkenning

De herinneringen aan Depok worden door de Depokkers in Nederland individueel en collectief beleefd. Individuele Depokkers hebben hun herinneringen aan de plek waar ze geboren en getogen zijn. Herinneringen die gevoed zijn door verhalen die van generatie op generatie zijn doorgegeven, soms aan de hand van tastbare herinneringen als foto's. Naast individuele herinneringen zijn er collectieve herinneringen die boven het individu uitstijgen en deel uitmaken van een familie of gemeenschap. In dit hoofdstuk gaat het om de dynamiek tussen individuele en collectieve herinneringen binnen het concept herinneringscultuur – een begrip dat overigens niet eenduidig wordt ingevuld door wetenschappers. Een dergelijke theoretische verkenning helpt om inzicht te krijgen in het dynamische proces van herinneren, waarbij een permanente wisselwerking plaatsvindt tussen het niveau van het individu en dat van het collectief.⁵⁵ Weliswaar zijn collectieve herinneringen niet verankerd in een collectief brein of afhankelijk van een psyche, zoals bij individuele herinneringen, maar zij sturen wel de communicatie over de betekenis van het verleden en vormen een kader waarbinnen individuele herinneringen gedeeld worden en betekenis krijgen.⁵⁶

1.1 De dynamiek van herinneren

In de jaren twintig van de vorige eeuw verrichtte de Franse socioloog en filosoof Maurice Halbwachs baanbrekend werk over het concept collectieve herinnering en de impact daarvan op mensen en de gemeenschap waarin zij leven. Volgens Halbwachs herinneren of vergeten we afhankelijk van de sociale groepen waarin we verkeren. Zij vormen als het ware het collectieve geheugen, die individuele herinneringen genereren en betekenis geven.⁵⁷ Ze kunnen ook niet zonder elkaar: het individu herinnert zich door zich in het perspectief van de groep te plaatsen, maar andersom manifesteren collectieve herinneringen zich in individuele herinneringen.⁵⁸

⁵⁵ Susan Hogervorst, *Onwrikbare herinnering. Herinneringsculturen van Ravensbrück, 1945-2010* (Lisse 2010) 23.

⁵⁶ Hogervorst, *Onwrikbare herinnering*, 23.

⁵⁷ Ibidem, 19-20.

⁵⁸ Maurice Halbwachs, *On collective memory* (Chicago 1992) 40.

Collectieve herinneringen – en daarin verschillen ze bijvoorbeeld van geschiedschrijving – halen alleen die elementen uit het verleden naar boven, die voor deze sociale groep belangrijk zijn. Zij kunnen voortleven in het bewustzijn van de sociale groep, die deze herinnering(en) in stand houdt.⁵⁹ Voor het voortbestaan van een groep of samenleving is het zelfs noodzakelijk om zich bewust te zijn van gebeurtenissen uit het heden of verleden. Dit stelt hen in staat om te begrijpen waar ze vandaan komen en waar ze naartoe gaan.⁶⁰

Halbwachs ruimt in zijn theorie ook plaats in voor de functie van familieherinneringen. Hoewel de Depokse gemeenschap in Nederland allereerst als een sociale groep te typeren is – want niet iedereen is familie van elkaar – is het familiegevoel in Depok tussen de van oudsher aanwezige families en aanverwanten bijzonder sterk. Zoals B.G. (1953, van de familie Bacas in Depok) onder woorden brengt:

*Depok is net Volendam. Zoals de Smitjes en de Schilders met elkaar zijn verweven, zo zijn de twaalf slavenfamilies met elkaar verweven. Ergens in de lijn van de familie Bacas zit een Leander, een Jonathans, en daar ben ik gewoon trots op.*⁶¹

Halbwachs geeft aan dat iedere familie haar eigen herinneringen heeft die alleen zij kent. Die geven niet alleen de geschiedenis weer, maar de herinneringen kunnen sturing geven aan de familie of iets leren aan de leden daarvan, en zo de aard of het karakter van een familie bepalen.⁶² De plaats of de streek van herkomst of van een familielid wordt dan een gemeenschappelijk symbool. Daarbij dienen personen en feiten als oriëntatiepunten.⁶³ Zo is bij de Depokse gemeenschap een centrale rol weggelegd voor de figuur Cornelis Chastelein en de vorming van het landgoed Depok in Nederlands-Indië: zij zijn voor veel Depokse families oriëntatiepunten in hun collectieve herinneringen.

Ook de Duitse cultuurwetenschappers Jan en Aleida Assman hebben een stempel gedrukt op de theorievorming over individuele en collectieve herinneringen. Jan

⁵⁹ Maurice Halbwachs, 'From The collective memory' in: Jeffrey K. Olick e.a., *The collective memory reader* (Oxford 2011) 139-149, aldaar 142.

⁶⁰ Halbwachs, *The collective memory reader*, 149.

⁶¹ Respondent 6, bijlage 2, 143.

⁶² Halbwachs, *On collective memory*, 59.

⁶³ Ibidem, 61.

Assman gaat vooral in op het verschil tussen cultureel en communicatief geheugen, waarbij cultureel dan vooral de kennis of externe symbolen zijn, die het geheugen of ons herinneren activeren, zoals tradities en monumenten, feesten, gerechten en andere lieux de mémoire (plaatsen van herinnering). Het communicatieve geheugen leeft meer in een alledaagse interactie en communicatie. Daaronder valt ook het vertellen van verhalen; dit geheugen gaat daarom – normaal gesproken – niet verder terug dan tachtig jaar, de tijdsduur van drie elkaar opeenvolgende generaties.⁶⁴

Aleida Assman geeft daarop aan dat individuen als ‘geheugensteunen van het culturele geheugen’ fungeren. Zij eigenen zich de dragers van de herinneringen (denk aan media, symbolen en voorwerpen) toe binnen een herinneringsgemeenschap.⁶⁵ En deze gemeenschap identificeert zich weer aan de hand van deze herinneringsdragers. Naast de ongewenste begripsvermenging van geheugen en herinnering, is het nadeel van deze bewering dat collectieve herinneringen op deze manier afhankelijk zijn van één of meer individuen, die fungeren als geheugensteun. Individuele herinneringen kleuren namelijk niet per definitie de collectieve herinneringen. Sommige Depokers verhalen bijvoorbeeld hoe zij in hun jeugd spelen bij de rivier Ciliwung in Depok Lama. Deze herinneringen zijn niet verankerd in het collectieve brein, maar blijven beperkt tot het individu of de individuele beleving. Weliswaar kunnen individuen bijvoorbeeld via filmpjes en sociale media de herinnering aan Depok levend houden, maar na het verdwijnen daarvan is er geen garantie dat de herinneringen blijven voortleven bij de Depokers. Wat tijdens de interviews onder meer is opgevallen dat nazaten van de Depokse families bij het delen van herinneringen en verhalen trots zijn op hun afkomst en hun rijke geschiedenis. Dát is wat verankerd zit in de collectieve herinnering van de Depokse gemeenschap, namelijk dat Cornelis Chastelein grond heeft gegeven aan slaafgemaakten; dat een christelijke gemeenschap is ontstaan die eeuwenlang moeilijke tijden heeft getrotseerd; die weliswaar voor een deel uit elkaar is geslagen na de Bersiap-tijd, maar waarbij de families elkaar toch herkennen in hun afkomst. Het zijn de historici Günther Lottes en Marcus Sandl die de term ‘herinneringscultuur’

⁶⁴ Jan Assmann, ‘Communicative and cultural memory’ in: Astrid Erll, Angar Nünning (Hg.), *A companion to cultural memory studies. An international and interdisciplinary handbook* (Berlijn, New York 2008) 109-118, aldaar 111.

⁶⁵ Hogervorst, *Onwrikbare herinnering*, 22

bieden voor het geheel van factoren, waaraan collectieve herinneringen ontspringen. De herinneringscultuur ligt dus ten grondslag aan de collectieve herinnering.⁶⁶

Beiden geven aan dat een herinneringscultuur uit drie dimensies bestaat: een sociale dimensie, waarbij personen en instituties herinneringen produceren, opslaan en afroepen; een materiële dimensie van media en voorwerpen die de inhoud van collectieve herinneringen aan de herinneringsgemeenschappen overdragen; en een mentale dimensie van bijvoorbeeld normatieve opvattingen en stereotypen, die gemeenschappelijk herinneren mogelijk maakt. Deze drie dimensies overlappen en beïnvloeden elkaar.⁶⁷

Historicus Wulf Kansteiner geeft meer duidelijkheid over de dynamiek tussen individuele en collectieve herinneringen door te zeggen dat collectieve herinneringen geen organische basis hebben en niet bestaan in letterlijke zin. Hij benadrukt dat collectieve herinneringen voortkomen uit gedeelde verhalen over de betekenis van het verleden – verhalen die verankerd zijn in de leefwereld van individuen van een collectief.⁶⁸ Ze zijn dus niet afhankelijk van een psyche of individuele herinneringen. Cultuurwetenschapper Susan Hogervorst sluit aan bij de opvattingen van Kansteiner door te zeggen dat het begrip collectieve herinnering vooral metaforisch moet worden opgevat als narratief over het verleden. Het overstijgt het domein van het individu en nestelt zich in de gemeenschap, waardoor het verleden betekenis en relevantie krijgt. Het gaat niet om individuele herinneringen bij elkaar opgeteld, maar collectieve herinneringen vormen een kader waarbinnen individuele herinneringen gedeeld worden en betekenis krijgen.⁶⁹

Kansteiner stelt ook dat een herinneringscultuur voortkomt uit de interactie tussen herinneringsproducenten, herinneringsconsumenten en tradities en representaties binnen een gemeenschap. De herinneringsproducenten uiten hun herinneringen, die door herinneringsconsumenten worden geïnterpreteerd en geuit. Zo worden ook zij

⁶⁶ Hogervorst, *Onwrikbare herinnering*, 28.

⁶⁷ Hogervorst, *Onwrikbare herinnering*, 27. Hogervorst verwijst hierbij naar: Astrid Erll, *Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen. Eine Einführung* (Stuttgart 2005) 102.

⁶⁸ Wulf Kansteiner, 'Finding meaning in memory' in: Jeffrey K. Olick e.a., *The collective memory reader* (Oxford 2011) 300-303, aldaar 302.

⁶⁹ Hogervorst, *Onwrikbare herinnering*, 23.

weer herinneringsproducenten.⁷⁰ Hierbij plaatst Hogervorst kanttekeningen. Het onderscheid tussen producenten en consumenten (of gebruikers) van herinnering is namelijk niet altijd gemakkelijk te maken. Herinneringsproducenten kunnen elkaars herinneringsconsumenten zijn en kunnen ook nog eens herinneringen van anderen in eigen geproduceerde collectieve herinneringen incorporeren.

Herinneringsconsumenten zijn dan tegelijk producenten van herinnering.⁷¹ Dit gebeurt onder meer in de uitwisseling en circulatie van diverse culturele media, die daarmee een raamwerk vormen, waarbinnen collectieve herinneringen vorm krijgen. Denk aan culturele tradities, objecten, beelden en symbolen of andere informatiedragers. Culturele media zijn dus belangrijk voor de inhoud, productie en toe-eigening van collectieve herinneringen.⁷²

Voor haar eigen onderzoek naar de omgang met het verleden van concentratiekamp Ravensbrück door overlevenden en anderen, heeft Hogervorst de uitgangspunten van Lottes en Sandl met die van Kansteiner gecombineerd. Zij spreekt over een sociale dimensie waarbij mensen als herinneringsproducenten en -consumenten een rol spelen; een culturele dimensie waarbij verschillende media deze collectieve herinneringen belichamen en genereren en de contexten waarbinnen herinneringen worden begrepen, geproduceerd en gedeeld.⁷³ Zij betoogt daarbij dat de verhouding tussen individuele en collectieve herinneringen complementair is; er vindt een permanente wisselwerking plaats tussen het niveau van het individu en dat van het collectief.⁷⁴ Overigens geeft Hogervorst aan dat de receptie van een herinnering moeilijk te meten is. De begrippen 'gebruik' of 'toe-eigening' zijn concreter en adequater, omdat ze verwijzen naar een actieve deelname aan de inhoud, vormgeving en verspreiding van collectieve herinneringen.⁷⁵

Historicus Lynn Abrams heeft in de afgelopen decennia eveneens het concept herinneringscultuur onderzocht. Zij geeft aan dat herinneringen weliswaar heel

⁷⁰ Wulf Kansteiner, 'Finding meaning in memory. A methodological critique of collective memory studies', *History and theory* 41 (2002) 179-197, aldaar 180.

⁷¹ Hogervorst, *Onwrikbare herinnering*, 25.

⁷² Erll, Astrid en Ann Rigney, 'Cultural memory and its dynamics', in idem eds., *Mediation, remediation, and the dynamics of cultural memory* (Berlijn/New York) 1-15.

⁷³ Hogervorst, *Onwrikbare herinnering*, 15-20.

⁷⁴ Ibidem.

⁷⁵ Ibidem, 26.

persoonlijk kunnen voelen, maar ze zijn altijd beïnvloed door gedeelde herinneringen met bijvoorbeeld familie, vrienden, collega's, op lokaal en zelfs nationaal niveau.⁷⁶ Individuele herinneringen zijn naar haar mening dan ook het product van een actieve relatie met anderen, in het bijzonder via gesprekken, een gedeelde taal en het reconstrueren of herbeleving van ervaringen.⁷⁷ Collectieve herinneringen zijn volgens Abrams gedeelde herinneringen van een gebeurtenis of ervaring, die vervolgens binnen een groep worden verspreid en zo de individuele herinneringen vormen.⁷⁸ Deze opvatting staat niet geheel haaks op die van Hogervorst, maar haalt wel de dynamiek weg uit het hele proces van herinneren, namelijk die van de permanente wisselwerking tussen herinneringen op het niveau van het individu en dat van het collectief, waardoor individuele en collectieve herinneringen elkaar aanvullen.

1.2 Het belang van oral history voor Depokkers

Het onderzoeken van herinneringen van Depokkers kan niet losstaan van de betekenis van oral history (mondelijke geschiedenis) voor de Depokse gemeenschap in Nederland. Pas met het verschijnen van het boek van Jan-Karel Kwisthout *Sporen uit het verleden van Depok* in 2007 kregen Depokkers een eerste geschreven bron over de geschiedenis van Depok in handen. Dit geldt overigens ook voor de Depokkers in Depok Lama op Java. Het boek van Kwisthout prijkt daarom prominent in het kantoor van YWCC (Yayasan Warisan Cornelis Chastelein), de Cornelis Chastelein Erfgoedstichting in Depok Lama.

Een oudere definitie, gehanteerd door onderzoekers in de jaren zeventig en tachtig, stelt dat oral history het interviewen van ooggetuigen van gebeurtenissen uit het verleden is, met als doel historische reconstructies mogelijk te maken; om zogenoemde bewijzen die niet terug te vinden waren in conventionele (geschreven) historische bronnen boven tafel te krijgen; of om verborgen geschiedenissen van individuen of groepen bloot te leggen, die tot dusver onopgemerkt waren gebleven. Hoewel die definitie nu door wetenschappers als beperkt wordt beschouwd, zo stelt Lynn Abrams,

⁷⁶ Lynn Abrams, *Oral history theory. Second edition* (New York 2016) 96.

⁷⁷ Abrams, *Oral history theory*, 102.

⁷⁸ Ibidem, 195.

is de reconstructie van gebeurtenissen nog steeds een belangrijke motivatie voor veel onderzoekers die gebruikmaken van oral history.⁷⁹

De Italiaanse historica Luisa Passerini heeft belangrijke bijdragen geleverd aan de studie van collectieve herinneringen, met name in relatie tot de Tweede Wereldoorlog, het fascisme en de impact ervan op de Italiaanse samenleving. Zij wees erop dat mondelinge bronnen subjectief zijn. Het zijn geen statische herinneringen aan het verleden, maar herinneringen die de menselijke geest bewerkt in de context van de eigen ervaring en politieke overtuigingen. De orale historicus is daarom, volgens haar, verplicht om goed na te denken over hoe en waarom herinneringsverhalen geproduceerd worden alsmede te letten op de (culturele) omgeving van degene die zich herinnert.⁸⁰ Met deze voorwaarden kan oral history bruikbaar historisch bewijsmateriaal opleveren van gebeurtenissen in het verleden. Het geeft mensen daarnaast de kans om over hun eigen ervaringen van vroeger te vertellen vanuit het perspectief van het heden, aldus Abrams.⁸¹ Zij vermeldt daarbij dat levensverhalen mede gevormd worden door de maatschappij en de ideeën in die samenleving over klasse en gender. Daarom is het belangrijk om de ideeën achter de verhalen te ontrafelen, de symbolen te begrijpen met als doel de ervaringen van mensen beter te begrijpen.⁸² Het optekenen van verhalen, het voeren van interviews en daarbij het vragen naar gebeurtenissen in het verleden, kan echter niet zonder het geheugen. Aan de basis van levensverhalen liggen herinneringen die, samen met het proces van herinneren, het hart vormen van oral history.⁸³

Daarbij is het oproepen van beelden, verhalen, ervaringen, gebeurtenissen en emoties van ons verleden, die ordenen, ze in een verhaal plaatsen en ze vertellen, mede afhankelijk van onze sociale en culturele context.⁸⁴ Het geheugen is immers geen winkel waar je enkele herinneringen kunt shoppen en consumeren. Maar door te herinneren wil iemand actief betekenis geven aan wat er is gebeurd in het verleden. Niet alleen aan dat van hem of haar, maar ook dat van de gemeenschap waartoe hij/zij

⁷⁹ Abrams, *Oral history theory*, 5.

⁸⁰ Ibidem, 7.

⁸¹ Ibidem.

⁸² Ibidem, 8.

⁸³ Ibidem, 78.

⁸⁴ Ibidem, 79.

behoort. Het is niet slechts een individuele aangelegenheid, maar een sociaal gedeelde ervaring, betoogt Abrams.⁸⁵ Ook is de relatie tussen een individuele en collectieve herinnering geen eenrichtingsverkeer: persoonlijke herinneringen zijn niet altijd onderdeel van en kunnen niet altijd worden opgenomen in een collectieve vertelling, benadrukt zij.⁸⁶ Hoe en welke herinneringen aan Depok een plaats hebben gekregen, hoe ze vorm hebben gekregen en of ze gedeeld worden door jongere generaties blijft een uitdagende dynamiek, die slechts tot op bepaalde hoogte te herleiden is: namelijk door interviews en het benoemen van mediale of materiële dragers van het geheugen.

1.3 Trauma en zwijgen

Oral historici ontmoeten vroeg of laat tijdens hun onderzoek mensen, die getuige zijn geweest van dramatische gebeurtenissen en die daardoor trauma met zich meedragen. Ook Depokers kunnen dermate getraumatiseerd zijn geraakt, dat hun het spreken onbewust onmogelijk wordt gemaakt. Lynn Abrams geeft aan dat een trauma voorkomt bij individuen die zo'n overweldigende gebeurtenis in hun leven hebben meegemaakt, dat ze die kunnen incorporeren in hun dagelijks leven.⁸⁷ Trauma kan het normale proces van herinneren verstoren, omdat de neurale circuits 'gebroken' zijn. Daardoor is het soms zelfs onmogelijk voor een individu om de ervaring te reconstrueren.⁸⁸ Een gebeurtenis raakt bevroren in de tijd, waardoor deze niet geïntegreerd raakt in iemands leven.⁸⁹ Impressies van wat er is gebeurd, zijn niet meer dan scherven glas. In extreme gevallen kan de overlevende zich zelfs nauwelijks iets meer herinneren van wat er gebeurd is. Daarnaast kan er sprake zijn van schaamte bij vernedering en schuld, ontstaan door machteloosheid en het niet kunnen ingrijpen toen er iets hevigis gebeurde. Tijdens interviews met een getraumatiseerd persoon kunnen er symptomen optreden als het onvermogen om te spreken, afgebroken zinnen of geëmotioneerd raken. Bij andere ooggetuigen kan er juist sprake zijn van een

⁸⁵ Lynn Abrams, *Oral history theory*, 79.

⁸⁶ *Ibidem*, 102.

⁸⁷ *Ibidem*, 178.

⁸⁸ *Ibidem*, 180.

⁸⁹ *Ibidem*, 178.

enorme levendigheid en accuraatheid bij het vertellen van wat er is gebeurd.⁹⁰ Bij één van de geïnterviewden voor dit onderzoek was duidelijk sprake van symptomen als korte, afgebroken zinnen, het geëmotioneerd raken en het onvermogen om zich precies te herinneren wat er was gebeurd. In een veilige omgeving, mede dankzij de aanwezigheid van zijn vrouw, heeft hij echter summier iets kunnen vertellen over een zeer traumatische ervaring in zijn leven: de aanval van pemuda op Depok op 11 oktober 1945, waarvan hij als kind getuige was, en zijn verblijf in een Japans interneringskamp.

Een ander symptoom van trauma is het zwijgen over gebeurtenissen, daarover niet willen praten met dierbaren of volgende generaties. Bij mensen uit het voormalige Nederlands-Indië wordt dan gesproken van het ‘Indisch zwijgen’: ze kunnen weinig tot niets vertellen over hun ervaringen, waardoor de tweede generatie dragers zijn van het verdriet dat hiermee gepaard is gegaan. Daarover is inmiddels een landelijk bekende documentaire gemaakt, waarin drie kunstenaars het generatielange zwijgen over het Indische verleden in hun familie proberen te doorbreken.⁹¹ Ook zijn er diverse boeken en romans verschenen over dit onderwerp, zoals *Indisch zwijgen* van Anneloes Timmerije.⁹² Stichting Pelita trekt samen met de coöperatie Indisch Goud door het land om verschillende generaties te helpen praten over de gevolgen van gebeurtenissen als de Japanse bezetting, Bersiap, (gedwongen) migratie en de kille ontvangst in het naoorlogse Nederland. Met vragen als: Hoe werkt het oorlogsverleden door in het dagelijks leven? Hoe herken je die doorwerking? Welke effecten hebben ontworteling en ontheemding?⁹³ Depokse P.V. is samen met haar zus naar een dergelijke bijeenkomst in Bergen op Zoom geweest. Ze herkent de gevoelens van ontheemding die bij anderen op de bijeenkomst naar boven kwamen en vraagt zich vaak af waar ze bij hoort: ze voelt zich geen Nederlandse, maar ook geen Indische.⁹⁴ Depokkers van de

⁹⁰ Ibidem, 93.

⁹¹ De film *Indisch Zwijgen* van regisseurs Sven Peetoom en Juliette Dominicus werd in 2022 vertoond in meer dan twintig filmtheaters en is inmiddels te streamen via NPO Start, 2Doc en VPRO.

⁹² Anneloes Timmerije, *Indisch Zwijgen* (Amsterdam 2002).

⁹³ Voor meer informatie: www.pelita.nl, laatst bezocht 11 november 2023.

⁹⁴ Deze bijeenkomst vond plaats op 16 juni 2023 in Bergen op Zoom, waar zij dit uitsprak.

tweede generatie in Nederland herkennen veelal dit stilzwijgen van hun ouders, ooms en tantes. B.G. (1953, van de familie Bacas) zegt onder meer:

Over Depok deed mijn moeder verder het zwijgen toe. Het zijn de angsten over wat zij heeft meegemaakt (...) We deden het als kinderen nooit goed. Maar mijn vader sloeg ons nooit met de riem, hij was meer een stille. Maar met die stilte voelde je wel: oppassen.⁹⁵

Ook S.J. (1969, van de familie Jonathans) herinnert zich hoe er (niet) over vroeger werd verteld:

Mijn moeder is van 1930, en mijn vader van 1933. In de oorlog waren ze dus kind. Van de Bersiap-tijd weet ik eigenlijk heel weinig af. Vader en moeder praatten daar niet over en als ze dat wel deden, dan met een lach. Ons huisje hier in Nederland zat altijd vol: er waren altijd 'ooms en tantes' op bezoek. Die kwamen ieder weekend langs en dan gingen we gezellig eten. Daarna gingen we pentollen. Dan werd er weleens gezegd: 'Vertel eens over vroeger.' Een oom vertelde over de Tweede Wereldoorlog (...), maar dat werd met een lach verteld. Altijd alles met een lach.⁹⁶

Dat een traumatisch verleden van één of beide ouders doorwerkt in de volgende generaties en zijn uitwerking heeft op het al dan niet willen herinneren, blijkt ook uit wat de broers V.B. (1977) en E.B. (1979, van de familie Bacas) respectievelijk zeggen:

Mijn vader heeft tot zijn 23e in Depok gewoond, maar hij vertelt er nooit iets over (...) Je zou kunnen zeggen dat mijn herinneringen aan Depok daardoor vertroebeld zijn. (...) Omdat er door mijn vader niet over gesproken wordt, voelt het als een beurse plek. Het is pijnlijk, zonder dat je precies weet waarom. Ik ervaar het ook als een groot gemis, omdat er een verleden is dat je niet kent. Maar het heeft me wel gevormd en maakt deel uit van mijn identiteit. Ik heb inmiddels de moed opgegeven om er iets mee te doen. Misschien is mijn gebrek aan interesse in Depok nu ook wel een manier om het verleden uit de weg te gaan.⁹⁷

⁹⁵ Respondent 6, bijlage 2, 145.

⁹⁶ Respondent 9, bijlage 2, 162.

⁹⁷ Respondent 10, bijlage 2, 165.

*Mijn vaders trauma's hebben invloed op mijn broers en mij gehad. Bijvoorbeeld dat we stoeiden en dat hij helemaal dichtklapte. We mochten absoluut niet van hem vechten.*⁹⁸

1.4 Conclusie

Het concept herinneringscultuur helpt om de dynamiek van herinneringen aan Depok binnen de Depokse gemeenschap in Nederland beter te begrijpen. Volgens socioloog Maurice Halbwachs herinneren of vergeten we afhankelijk van de sociale groepen waarin we verkeren. Zij vormen als het ware het collectieve geheugen die individuele herinneringen genereren en betekenis geven.

Ook de Duitse cultuurwetenschappers Jan en Aleida Assman en historici Günther Lottes en Marcus Sandl hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan de theorie over de herinneringscultuur van een gemeenschap. De dynamiek van individuele en collectieve herinneringen zijn echter met de opvattingen van historicus Wulf Kansteiner en cultuurwetenschapper Susan Hogervorst veel meer inzichtelijk geworden. Volgens Kansteiner ontstaan collectieve herinneringen uit gedeelde communicatie over de betekenis van het verleden. Ze zijn verankerd in individuele levens, die deelnemen aan het gemeenschappelijk leven van de betreffende groep. Ze zijn dus niet afhankelijk van een psyche of individuele herinneringen. Uit het onderhavige onderzoek blijkt ook dat de individuele herinneringen van Depokkers weliswaar de collectieve herinneringen kleuren, maar ze zijn niet per definitie verankerd in het collectieve brein. Susan Hogervorst geeft aan dat het begrip collectieve herinnering vooral metaforisch opgevat moet worden als narratief over het verleden. Het overstijgt het domein van het individu en nestelt zich in de gemeenschap, waardoor het verleden betekenis en relevantie krijgt. Dat is goed terug te zien bij de Depokse gemeenschap en haar herinneringen. Of het nu gaat om de rol en invloed van Cornelis Chastelein, de vorming van zijn landgoed en de twaalf families of de afschuwelijke gebeurtenissen op 11 oktober 1945: al deze collectieve herinneringen vormen het kader waarbinnen de individuele herinneringen van Depokkers in Nederland gedeeld worden en betekenis krijgen. In haar theorie ruimt Hogervorst een bijzondere plek in voor zogenoemde

⁹⁸ Respondent 11, bijlage 2, 168.

herinneringsproducenten en – consumenten. Producenten van herinnering kunnen elkaars consumenten zijn en ook nog eens herinneringen van anderen in eigen geproduceerde collectieve herinneringen incorporeren. Met andere woorden: Depokkers kunnen herinneringsconsumenten zijn en tegelijk producenten van herinnering, waarbij er een voortdurende wisseling van herinnering is tussen het niveau van het individu en dat van het collectief, waarbij de receptie van herinnering lastig te meten is. Collectieve herinneringen krijgen vorm binnen de kaders van diverse culturele media, bijvoorbeeld tradities, objecten, beelden en symbolen of andere informatiedragers. Deze media zijn dus belangrijk voor de inhoud, productie en toe-eigening van collectieve herinneringen.

Van eminent belang is ook de mondelinge geschiedenis ofwel oral history voor Depokkers. Pas bij het verschijnen van het boek van Jan-Karel Kwisthout in 2007, *Sporen uit het verleden van Depok*, kregen Depokkers een eerste geschreven bron over de geschiedenis van Depok in handen. Dit betekent dat deze gemeenschap in Nederland het in de periode 1945-2007 vooral moest doen met overgeleverde verhalen. Historica Lynn Abrams benadrukt dat oral history een belangrijke kans is om over de eigen ervaringen van vroeger te vertellen vanuit het perspectief van het heden. Aan de basis van deze levensverhalen liggen herinneringen die, samen met het proces van herinneren, het hart vormen van oral history. Door te herinneren wil iemand actief betekenis geven aan wat er is gebeurd in het verleden. Niet alleen dat van hem of haar, maar ook dat van de gemeenschap waartoe hij of zij behoort. Hoe lastig is dat echter, als de eerste generatie getekend is door bijvoorbeeld trauma's van verlies en geweld, en vervolgens vervalt in stilzwijgen? Hoe krijgt oral history dan zijn betekenis? Daarom is het bij het optekenen van deze herinneringen belangrijk om te letten op de (culturele) omgeving van wie zich herinnert, maar ook op de signalen van eventuele trauma's.

Hoofdstuk 2: 300 jaar Depok, een onbekende geschiedenis

‘(...) de historie van Chastelein is een levende historie. Zijn geest is in het leven van de Depokkers bewaard gebleven. (...) Veel Depokkers zelf wisten misschien niet eens hoe sterk in hun denkleven Chasteleins werkelijke leven was doorgedrongen: geen heren en geen slaven, geen bruin en geen blank, geen bezit en geen armoede, geloof geen twistappel, maar verbond’, schrijft journalist Tjalie Robinson op 2 juli 1955 in de *Groene Amsterdammer*.⁹⁹

Bijna zeventig jaar na deze uitspraak en ruim driehonderd jaar na de sterfdag van Cornelis Chastelein speelt de stichter van Depok nog altijd een rol in de herinneringscultuur van Depokkers in Nederland, zo blijkt uit dit onderzoek. Voor sommigen is hij een held, zoals voor A.B. (1929), nazaat van de Depokse families Jonathans en Leander:

*Het is toch onvoorstelbaar dat daar zo’n man zich opeens ontfermde over ons en ons land gaf, dat we konden bewerken en waar we goed van konden leven.*¹⁰⁰

Voor B.G. (1953, van de Depokse familie Bacas) is Chastelein zelfs bepalend voor zijn leven:

*Voor mijn gevoel ben ik gewoon een Depokker en ik doe wat Chastelein me heeft gevraagd. Ik wil overbrengen hoe ze geleefd hebben (de eerste Depokkers, MB), waar ze geleefd hebben en dat Depok het eerste Nederlandse dorp was.*¹⁰¹

Om de context van hun uitspraken en die van andere Depokkers in dit onderzoek te kunnen plaatsen, wordt in dit hoofdstuk vooral ingegaan op de (ontstaans)geschiedenis van Depok, de denkbeelden van Cornelis Chastelein, de zogeheten ‘vernederaldsing’ in de daaropvolgende periode, de dramatische gebeurtenissen in Depok rond de onafhankelijkheid van Indonesië en het vertrek naar Nederland. Deze geschiedenis, die een periode van driehonderd jaar bestrijkt, vormt de basis van de herinneringscultuur

⁹⁹ Tjalie Robinson, ‘De Christengemeente in Depok’, *De Groene Amsterdammer*, 2 juli 1955.

¹⁰⁰ Respondent 1, bijlage 2, 107.

¹⁰¹ Respondent 6, bijlage 2, 141.

van Depokkers in Nederland, waarvan de ingrediënten in verschillende mate komen bovendrijven in hun herinneringen.

2.1 Het ontstaan van Depok

Het verhaal van Depok begon driehonderd jaar geleden toen de Nederlandse VOC-beambte Cornelis Chastelein op 28 juni 1714 stierf en zijn landgoed Depok onder voorwaarden naliet aan 'zijn' 150 tot 200 slaafgemaakten, afkomstig uit met name Bali en Makassar.¹⁰² Wie was deze stichter van Depok?

2.1.1 Invallende gedagten

Cornelis Chastelein (1657-1714) had als tweede opperkoopman van de Verenigde Oost-Indische Compagnie een goede functie, maar ging vroegtijdig met pensioen in 1691 omdat hij naar verluidt niet onder de nieuw benoemde gouverneur-generaal Willem van Outhoorn wilde werken.¹⁰³ Niettemin werd hij in 1705 benoemd tot 'raad extraordinair' van de Raad van Indië en trad in 1709 toe als ordinaris, wat hij tot aan zijn dood in 1714 bleef. Daarnaast was hij lid van de kerkenraad van de Nederlands Hervormde Kerk in Batavia en president van de Weeskamer.¹⁰⁴ Chastelein had verregaande hervormingsplannen voor Indië en in het bijzonder voor Java. In 1686 had hij daarover al een memorie geschreven.¹⁰⁵ Op 30 juni 1705 voltooide Chastelein een nieuwe verhandeling, *Invallende Gedagten*, met een gedetailleerde visie op hoe volgens hem een Europese kolonie op Java het beste ingericht kon worden.¹⁰⁶ Chastelein was tot de overtuiging gekomen dat er maar één manier was om van Indië een welvarende kolonie te maken, en dat was door het stichten van landbouwgemeenschappen.¹⁰⁷ Dat wilde hij ook op Java. Zijn idee was om op grote schaal landerijen aan burgers te geven, zodat voor iedereen voldoende voedsel

¹⁰² Bakker en Kantelberg, *National Geographic*, 10 februari 2020.

¹⁰³ Peters, *The christian slaves of Depok*, 51.

¹⁰⁴ Peters, *The christian slaves*, 52-53.

¹⁰⁵ De volledige titel luidt: *Mijne gedagten ende eensame bedenckingen over de saken van Nederlands India*.

¹⁰⁶ De titel hiervan is: *Invallende gedagten ende aenmerckingen over coloniën (...) ende wat men jegenwoordig tot bevordering van deselve, vooreerst soude cunnen aenvangen te doen*.

¹⁰⁷ Kwisthout, *Sporen uit het verleden van Depok*, 42.

geproduceerd kon worden door het creëren van bijvoorbeeld rijstvelden, groenteakkers en plantages met gewassen als suikerriet, peper, koffie en katoen.¹⁰⁸ Chastelein was van mening dat een winstgevende handel hand in hand moest gaan met de structurele ontwikkeling van de kolonie en haar bevolking en pleitte derhalve voor een Europese volksplanting.¹⁰⁹ Hij liet zich bij zijn ideeën inspireren door onder meer leden van de Bataviaasche Kring, waarvan hij eveneens lid was geworden. Het was een kleine kring van geestverwanten, onder wie prominente personen, die ervan overtuigd waren dat de gereformeerde godsdienst belangrijk is voor een harmonieuze en hechte samenleving. Met hen filosofeerde hij over het toenmalige rechtssysteem, de multi-etnische samenleving en de bestuurlijke organisatie.¹¹⁰ Zijn plannen waren niet nieuw, maar nieuw was wel zijn praktische oplossing voor het gebrek aan arbeidskrachten. Niet alleen moesten leeglopers en criminelen aan het werk worden gezet, in haar boek *Depok. De droom van Cornelis Chastelein* geeft historicus Nonja Peters aan dat hij ook de Javaanse bevolking als onmisbare arbeidspool zag.¹¹¹ Jan-Karel Kwisthout merkt daarentegen in zijn boek *Sporen uit het verleden van Depok* op, dat Chastelein vaak had gepleit voor het invoeren van arbeidskrachten van elders, waarmee het bevolkingsaantal op Java kon worden uitgebreid en het tekort aan landarbeiders opgevangen. Ook Depok stichtte hij met uitsluitend mensen van elders.¹¹²

Het is niet aannemelijk dat zijn hervormingsplannen weerklank vonden; van enige discussie hierover is tot dusver niets bekend.¹¹³ Daarnaast lagen beslissingen omtrent de inrichting van de kolonie bij het VOC-bestuursorgaan Heren Zeventien in Amsterdam, fysiek en mentaal ver verwijderd van de alledaagse praktijken op Java. Niettemin is aandacht hiervoor binnen dit onderzoek van belang. Chastelein maakte namelijk van Depok een model-landbouwgemeenschap, zoals hij dat uiteen had gezet in zijn geschriften uit 1686 en 1705.¹¹⁴

¹⁰⁸ Peters, *De droom van Cornelis Chastelein*, 30.

¹⁰⁹ Kwisthout, *Sporen uit het verleden van Depok*, 44-45.

¹¹⁰ Ibidem, 19.

¹¹¹ Peters, *De droom van Cornelis Chastelein*, 35.

¹¹² Kwisthout, *Sporen uit het verleden van Depok*, 73.

¹¹³ Peters, *The Christian Slaves*, 105.

¹¹⁴ Kwisthout, *Sporen uit het verleden van Depok*, 42.

Op 15 februari 1696 kreeg Chastelein per donatiebrief het land Mampang van de regering in Batavia. Op 18 mei van datzelfde jaar kocht Cornelis Chastelein van Lucas van der Meur het land Depok, dat grensde aan Mampang voor 500 rijksdaalders. Hij kocht bovendien twee percelen aan de oostelijke oever, zodat hij ongehinderd gebruik kon maken van de rivier Tjiliwoeng (of Ciliwung). Tezamen met het land Karang Anjer, dat hij in 1711 van de regering in Batavia kreeg, vormde dit het landgoed Depok. Chastelein hield zich intensief bezig met de inrichting en ontginning hiervan. Slaafgemaakten, die hij tussen 1693 en 1697 per schip uit onder meer Bali had laten halen, liet hij op Depok wonen en werken. Hij liet hen een pepertuin, vruchtentuinen en rijstvelden aanleggen. De oogsten waren overvloedig, niet in de laatste plaats doordat er voldoende riviertjes over het land stroomden.¹¹⁵

2.1.2 Een christengemeenschap

Het landgoed Depok was voor Chastelein niet alleen exemplarisch omdat hier zijn ideeën over landbouwkolonies tot realisatie kwamen; ook zijn wens om een welvarende, geheel zelfvoorzienende christelijke landbouwgemeenschap te stichten kwam uit: ‘... [het is] mijn uysterste wille en intentie, strijdende, die om daar een fraaie Christen bevolkinge mettertijt te doen groeyen – en aangemerkt dat het konde gebeuren (...).’¹¹⁶ Dit wordt vandaag de dag ook wel de droom van Chastelein genoemd.¹¹⁷ De eerder geciteerde journalist Tjalie Robinson zei: ‘[Hij] bracht een werk tot stand, dat in zijn diepste wezen zijn tijd eeuwen vooruit was, en dat groter werk van groter bouwmeesters overleefd heeft. Deze man was Cornelis Chastelein. Hij stichtte de vrije Christengemeenschap Depok.’¹¹⁸

Het gereformeerde geloof was Chastelein met de paplepel ingegoten. Hoewel de familie Chastelein soms als hugenoot wordt bestempeld,¹¹⁹ zijn hier geen bewijzen

¹¹⁵ Ibidem, 41-42.

¹¹⁶ Peters, *The christian slaves*, 126.

¹¹⁷ Margaret Leidelmeijer, *Tentoonstellingsgids: Depokkers. Een koloniaal verhaal ontrafeld* (Den Haag 2020), 5.

¹¹⁸ Tjalie Robinson, ‘De Christengemeente in Depok’, *De Groene Amsterdammer*, 2 juli 1955.

¹¹⁹ J.W. de Vries, ‘De Depokkers: geschiedenis, sociale structuur en taalgebruik van een geïsoleerde gemeenschap’, in: *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde*, deel 132, 2/3de afl. (1976) 228-241, aldaar 231.

voor.¹²⁰ Dat Chastelein het christelijk geloof aanhing, blijkt onder andere uit zijn lidmaatschap van de kerkenraad van Batavia en van de eerdergenoemde Bataviaasche Kring.¹²¹ Volgens Chastelein was het christelijk geloof – en niet lijfeigenschap – het enige instrument om de gemeenschap in moreel welvaren te houden.¹²² In zijn *Invallende gedagten* schreef hij dat door middel van het christendom ook politieke doeleinden gediend zouden worden. Kerstening betekende namelijk dat slaafgemaakten onder de Hollandse invloedssferen werden gebracht.¹²³ Volgens Kwisthout hebben latere generaties Depokkers het politieke opportunisme dat in Chasteleins christelijke moraal besloten ligt, vergeten: zij zien in Cornelis Chastelein vooral een weldoener die onbaatzuchtig en uit naastenliefde handelde. Daardoor is in Kwisthouts optiek de persoon Chastelein in de overlevering wat geromantiseerd en op een voetstuk geplaatst.¹²⁴

2.1.3 Chasteleins testament

Chastelein overleed op 28 juni 1714. In zijn leven had hij een aanzienlijke hoeveelheid landerijen vergaard. Zijn begunstigden waren zijn zoon Anthony, zijn wettig geadopteerde dochter Maria Chastelein en haar moeder Leonora van Bali, en zijn niet-wettig geadopteerde dochter Catharina van Batavia. De diaconie kreeg een som geld.¹²⁵ Aan alle 150 tot 200 slaafgemaakten, hun kinderen en kleinkinderen geeft hij de vrijheid terug. Ook liet Chastelein aan hen Depok na om ‘in volkomen eygendom ten haare voordeele’ te bezitten.¹²⁶ Daarvoor stelde hij een aantal voorwaarden op, namelijk dat de vrijgestelden christen moesten zijn en zich uiterlijk binnen drie jaar na het overlijden van Chastelein op Depok moesten vestigen.¹²⁷ Hun sociaal-maatschappelijke status verhief hij door hun, naast krissen en schilden, geweren en speren, ook bedienden als onderdeel van zijn overige bezittingen te geven. Pas als hun

¹²⁰ Peters, *De droom van Cornelis Chastelein*, 11.

¹²¹ Kwisthout, *Sporen uit het verleden van Depok*, 19.

¹²² Ibidem, 42.

¹²³ Kwisthout, *Sporen uit het verleden van Depok*, 42; Peters, *De droom van Chastelein*, 35.

¹²⁴ Kwisthout, *Sporen uit het verleden van Depok*, 72.

¹²⁵ Ibidem, 68.

¹²⁶ Ibidem, 88.

¹²⁷ Ibidem, 71.

eigenaren waren overleden, mochten deze bedienden in vrijheid – als deelgerechtigde – op Depok gaan wonen. Depok moest gemeenschappelijk bezit zijn, met als voorwaarde dat het land nooit aan een ander verkocht of verhuurd zou worden.¹²⁸ Bij het testament hoorde een codicil. Chastelein gaf hierin gedetailleerd aan hoe zijn laatste wilsbeschikking uitgevoerd moest worden. Het stuk gaat over de wijze waarop de Depokkers op hun land moesten leven, het bestuur daarvan en hoe het land gebruik mocht worden. Voor veel generaties Depokkers is met name deze beschikking door de eeuwen heen een leidraad in hun leven geweest.¹²⁹ Zo mochten ze zich niet inlaten met ‘dansmeyden’ en verbood hij de Depokkers om te dobbelen en opium te roken.¹³⁰ Ook mochten Chinezen zich niet op het land vestigen.¹³¹ De Depokkers hebben deze instructies altijd min of meer opgevolgd, zelfs tot in de twintigste eeuw.¹³² Om bovendien het christelijk welzijn van de Depokkers te bevorderen stelde Chastelein christelijke leraars aan, die de bevolking moesten onderwijzen in de tien geboden, het credo en het voorlezen van christelijke gebeden.¹³³ Hij verzocht predikanten uit Batavia om een- of tweemaal per jaar een Maleissprekende predikant naar Depok te sturen om te dopen en feestelijke hoogtijdagen te vieren.¹³⁴ De regering, concreet de Raad van Indië, zag dit testament echter als een aanslag op zijn gezag in Indië. Vooral de stichting van Depok en het zelfbestuur dat de Depokkers over hun land kregen, lagen gevoelig. De Raad weigerde daarom na Chasteleins dood in 1714 het volledige testament te bekrachtigen.¹³⁵

In het midden van de negentiende eeuw werd echter langs juridische weg het gemeenschappelijk bezit van Depok betwist door de weduwe van Chasteleins zoon Anthony en de kinderen uit haar tweede huwelijk.¹³⁶ De kwestie draaide om de vraag

¹²⁸ Peters, *De droom van Cornelis Chastelein*, 41.

¹²⁹ Kwisthout, *Sporen uit het verleden van Depok*, 75.

¹³⁰ Peters, *The christian slaves*, 136.

¹³¹ J.W. de Vries, ‘De Depokkers. Geschiedenis, sociale structuur en taalgebruik van een geïsoleerde gemeenschap’ in: *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde*, deel 132, 2/3de afl. (1976), 228-241, aldaar 232.

¹³² Kwisthout, *Sporen uit het verleden van Depok*, 91.

¹³³ Kwisthout, *Sporen uit het verleden van Depok*, 89; Peters, *De droom van Chastelein*, 43.

¹³⁴ Kwisthout, *Sporen uit het verleden van Depok*, 90.

¹³⁵ *Ibidem*, 66.

¹³⁶ De Vries, ‘De Depokkers: geschiedenis, sociale structuur en taalgebruik van een geïsoleerde gemeenschap’, 232.

of de testamentaire wilsbeschikking van Chastelein een eeuwigdurend vruchtgebruik betrof of toch een schenking van de volle eigendomsrechten, inclusief de roerende en onroerende zaken op Depok.¹³⁷ Het Hooggerechtshof bood in 1850 uitkomst en stelde vast dat Cornelis Chastelein had beoogd zijn vrijgemaakte slaven het volledige eigendomsrecht op Depok na te laten. Daarmee verwierp het Hof de resolutie van de Bataviase regering uit 1714 waarin deze de schenking als vruchtgebruik aanmerkte. Zo kregen de Depokkers alsnog het volledige eigendomsrecht. Over bestuurlijke autonomie werd echter niet gesproken. Wel kwam er in 1870 een commissie voor landgoedbeheer. De gemeenschapsadvocaat van Depok formuleerde wettelijke regels voor het aanstellen van een gemeentebestuur voor het landgoed Depok.¹³⁸

2.1.4 Twaalf families

Wie vandaag de dag Depok Lama bezoekt, vindt aan de Pemudastraat (voorheen Kerkstraat) een historisch kerkgebouw: de Immanuelkerk. In de twaalf zijdeuren, zes links en zes rechts, staat in iedere deur een familienaam gebeiteld. In het daarnaast gelegen gebouw, de voormalige pastorie, zetelt de stichting Cornelis Chastelein (YLCC - Yayasan Lembaga Cornelis Chastelein), die het erfgoed en de belangen van het oude Depok, inclusief de twaalf families en hun nazaten, behartigt. Rondom een vergadertafel staan twaalf stoelen met daarin de namen van de betreffende families. Die twaalf families zijn, zo blijkt ook uit de interviews, een magisch gegeven in de herinneringscultuur van Depokkers. Niet alleen voor de eerste generatie, maar ook voor de tweede generatie, die deze herinnering niet alleen 'consumeert', maar ook als herinneringsproducent doorgeeft aan volgende generaties, zoals R.L. (1952, van de familie Laurens):

De kinderen moeten weten van die twaalf families. Ik heb gezegd: 'Laurens is jouw familie. Je moet vertellen dat je uit Depok komt, je moet vertellen over die twaalf families.' Maar ook: 'Heb respect voor het verleden, vergeet niet je afkomst. Je bent een Depokker!'¹³⁹

¹³⁷ Kwisthout, *Sporen uit het verleden van Depok*, 182.

¹³⁸ Peters, *The christian slaves*, 147.

¹³⁹ Respondent 5, bijlage 2, 133.

Bij tweedegeneratiegenoot V.B. (1977, van de familie Bacas) blijkt eveneens de familienaam van grote betekenis als hij zegt:

Het oude Depok heeft op mij veel indruk gemaakt, ik heb mooie herinneringen aan mijn reis daarnaartoe. Mijn opa is daar begraven en mijn stiefoma inmiddels ook. Op een van de kerkdeuren staat onze familienaam. Dat raakt je wel, als je daar ineens Bacas ziet staan.¹⁴⁰

Ook bij derdegeneratiegenoot T.B. (1987, nazaat van de familie Jonathans) spreken de twaalf families tot de verbeelding:

Wat ik meest bijzonder vind in de geschiedenis die mijn oma heeft verteld, zijn de twaalf slavenfamilies. Dat is voor mij persoonlijk wat Depok is en hoe Depok is ontstaan. Wat mij over Depok is bijgebracht, begint bij de twaalf slavenfamilies, waar oma ook een verre afstammeling van is.¹⁴¹

Volgens historicus Nonja Peters had Chastelein bij zijn dood al zo'n 44 families op zijn landgoed wonen en had hij het plan om nog eens 24 families te huisvesten. Bij nalatenschap schonk hij zijn Depokse landgoed aan zo'n 150 tot 200 slaafgemaakten. Op een wonderlijke manier zijn in de loop van de eeuwen deze tweehonderd mensen ondergebracht in twaalf familienamen.¹⁴²

Het was niet ongebruikelijk dat slaafgemaakten door hun eigenaar werden aangesproken met hun doopnaam of dat hun achternaam verwees naar hun plaats van herkomst.¹⁴³ Christelijke voornamen, gegeven bij de doop bijvoorbeeld, kunnen wél uitgroeien tot een familienaam. Vooral in zendingstijdschriften wordt verwezen naar twaalf oorspronkelijke familienamen die de eerste Depokkers van Chastelein zouden hebben meegekregen: Bacas, Isakh, Jacob, Jonathans, Joseph, Laurens, Leander, Loen, Samuel, Soedira, Tholense en Zadokh. Het getal twaalf zou volgens de overlevering te maken hebben met de twaalf apostelen en rechtstreeks voortvloeien uit Chasteleins

¹⁴⁰ Respondent 10, bijlage 2, 165.

¹⁴¹ Respondent 14, bijlage 2, 184.

¹⁴² Peters, *The christian slaves*, 243.

¹⁴³ 'Het slavernijverleden in familienamen', Centrum voor familiegeschiedenis, 24 februari 2022, <https://cbg.nl/actueel/slavernijverleden-familienamen/>, laatst geraadpleegd 30 september 2023.

christelijke moraal. Maar het testament noch de nadere dispositie geeft grond voor deze veronderstelling.¹⁴⁴ Alleen een zekere Elias Soedira wordt in de nadere dispositie genoemd als timmerman op Depok.¹⁴⁵ Volgens Peters leidde de focus op het karakter van Chastelein dan ook tot het ontstaan van een oorsprongsmythe die begint met de achternamen van Depokkers.¹⁴⁶

2.2 Vernederlandsing van Depok

‘Verblijfplaats van iemand die in afzondering leeft’ zou de naam Depok betekenen.¹⁴⁷ Die geïsoleerde positie van landgoed Depok veranderde voorgoed in de negentiende eeuw. Nu had Depok niet veel last van het omstreden cultuurstelsel dat Nederland in 1830 invoerde, waarbij de bevolking in Nederlands-Indië werd gedwongen om tegen een laag plantloon exportgewassen te verbouwen. Dat komt omdat Depok een aparte status had als particuliere landerij, waardoor de eigenaars het land naar eigen inzicht konden beheren.¹⁴⁸ De invloed van zendelingen en predikanten op de Depokse gemeenschap was wél van veel betekenis na de komst van het Nederlandsch Zendeling Genootschap in Nederlands-Indië op West-Java vanaf 1852.¹⁴⁹ Eén van die invloedrijke predikanten was J. Beukhof, die zich van 1867 tot 1887 inzette voor de ontwikkeling van het dorp. Zo hielp hij bij de bouw van een raadhuis, een postkantoor, de aanleg van een weg in het dorp en een irrigatiesysteem. Inherent aan zijn functie organiseerde hij tevens tal van godsdienstige activiteiten.¹⁵⁰ Daarnaast verbeterde het onderwijs onder zijn leiding. In 1873 had de overheid een christelijke school laten bouwen, waarin in het Nederlands werd onderwezen aan jongens én meisjes.¹⁵¹ Ook Nederlanders die

¹⁴⁴ Kwisthout, *Sporen uit het verleden van Depok*, 81.

¹⁴⁵ Ibidem, 82.

¹⁴⁶ Peters, *The christian slaves*, 241

¹⁴⁷ Deze betekenis is niet eenduidig. Op de particuliere website depok.nl wordt hierover gesproken, maar ook zijn er niet-wetenschappelijke bronnen die spreken over ‘De Eerste Protestantse Overzeese Kristengemeente’. Omdat Depok echter al bestond voordat het land van Chastelein gestalte kreeg, is dat niet aannemelijk.

¹⁴⁸ Peters, *De droom van Cornelis Chastelein*, 47.

¹⁴⁹ <https://resources.huygens.knaw.nl/repertoriumzendingmissie/gids/organisatie>, laatst geraadpleegd 2 januari 2024.

¹⁵⁰ Peters, *De droom van Cornelis Chastelein*, 49.

¹⁵¹ Ibidem, 50.

neerstreken in Depok bevorderden het gebruik van het Nederlands in Depok.¹⁵² Economisch ging het deze gemeenschap steeds meer voor de wind, niet in de laatste plaats door de aanleg van een spoorlijn van Batavia naar Buitenzorg in 1873, met een station in Depok. Depokkers bewerkten hun rijstvelden, kaptten hout en bamboe voor verkoop of eigen gebruik. Depokse jonge vrouwen gingen soms als kindermeisje werken bij Europese families; mannen kwamen soms als ambtenaar in dienst van het gouvernement.¹⁵³ Hun opleiding in het Nederlands gaf hun toegang tot banen in Buitenzorg, Batavia of andere steden. Velen spraken en kleeften zich Europees. Depokkers wilden ook graag gelijkgesteld worden met de Europeanen, wat in de loop van de negentiende eeuw door de Nederlandse overheid mogelijk was gemaakt. Rond 1892 verkreeg een aantal Depokkers de juridische status van gelijkgestelde, maar helemaal Europees of Nederlands werden zij niet: in de praktijk kwam dit neer op gelijkstelling met Indo-Europeanen, een treetje lager in de sociale hiërarchie.¹⁵⁴ Na tweehonderd jaar was de groep slaafgemaakten op Depok uitgegroeid tot een welvarende gemeenschap, gevormd in een Nederlandse, westerse en christelijke omgeving.¹⁵⁵

Naarmate de voorspoed toenam, werden in Depok de maatschappelijke verschillen tussen arm en rijk groter. Sommige Depokkers bezaten meerdere huizen die zij verhuurden en/of beschikten over een grote veestapel, bezaten boomgaarden en hadden bedienden. Depokkers die nakomelingen van Chasteleins slaafgemaakten waren, werden *Orang Depok* genoemd. Ze wilden niet voor anderen werken. De mensen die bijvoorbeeld voor hen werkten (en niet tot de zogenoemde erfgenamen hoorden) werden *Orang Kampong* genoemd.¹⁵⁶ Ook de verschillen tussen Nederlands-opgeleide Depokkers en bewoners die hun land pachtten, werden groter.¹⁵⁷ Deze pachters waren vaak moslim, terwijl het protestantse geloof aan het einde van de negentiende eeuw nog steeds een factor van betekenis was voor de meeste Depokkers.

¹⁵² Ibidem, 52.

¹⁵³ Kwisthout, *Sporen uit het verleden van Depok*, 167.

¹⁵⁴ Van Reybrouck, *Revolusi*, 72-97; Van Reybrouck heeft er een heel hoofdstuk aan gewijd in dit boek en gebruikt ter verduidelijking daarvan de koloniale pakketboot, die onderverdeeld was in drie klassen.

¹⁵⁵ Ibidem, 51.

¹⁵⁶ Kwisthout, *Sporen uit het verleden van Depok*, 167.

¹⁵⁷ Peters, *De droom van Cornelis Chastelein*, 52.

Zo had de Depokse gemeenschap in 1889 zelf een nieuw kerkgebouw gefinancierd en gebouwd. Daarnaast was in Depok – vanuit Nederland – een theologische school opgericht voor het opleiden van Javaanse predikanten en hulppersoneel voor de school en gemeenschap, waaronder Depokkers. In Nederlandse archieven is niet zoveel bewaard gebleven over de geschiedenis van Depok, maar zowel bij de Koninklijke Bibliotheek als in het kranten- en tijdschriftenarchief Delpher zijn tientallen publicaties uit de negentiende en begin twintigste eeuw opgenomen over zendelingen die te gast zijn op het seminarie in Depok, over (hulp)onderwijzers en het christelijk onderwijs in Depok.

2.3 Depok in oorlogstijd

Eind negentiende eeuw was Depok een bloeiende gemeenschap met ruim 500 nakomelingen van de circa 200 slaafgemaakten, te midden van 3000 andere bewoners die Depokse grond pachtten.¹⁵⁸ In 1915 waren er in Depok welgeteld 748 nazaten van de oorspronkelijke 150 vrijgemaakte slaafgemaakten.¹⁵⁹ Het aantal inwoners groeide tot aan de Tweede Wereldoorlog uit tot meer dan 5000. De directe afstammelingen van de slaafgemaakten woonden in de dorpskern, zo'n 1500.¹⁶⁰

De jaren veertig in de twintigste eeuw zouden echter het Depokse leven in alles volkomen op z'n kop zetten. Die omwenteling begon met de Japanse invasie in Nederlands-Indië in januari 1942. De Japanners verdeelden de bevolking in drie categorieën: Nederlanders, Indo-Europeanen en inheemse Indonesiërs. Indo's moesten bewijzen dat zij meer dan vijftig procent Aziatisch bloed hadden. Een aantal Depokkers (denk aan ambtenaren of nakomelingen van gemengde huwelijken) ontkwam niet aan de Japanse interneringskampen of werden verscheept naar Birma, Sumatra of Oost-Indonesië voor dwangarbeid.¹⁶¹ Naarmate de oorlog vorderde, werden Indo's gedwongen hun loyaliteit te bevestigen. Toen minder dan een vijfde van hen leek te

¹⁵⁸ J.W. de Vries, 'Depok. Opgang en teloorgang van een Nederlandse enclave' in: *Ons Erfdeel*, jaargang 51, 2008, 114-120, aldaar 117. Overigens spreekt Nonja Peters over 15 Europese christelijke families, 600 Depokkers en ongeveer 2000 moslim-pachters in 1888, in: *The Christian Slaves of Depok*, 238.

¹⁵⁹ Kwisthout, *Sporen uit het verleden van Depok*, 158.

¹⁶⁰ Ibidem, 216.

¹⁶¹ Peters, *The christian slaves*, 278; *De droom van Cornelis Chastelein*, 60.

kiezen voor hun Aziatische wortels, begon het Japanse gezag vanaf september 1944 jonge Indo's te arresteren, eerst in Batavia, later op heel Java.¹⁶²

Japan capituleerde na de atoombommen op Hiroshima en Nagasaki in augustus 1945; Indonesië verklaarde de onafhankelijkheid op 17 augustus 1945. Een roerige en gewelddadige periode volgde. Voordat Britse troepen in oktober 1945 en later – in hun kielzog – Nederlandse troepen voet op Java zouden zetten, trokken extremistische pemuda (betekent letterlijk: jongeren) in een golf van geweld over het eiland tegen alles wat pro-Nederlands, Europees of Japans was.¹⁶³ De wreedheid kende geen grenzen; qua sadisme overtroffen ze hun Japanse leermeesters, geeft cultuurhistoricus David van Reybrouck aan in zijn boek *Revolusie*.¹⁶⁴ Depok moest het eveneens ontgelden.

11 oktober 1945 staat bekend als de zwartste dag in de Depokse gemeenschap, daar in Depok én hier, binnen de Depokse gemeenschap in Nederland. Pemuda vielen Depok aan, trokken plunderend door de gemeenschap en vermoordden 33 inwoners.¹⁶⁵

Vrouwen en kinderen jonger dan twaalf jaar mochten in Depok blijven, de mannen werden naar kampen in Kedung Halang (Bogor) gebracht. Oorlogsjournalist Johan Fabricius schreef een boek over deze voor Depokkers ingrijpende periode. Hij ontmoette een pemuda-leider die tegen hem gezegd zou hebben, dat de 'Depokse christenbevolking geweigerd had zich achter de Republiek te scharen en daardoor de gerechtvaardigde toorn van het Indonesische volk tot zich had getrokken.'¹⁶⁶

Omstreeks 12 oktober bereikten hem de eerste berichten over wat er in Depok gebeurde. Vluchtelingen die te voet Batavia hadden weten te bereiken, brachten het alarmerend verhaal dat bendes een bloedige terreur in Depok uitoefenden.¹⁶⁷ Fabricius en andere journalisten kregen het voor elkaar met een dertigtal Gurkha's poolshoogte te nemen. Hij trof allereerst geplunderde huizen aan, platgebrande bamboewoningen – tuin zwart besneeuwd met as – en stuitte toen op honderden opgesloten vrouwen en

¹⁶² Peters, *De droom van Cornelis Chastelein*, 63.

¹⁶³ Peters, *De droom van Cornelis Chastelein*, 67.

¹⁶⁴ David van Reybrouck, *Revolusi. Indonesië en het ontstaan van de moderne wereld* (Amsterdam 2020) 311.

¹⁶⁵ Esther Captain en Onno Sinke, *Het geluid van geweld. Bersiap en de dynamiek van geweld tijdens de eerste fase van de Indonesische revolutie, 1945-1946* (Amsterdam 2022) 119.

¹⁶⁶ Johan Fabricius, *Een wereld in beroering* ('s-Gravenhage 1952) 164.

¹⁶⁷ Fabricius, *Een wereld in beroering*, 162.

kinderen in wat later het gemeentehuis bleek te zijn.¹⁶⁸ 'Ik zag enkele geheel blanke vrouwen, maar de overgrote meerderheid was donker getint in alle schakeringen en behoorde tot de Indo-Europese en de Indonesische christenbevolking van Depok.'¹⁶⁹ Ze waren volgens hem in het bos opgespoord en hier opgesloten. De aangetroffen bevolking vertelde aan Fabricius dat hij en de Ghurka's geen dag later hadden moeten komen, omdat ze diezelfde nacht vermoord zouden worden. De commandant besloot tot evacuatie van de overgebleven Depokkers naar Buitenzorg of indien gewond, naar het ziekenhuis in Batavia. De pemuda-aanval werd besproken in de Nederlandse pers, onder meer met de titel 'Britse troepen naar Depok'.¹⁷⁰ De *Gazet van Limburg* spreekt in een terugblik van een 'Christenpogrom op Java'.¹⁷¹

In vrijwel alle interviews met eerste- en tweedegeneratie-Depokkers in Nederland wordt deze dag genoemd als de zwartste dag in het leven van Depokkers. Zo geven zij gezamenlijk betekenis aan wat er is gebeurd in het verleden. Het is niet slechts een individuele aangelegenheid, maar een sociaal gedeelde ervaring, die niet alleen van hem of haar is, maar van de hele gemeenschap waartoe hij of zij behoort, zoals historicus Lynn Abrams heeft aangegeven.¹⁷² Door deze gebeurtenissen te delen (bijvoorbeeld op bijeenkomsten, in periodieken en interviews, zoals uit dit onderzoek zal blijken), wordt bovendien de onderlinge verbondenheid van het Depoks collectief sterker.¹⁷³ De volgende uitspraken, opgetekend tijdens interviews met Depokkers, kunnen in dat verband gelezen worden:

Ze hebben van alles omvergehaald, ook de familiegraven opengebrouwen met de gedachte dat mensen daar geld of sieraden hadden verstopt. En de straten zagen wit van de kapok, want de matrassen hadden ze opengemaakt, om te kijken of daarin niet iets verstopt was.

E.S. (1937, van de familie Loen)¹⁷⁴

¹⁶⁸ Ibidem, 166.

¹⁶⁹ Ibidem, 167.

¹⁷⁰ Onder meer *Nieuwe Haarlemsche Courant*, 18 oktober 1945; *De Tijd*, 18 oktober 1945.

¹⁷¹ Mas Slamet, 'Christenpogrom op Java', *Gazet van Limburg*, 20 juli 1946. In de intro vermeldt hij: 'De Christengemeente 'Depok' is praktisch uitgemoord.'

¹⁷² Abrams, *Oral history theory*, 79.

¹⁷³ Hogervorst, *Onwrikbare herinnering*, 21.

¹⁷⁴ Respondent 2, bijlage 2, 114.

(...) August werd op het podium gezet als voorbeeld, voor zijn gehele familie, en voor de ogen van zijn moeder. Beetje bij beetje werd alles hem afgehakt, zijn ogen eruit en met zijn hoofd gingen ze voetballen. Dat is het verhaal dat iedere Depokker kent. En misschien in nuances, want ik heb het van mijn moeder gehoord. Zij heeft het ook gezien.

B.K. (1951, van de familie Loen)¹⁷⁵

Ik was zeven jaar, toen mijn moeder een gruwelijk verhaal aan mij vertelde. Als kind schoof ik het terzijde. Het was namelijk te gruwelijk om te kunnen geloven. (...) Na haar overlijden, bij het opruimen van haar kamer, zag ik een met de handgeschreven brief van haar over dit voorval. Mijn moeder was negentien jaar toen ze het zag.

B.G. (1953, van de familie Bacas)¹⁷⁶

Toen we moesten vluchten, gingen we de bossen in. De huizen werden vernield door rampokkers. Met messen. Die heb ik gezien. Je kon je niet verzetten. (...) Ik heb gezien dat mensen afgeslacht werden.

J.B. (1943, van de familie Bacas)¹⁷⁷

2.4 Depokkers naar Nederland

Zowel de Japanse bezetting als de revolutie maakte de Depokkers bewust van hun 'in-between' status.¹⁷⁸ Waar lag hun loyaliteit? Een grote groep besloot om – met de gruwelijke aanval op Depok in het geheugen – te vertrekken naar Nederland. Niet alleen omdat sommige Depokse mannen en vrouwen met Nederlanders waren getrouwd, maar velen van hen voelden zich Nederlands en spraken Nederlands.¹⁷⁹ Naar schatting vertrokken in de periode 1946-1968 zo'n 300.000 mensen uit het voormalig Nederlands-Indië naar Nederland.¹⁸⁰ Op de website van de Nationale Herdenking 15 augustus 1945 wordt gesproken van 350.000 mensen.¹⁸¹ Hoewel er

¹⁷⁵ Respondent 4, bijlage 2, 128.

¹⁷⁶ Respondent 6, bijlage 2, 143.

¹⁷⁷ Respondent 3, bijlage 2, 120.

¹⁷⁸ Peters, *The christian slaves*, 358.

¹⁷⁹ Ibidem, 358.

¹⁸⁰ Oostindie, *Postkoloniaal Nederland*, 25-26.

¹⁸¹ www.15augustus1945.nl/waarom-herdenken, laatst geraadpleegd 16 oktober 2023.

geen wetenschappelijke getallen zijn, vertrokken volgens een uitgave van het *Contact-Organ Depok* in 1967 tweeduizend Depokkers naar Nederland.¹⁸² Soms wordt gesproken van repatrianten, maar een deel van hen was nooit in Nederland geweest. Een aantal Depokkers vertrok naar Australië en de Verenigde Staten, sommige Depokkers bleven achter omdat ze de reis niet konden betalen, geen (Nederlands) paspoort hadden of eenvoudigweg omdat hun families daar al driehonderd jaar woonden en zij Java als hun thuis zagen. Na 1957 kwamen vanuit Nederlands-Indië ook enkele tienduizenden spijtoptanten naar Nederland. Zij hadden aanvankelijk gekozen voor het Indonesische staatsburgerschap, maar kregen daarvan spijt. In Indonesië was geen behoefte aan (culturele) Nederlandse restanten. Alles wat openlijk Indisch was, kreeg te maken met tegenstand, discriminatie of maatschappelijke vervolging.¹⁸³ Op 4 augustus 1952 nam de Indonesische regering alle particuliere gronden in Depok over, behalve kerken, scholen, vergaderzalen en begraafplaatsen. De gronden werden gecompenseerd met een geldbedrag van Rp. 229.261,26.¹⁸⁴ Dat was een klap voor wie gekozen had om te blijven, omdat hun land inkomsten voor hen opleverde.¹⁸⁵ Voor zowel de thuisblijvers als vertrekkende Depokkers was een nieuwe fase aangebroken. De Nederlandse bevolking zat echter niet te wachten op deze nieuwkomers. Nederland was te druk met de eigen wederopbouw en het behoud van Indië om aandacht te schenken aan mensen 'van daar'. De Nederlandse economie zat in een dip en er was volop woningnood. Het idee was dat Nederland met circa 9 miljoen inwoners al vol genoeg was.¹⁸⁶ Nederland was straatarm in de eerste vijf naoorlogse jaren, toen de immigratie uit Indonesië piekte.¹⁸⁷ Anderzijds waren veel Indische Nederlanders teleurgesteld over de kille ontvangst in dit land, soms wrokkig over de afloop van het kolonialisme en hun goede leven in Nederlands-Indië, maar soms ook ontgoocheld over het onbegrip over hun ervaringen in de Tweede Wereldoorlog en daarna.¹⁸⁸ Dat was voor Depokkers niet anders. Zij zagen zichzelf als

¹⁸² *Contact-Organ Depok*, februari 1967, 4.

¹⁸³ Van Leeuwen, *Ons Indisch Erfgoed*, 55.

¹⁸⁴ <http://indonesia-feature.blogspot.com/2013/05/menyusuri-jejak-sejarah-di-kota-depok.html>, laatst geraadpleegd 16 oktober 2023.

¹⁸⁵ Peters, *De droom van Cornelis Chastelein*, 112.

¹⁸⁶ Oostindie, *Postkoloniaal Nederland*, 28.

¹⁸⁷ *Ibidem*, 23.

¹⁸⁸ *Ibidem*, 26.

Nederlanders, maar eenmaal in Nederland aangekomen was er weinig kennis en veel onverschilligheid ten aanzien van het lijden van Indische Nederlanders door Japanners of pemuda.¹⁸⁹

Veel Indische Nederlanders voelden zich in de jaren vijftig en zestig een migrant of zelfs een ontheemde.¹⁹⁰ In die jaren werd hun opvang op slechts basaal niveau geregeld.¹⁹¹ De overheid regelde en financierde bijvoorbeeld gespreide huisvesting, maar liet zoveel mogelijk over aan particuliere en kerkelijke initiatieven. Het einddoel van dit beleid was assimilatie.¹⁹² Hoewel Depokkers een zogeheten sociaal of cultureel kapitaal met zich meebrachten – ze beheersten de Nederlandse taal, hadden affiniteit met de Nederlandse cultuur en hadden op Nederlandse leest geschoeid onderwijs genoten – kregen zij net als andere naoorlogse migranten te maken met discriminatie, vooroordelen en racisme.¹⁹³ Dat stemt overeen met de uitkomsten van de interviews voor dit onderzoek. Zowel eerste- als oudere tweedegeneratie-Depokkers herinneren zich deze periode. Ze spreken niet alleen over heimwee naar Depok, maar ook over aanpassingsproblemen, discriminatie en moeilijkheden bij het vinden van werk in overeenstemming met hun kwalificaties. Depokker J.B. (1943, van de familie Bacas), die in 1965 naar Nederland kwam en automonteur was, heeft dit als heel naar ervaren:

*Ik mocht alleen maar autowassen bij een autobedrijf, want ze accepteerden mijn diploma's niet. Dus ik wilde een technische test afleggen, een examen. In Voorschoten kan ik me herinneren. Moest ik een auto in elkaar zetten om te kijken of ik echt geschikt was.*¹⁹⁴

Pas als in de jaren zestig de werkloosheid in Nederland daalt, is er meer ruimte voor werk door de eerste naoorlogse immigrantengroepen.¹⁹⁵ In het Nederlandse

¹⁸⁹ Peters, *De droom van Cornelis Chastelein*, 106.

¹⁹⁰ Ulbe Bosma, *Terug uit de koloniën. Zestig jaar postkoloniale migranten en hun organisaties* (Amsterdam, 2009) 20.

¹⁹¹ Oostindie, *Postkoloniaal Nederland*, 41.

¹⁹² Ibidem.

¹⁹³ Peters, *De droom van Cornelis Chastelein*, 106-107.

¹⁹⁴ Respondent 3, bijlage 2, 121.

¹⁹⁵ Jan Lucassen, Rinus Penninx, *Nieuwkomers Nakomelingen Nederlanders. Immigranten in Nederland 1550-1993* (Amsterdam 1994) 143. Overigens geven de auteurs aan dat het verloop van het integratieproces van de repatrianten uit Nederlands-Indië bijzonder schaars gedocumenteerd is; de wetenschappelijke belangstelling ervoor was gering (143).

minderhedenbeleid speelden Indische ervaringen hooguit op de achtergrond een rol.¹⁹⁶ Maar Depokkers hadden wel de behoefte om die te delen, zeker met elkaar. In 1956, pakweg tien jaar na de aankomst van de eerste Depokkers in Nederland, vermeldt het *Nieuw Utrechtsch Dagblad* over een reünie van Depokkers in zijn stad en noemt daarbij dat de ongeveer driehonderd leden van ‘deze oudste christengemeente van Indonesië’ zich hadden neergelegd bij de historische veranderingen en zich vrij snel in het Westen had weten aan te passen.¹⁹⁷ Maar assimilatie is nog niet hetzelfde als een nieuwe identiteitsjas aantrekken. Hoewel Depokkers gehecht waren aan de Nederlandse taal en cultuur, bleven ze in Nederland sterk verbonden met hun geboortedorp op Java. Terwijl de Depokkers in Depok een stichting oprichtte, de Lembaga Cornelis Chastelein (LCC), om de laatste overblijfselen van het landgoed te beheren, was in Nederland het DODOL-comité opgericht. DODOL betekende, behalve een verwijzing naar een smakelijke Javaanse vrucht, ook: ‘Depok Ondervindt Dagelijks Onze Liefde’.¹⁹⁸ Het doel was volgens dagblad *Trouw* om zich bij oud-Depokkers en anderen te verzekeren van financiële steun voor de instandhouding van een predikantsplaats in Depok.¹⁹⁹ DODOL werd opgevolgd door BODAS (Bond van Depokkers en Aanverwanten en met hen Sympathiserenden), STIDAS (Stichting van Depokkers en Aanverwanten en met hen Sympathiserenden) en Stichting Werkgroep Depok. Ook verscheen er een contactorgaan voor de Depokkers in Nederland. Het eerste bewaard gebleven exemplaar in het NIOD-archief in Amsterdam dateert van juni 1966. In het blad staan twee doelen vermeld: ‘De saamhorigheid en eenheid onder de nazaten van de in de 17^e eeuw gestichte Eerste Christengemeenschap te Depok (Java), hun Aanverwanten en met hen sympathiserenden te bevorderen door telken jare op zaterdag 28 juni of de eerste zaterdag na 28 juni een reünie te houden, en zo nodig de stichting ‘Cornelis Chastelein’ te Depok bij te staan; elkaar hier in Nederland morele steun te verlenen, adviezen op opvoedkundig gebied enz. te geven en zodra de geldmiddelen het toelaten de in tijdelijke geldnood verkerende leden wegens ziekte

¹⁹⁶ Gert Oostindie, *Postkoloniaal Nederland*, 29.

¹⁹⁷ ‘Reünie vrienden en leden van Depok’, *Nieuw Utrechtsch Nieuwsblad*, 29 juni 1956.

¹⁹⁸ ‘Oud-Depokkers bijeen’, *Trouw*, 3 juli 1956.

¹⁹⁹ Ibidem.

enz. financieel te steunen of voorlichting te geven ter verkrijging van één en ander.²⁰⁰ Een uitgave later wordt vermeld dat Johan Fabricius uit Glimmen erelid is vanwege zijn inzet tijdens de Bersiap-tijd om Depok te bevrijden van aanwezige pemuda. In de jaren zeventig heet het blad *Depok-bode*. Wanneer precies de laatste uitgave was, is voorsnog niet bekend, maar een laatste exemplaar dat tijdens dit onderzoek naar boven kwam, dateert van 1979. De onderlinge band van Depokers kwam stevast tot uiting in de hulp aan Depok en de jaarlijks georganiseerde Depok-dag, Chastelein-dag ofwel reünie op of net na 28 juni. Volgens één van de geïnterviewden hebben de reünies tot 2005 geduurd,²⁰¹ maar publicaties daarover zijn er niet. Hoe groot toen de Depokse gemeenschap was of hoe groot deze nu is, is niet bekend. In oktober 2007 kregen Depokse families in Nederland nog wel een brief van het bestuur van de stichting Werkgroep Depok voor een vrijwillige bijdrage voor noodlijdende mensen in Depok. In 2007 verscheen ook het eerder vermelde boek van Jan-Karel Kwisthout: *Sporen uit het verleden van Depok*, een eerste historisch boek over Depok. Daarna viel de herinneringsproductie vanuit de Depokse gemeenschap relatief stil, tót de tentoonstellingen rond 2020 over Depok, mede georganiseerd door Nonja Peters, alsmede de verschijning van haar boeken over Depok. Deze zorgden voor een hernieuwde belangstelling voor Depok, binnen de Depokse families, waarvan de interviews met Depokers in dit onderzoek getuigen, als ook bij het grote publiek. Diverse media schreven over Depok als een plek die met deze exposities uit de vergetelheid werd onttrokken.²⁰²

2.5 Conclusie

De basis voor zowel individuele als collectieve herinneringen van Depokers in Nederland ligt in de bijna driehonderd jaar geschiedenis van Depok. Toen de Nederlandse VOC-beambte Cornelis Chastelein op 28 juni 1714 stierf en zijn landgoed Depok onder voorwaarden naliet aan ‘zijn’ 150 tot 200 slaafgemaakten, werd een begin gemaakt met de Depokse cultuur die allengs zou uitgroeien tot een

²⁰⁰ *Contactblad III*, juni 1966, op de voorzijde.

²⁰¹ Respondent 2, bijlage 2, 112.

²⁰² Bijvoorbeeld ‘Depok, de droom van Cornelis Chastelein’, *Hoorns Dagblad*, 4 juni 2019.

herinneringscultuur. De mythische aspecten van de twaalf families van deze slaafgemaakten kunnen daarbij niet los gezien worden van de christelijke identiteit van deze bevolkingsgroep, waarbij het getal twaalf symbool kan staan voor twaalf apostelen. Onder invloed van zendelingen en predikanten ontwikkelde en vernederlandste Depok tot een welvarende gemeenschap. Een dorp dat aan het begin van de twintigste eeuw niet alleen bestond uit de nakomelingen van de slaafgemaakten, maar ook uit Nederlanders, Indo-Europeanen (voortgekomen uit huwelijken tussen Europeanen en Depokkers) en andere bewoners aan wie grond was verpacht. Aan de jaren van opbouw en vooruitgang kwam abrupt een einde door de Japanse bezetting in 1942. Een aanval van pemuda op het dorp Depok op 11 oktober 1945 zou zorgen voor de zwartste dag in de geschiedenis van Depok. Een gebeurtenis die tijdens interviews ten behoeve van dit onderzoek vaak is verteld en waaruit de conclusie getrokken kan worden dat deze nog steeds voortleeft in de collectieve herinnering van Depokkers in Nederland.

Een grote groep Depokkers besloot tussen 1945 en 1965 naar Nederland te vertrekken; zij voelden zich niet meer thuis in de nieuwe republiek Indonesië. De ontvangst in Nederland was echter vaak kil en de opvang was basaal. Discriminatie, onbegrip en vooroordelen vielen veel Indische Nederlanders, onder wie Depokkers, ten deel. De Depokkers in Nederland verenigden zich in achtereenvolgens comités en stichtingen. Ze kwamen in het kader van saamhorigheid ieder jaar samen voor een reünie ofwel Chastelein-dag en zamelden geld in voor hulpbehoevenden in Depok. Ook werd jarenlang een contactblad uitgebracht. Beide, zowel de reünies als de contactbladen, stierven een langzame dood. Door tentoonstellingen over Depok rond 2020 en het verschijnen van historische boeken is de Depokse gemeenschap en haar bijzondere geschiedenis weer op de kaart gezet, zowel binnen als buiten deze gemeenschap.

Hoofdstuk 3 – De Indische herinneringscultuur in Nederland

Naast de historische context van Depok is ook die van de Indische herinneringscultuur van belang, waarbinnen herinneringen aan Depok begrepen kunnen worden. In dit hoofdstuk wordt daarom stilgestaan bij de Indische cultuur, die in Nederland gestalte kreeg vanaf de aankomst van de eerste Indische immigranten na de Tweede Wereldoorlog. Ten behoeve van de latere analyse zal de Indische herinneringscultuur opgesplitst worden in drie perioden, gebaseerd op wat in historische en cultuurwetenschappelijke boeken naar voren is gekomen aan relevante ontwikkelingen daarbinnen, toegelicht in drie respectievelijke paragrafen.

Het eerste tijdvak zijn de jaren vijftig, zestig en zeventig. De eerste twintig jaar staan bekend als een periode van windstilte op het Indisch-culturele front.²⁰³ Aan het eind van de jaren zestig kwam de ontzuiling op gang en ontstond er meer ruimte om het Nederlands koloniaal verleden bespreekbaar te maken. De Indische nostalgie die daarop volgde, zorgde voor meer belangstelling voor de tijd vóór de onafhankelijkheid van Indonesië.²⁰⁴

De tweede periode zijn de jaren tachtig en negentig, waarin de tweedegeneratie Indische Nederlanders steeds nadrukkelijker hun 'roots' opzochten en afstand namen van het stilzwijgen van hun ouders.²⁰⁵ Steeds vaker klonk de roep om en was er strijd om erkenning van de oorlog in Indië, begrip voor ontheemding en compensatie van gemiste inkomsten en verloren gegane bezittingen.²⁰⁶

De derde periode beslaat de eerste twintig jaar van de eenentwintigste eeuw met een financiële tegemoetkoming aan de Indische gemeenschap voor grote culturele projecten. Er kwam een Indisch centrum, dat echter in 2006 moest sluiten.²⁰⁷ Daarna bleef het relatief stil vanuit de Indische gemeenschap, totdat in 2019 Museum Sophiahof in Den Haag openging voor ontmoeting, educatie en (culturele) activiteiten.

²⁰³ Lizzy van Leeuwen, *Ons Indisch erfgoed*, 339-340.

²⁰⁴ Ibidem, 340.

²⁰⁵ Ulbe Bosma, e.a., *De geschiedenis van Indische Nederlanders* (Amsterdam 2008) 205.

²⁰⁶ Gert Oostindie, *Postkoloniaal Nederland*, 170.

²⁰⁷ Maaïke Kraaijeveld, 'Indisch Huis vindt perfecte plek in Den Haag', *Algemeen Dagblad*, 19 juli 2017.

3.1 Afzien, vergeten en nostalgie

Tussen 1945 en 1969 vertrokken zo'n 300.000 mensen uit Indonesië naar Nederland. Dat gebeurde in zes golven.²⁰⁸ Afhankelijk van hun persoonlijke omstandigheden was de overtocht een vlucht, migratie, gedwongen vertrek, repatriëring of evacuatie.²⁰⁹ De Japanse bezetting en de ontberingen, maar ook de daaropvolgende explosieve periode van geweld tijdens de onafhankelijkheidsstrijd van Indonesië, zorgden ervoor dat veel tijdelijke en permanente bewoners van Indonesië, onder wie Depokkers, naar Nederland wilden (of vertrokken naar Australië en de Verenigde Staten). Zonder nu in te willen gaan op de sociale en psychologische aspecten van hun aankomst hier en de lange periode van assimilatie, is relevant voor de Indische herinneringscultuur dat de herinnering aan Nederlands-Indië en alle gebeurtenissen die daar in de jaren veertig plaatsvonden, uit de publieke sfeer werden verdrongen.²¹⁰ Achteromkijken was niet wenselijk en het ontstaan van Indonesië werd door sommige Nederlanders zelfs als economisch verlies voor Nederland gezien onder het motto 'Indië verloren, rampspoed geboren'.²¹¹ Daarnaast moest Nederland na de Tweede Wereldoorlog worden opgebouwd, terwijl de economie lange tijd deplorabel bleef. Moeilijke omstandigheden dus, terwijl massale immigratie plaatsvond. Omdat de eerste generatie ook nog eens zweeg over haar verleden, leek de Indische integratie geslaagd. Vaak wordt zelfs gesproken van een 'geruisloze assimilatie', omdat er nauwelijks problemen zijn geweest. De Indische socioloog Roy Melger deed in 2008 met financiële steun van de stichting Het Gebaar onderzoek naar de sociaaleconomische positie van de generatie Indo's die op jonge leeftijd naar Nederland kwamen. Hij concludeerde dat in die tijd 'alles liep zoals het lopen moest' en er was dus geen reden om geld te steken in onderzoek naar oorzaken van eventuele problemen. Er waren geen onderwijsachterstanden, Indische immigranten gingen op in kerken en ze waren verder cultureel onopvallend.²¹² In die onopvallende houding van Indische Nederlanders

²⁰⁸ Van Genugten en Van Rosmalen, *Atlas van de oversteek*, 39.

²⁰⁹ Moesson, *het Indisch maandblad*, uitgave van Het Indisch Herinneringscentrum, 66^e jaargang, extra editie 2022, 76.

²¹⁰ Oostindie, *Postkoloniaal Nederland*, 255.

²¹¹ www.maandvandedegeschiedenis.nl, laatst geraadpleegd 27 december 2023.

²¹² Saskia Bosch, 'Indische cultuur', *Trouw*, 2 januari 2010. De resultaten van Roy Melger zijn gebundeld in het boek *Vijftig jaar in het land van aankomst* (Amsterdam 2008).

kwam eind jaren zestig een kentering; zij traden meer in de schijnwerpers. In een periode waarin autoriteit werd betwist en het Nederlandse optreden in Indonesië ten tijde van de onafhankelijkheidsoorlog ter discussie werd gesteld, was het 'geoorloofd' om terug te kijken op het verloren en schijnbaar vergeten Indië.²¹³

Schrijver en journalist Tjalie Robinson (1911-1974) voerde al sinds 1956 de redactie aan van het blad *Onze Brug*, later *TongTong* en weer later *Moesson* – een blad dat was gericht op de Indische gemeenschap.²¹⁴ Hij wilde de herinnering aan en het bestaan van de Nederlands-Indische cultuur levend houden en zette zich vanaf 1959 ook in voor een jaarlijks evenement: de Pasar Malam Besar, wat later Tong Tong Fair ging heten. Het was een manifestatie van de Indische cultuur en een samenkomst van Indische Nederlanders. Intussen maakte actrice Wieteke van Dort op de Nederlandse beeldbuis furore met haar typetje 'Tante Lien'. Daar kwam overigens ook kritiek op: zij zou een karikatuur maken van de Indische cultuur.²¹⁵ Overheerste in de jaren veertig tot einde jaren zestig het zwijgen van de eerste generatie over de gebeurtenissen in de voormalige Nederlandse kolonie en was er daarna sprake van nostalgie, in de jaren zeventig zocht de tweede generatie nadrukkelijker naar haar afkomst door zich onder meer te verdiepen in het land en de bijbehorende cultuur van haar ouders en voorouders.²¹⁶ De naoorlogse herontdekking van het koloniale verleden paste ook binnen een breder kader van (een vaak schuld bewust) ruimte geven aan de nazaten van slachtoffers van 'onze geschiedenis', zoals historicus Gert Oostindie aangeeft.²¹⁷

3.2 Onrust en polemiek

De jaren tachtig, ook wel bekend om zijn verzakelijking met weinig ruimte voor nostalgie, staan meer bekend vanwege de acties om begrip voor Indisch leed en de Indische cultuur in Nederland. Met name actieve jongeren uitten hun afkeer van de tempo doeloe-mentaliteit van hun ouders en staken hun maatschappijkritiek niet

²¹³ Van Leeuwen, *Ons Indisch erfgoed*, 340.

²¹⁴ <https://moesson.pictura-dp.nl>, laatst geraadpleegd 30 november 2023.

²¹⁵ Van Leeuwen, *Ons Indisch erfgoed*, 341.

²¹⁶ Ibidem.

²¹⁷ Oostindie, *Postkoloniaal Nederland*, 177.

onder stoelen of banken, soms tot afschuw van hun meer zwijgzame ouders.²¹⁸ De roep vanuit de Indische gemeenschap om erkenning van het oorlogsleed overzee kreeg zijn beslag in 1988, toen het Nationaal Indisch Monument werd onthuld. Enkele jaren later ontstond op verzoek van de Nederlandse overheid het Indisch Platform, een belangenbehartigingsclub. Het ging vooral om oorlogsclaims, maar van lieverlee hield deze organisatie zich ook bezig met zaken aangaande de Indische cultuur. De eerstegeneratie-Indische Nederlanders, bekend om hun rustige, zwijgzame houding, bleven echter niet rustig, toen de Nederlandse regering in de jaren negentig nog steeds geen backpay en Japanse ereschulden had uitgekeerd.²¹⁹ Zo kreeg premier Lubbers in 1991 uit woede een ei naar zijn hoofd gegooid tijdens de officiële herdenking bij het Indisch Monument op 15 augustus.²²⁰

De Indische Nederlanders vormden echter geen homogene groep en de blik raakte steeds meer naar binnen gekeerd. Zo waren er in de jaren negentig herhaaldelijk controverses tussen Indo's en totoks over wat de Indische wereld en de Indische identiteit nu 'echt' waren.²²¹ Dit gold eveneens voor wat er nu precies verstaan werd onder Indisch erfgoed. Het idee dat dit erfgoed bewaard moest blijven, won steeds meer terrein in de Nederlandse samenleving, maar zowel Indo's als totoks wilden hun rechten laten gelden op het Indische culturele erfgoed.²²² Het draaide erom dat als de totokse verbeelding van Indië de algemeen of wellicht enig erkende zou zijn, dan zouden Indo's dat als een symbolische verbanning uit hun eigen geschiedenis kunnen ervaren.²²³ Ook herinnerde hen dit aan de raciale verhoudingen in Nederlands-Indië, waarbij zij toentertijd een 'trapje lager' stonden dan de totoks. Andersom gaf deze twist onrust bij totoks; zij hadden nooit de noodzaak gevoeld om zich als een aparte groep te organiseren.²²⁴

Te midden van deze polemiek vond in 1995 het omstreden staatsbezoek van koningin

²¹⁸ Van Leeuwen, *Ons Indisch erfgoed*, 151-155.

²¹⁹ De backpay-kwestie is het weigeren van de Nederlandse regering om de achterstallige salarissen en pensioenen van krijgsgevangen Indisch overheidspersoneel uit te betalen. Dat deden andere geallieerde koloniale overheden na de Tweede Wereldoorlog wel.

²²⁰ 'Gesprek tussen Lubbers en Indische gemeenschap', *De Stem*, 23 augustus 1991.

²²¹ Van Leeuwen, *Ons Indisch erfgoed*, 151.

²²² Ibidem.

²²³ Ibidem, 196.

²²⁴ Ibidem, 169.

Beatrix aan Indonesië plaats, waarbij volop discussies werden gevoerd over de morele aspecten van de dekolonisatieperiode: wel of geen koninklijke excuses voor Nederlandse geweldsexcessen?²²⁵ Opvallend in dit debat tussen voor- en tegenstanders was echter de afwezigheid van een eigen Indisch geluid, ook van de tweedegeratie-Indische Nederlanders.²²⁶ Wel hadden tweedegeratie-Indo's zich in 1994 verenigd in het Indisch Netwerk. Zij spraken tijdens bijeenkomsten onder meer over aanpassingsproblemen die zij in hun jeugd hadden ondervonden.²²⁷ Drie jaar later werd de Indische Naoorlogse Generatie opgericht, een zelfhulpgroep voor de tweede generatie voor intergenerationeel onverwerkt oorlogsleed. In datzelfde jaar ontbrandde er een stevige discussie tussen Indo's en niet-Indische Nederlanders rond de vertoning van de film *Gordel van Smaragd*.²²⁸ Uit de talrijke publicaties rond deze film, waarin stelling werd genomen tegen vermeende neokoloniale representaties, bleek dat de jongste generatie inmiddels uitgerust was met een groot intellectueel zelfvertrouwen.²²⁹ Onder invloed van andere migrantengroepen die hun eigenheid wisten te bewaren, werd de nadruk op eigenheid ook door sommige leden van de jongere Indische generaties overgenomen.²³⁰

Ondanks alle externe en interne twisten binnen de Indische gemeenschap werd in 1996 gestart met het wetenschappelijk project *De geschiedenis van Indische Nederlanders*, dat tien jaar later onder dezelfde titel als boek gepresenteerd zou worden.²³¹ Voorts besloot de Nederlandse overheid om een erfgoedproject te starten. In de eindrapportage *Cultureel Erfgoed Minderheden 2001-2004* ging het onder meer om het veiligstellen en toegankelijk maken van erfgoed van minderheden, waaronder de Indische.²³² Zo kreeg de Indische gemeenschap steeds meer gezicht en werd het Indische erfgoed steeds beter zichtbaar.

²²⁵ 'Koningin Beatrix laat in tafelrede excuses over late erkenning onafhankelijkheid achterwege', *Trouw*, 22 augustus 1995; *Welkom thuis, Majesteit*, vlugschrift van Willem Oltmans (Breda, 1995); hier bekeken in www.dbnl.org, laatst geraadpleegd 30 december 2023.

²²⁶ Van Leeuwen, *Ons Indisch erfgoed*, 185.

²²⁷ *Ibidem*, 189-191.

²²⁸ *Ibidem*, 213.

²²⁹ *Ibidem*, 215.

²³⁰ Bosma, *Indische Nederlanders*, 205.

²³¹ Ulbe Bosma, Rembo Raben en Wim Willems, *De geschiedenis van Indische Nederlanders* (Amsterdam 2008).

²³² Van Leeuwen, *Ons Indisch erfgoed*, 216.

3.3 Een Indische pleisterplaats

De eerste twee decennia van de jaren tweeduizend kenmerkten zich door een verdergaande erkenning van oorlogsleed in Nederlands-Indië en de Bersiap-periode, maar ook van (financiële) gebaren van de Nederlandse overheid, die deze langslpende kwestie graag wilde afsluiten.²³³ Zo leidden de onderhandelingen met de overheid in 2000 tot de uitkering van ‘Het Gebaar’, een financiële tegemoetkoming van de regering van 385 miljoen gulden aan de Indische gemeenschap. Het was niet bedoeld als oorlogscompensatie, maar het moest onder andere de ‘kille ontvangst’ in Nederland goedmaken.²³⁴ Een groot deel van het geld was bestemd voor Indische culturele projecten. De afhandeling van oorlogsclaims had er intussen voor gezorgd dat zowel Indo’s als totoks, beide groeperingen slachtoffer van de oorlog, in de behandeling van deze claims gelijkgesteld werden. Maar ook voor de verdere exploitatie van de Indische cultuur waren ze op elkaar aangewezen. Voortaan moesten Indo’s hun Indische identiteit delen met totoks.²³⁵ De Indische cultuur hoorde dus niet bij één bepaalde groep, maar bij de Indische gemeenschap, waarin ze samen opgingen. Dé Indische gemeenschap bestaat echter niet, althans niet in de betekenis van een groep die het eens is over een gedeelde herkomst en een gezamenlijk doel. Denk alleen al aan de Molukkers, Javanen, Chinezen, Papoea’s, en ook de Indo’s en totoks.²³⁶ Als echter groepen opgaan in een groter geheel, betekent dat soms dat er geen aandacht is voor verscheidenheid. Sommige leden van de tweedegeneratie-Depokkers ervaren het als ‘lastig’ dat de Depokse geschiedenis nauwelijks of geen aandacht krijgt tijdens herdenkingsdagen, zoals de Indische Herdenking.²³⁷ Immers, in Depok hebben zich ook dramatische gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog en in de Bersiap-tijd voorgedaan. Eén van de geïnterviewden gaf aan dat dit deels te maken heeft met de houding die Depokkers zich jarenlang aangemeten hebben, namelijk die van passiviteit.²³⁸ Een ander wijst erop dat Depokkers soms buitengesloten werden binnen

²³³ Oostindie, *Postkoloniaal Nederland*, 269.

²³⁴ www.oorlogsbronnen.nl/thema/oprichting-stichting-het-gebaar, laatst geraadpleegd 10 december 2023.

²³⁵ *Ibidem*, 342.

²³⁶ Sander van Walsum, ‘De ‘Indische gemeenschap in Nederland’ is een eilandenrijk – net als het vroegere Indië’, *Volkskrant*, 26 oktober 2021.

²³⁷ Respondent 3, bijlage 2, 123.

²³⁸ Respondent 1, bijlage 2, 110; Ook respondent 5 spreekt over passiviteit (bijlage 2, 132-133).

de Indische gemeenschap vanwege een 'te Nederlandse' identiteit.²³⁹

Met de opening van Museum Sophiahof in Den Haag in 2019 is aan die miskenning nagenoeg een einde gekomen. Vrij snel na deze opening vond immers een langdurige tentoonstelling over Depok plaats. Het museum herbergt het Indisch Herinneringscentrum, dat de herinnering levend wil houden aan de gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië en de daaropvolgende Bersiap, de dekolonisatie en migratie,²⁴⁰ het Moluks Historisch Museum, het Indisch Platform, Pelita en de Nationale Herdenking 15 augustus 1945. Samen willen ze voorzien in een Indische pleisterplaats door middel van ontmoetingen, educatie en musea met een scala aan activiteiten, zoals tentoonstellingen, boekencafés en talkshows.²⁴¹ Dit was een uitvloeisel van de uitkeringsregeling Backpay eind 2015 door de toenmalige staatssecretaris Martin van Rijn van het ministerie van VWS. Met de uitvoering van de zogenoemde Collectieve Erkenning wilde het kabinet de betekenis en het belang van de gedeelde geschiedenis voor de toekomst borgen.

Naast Sophiahof wil ook de stichting Erfgoed Tjalie Robinson de geschiedenis en cultuur van de Indische gemeenschap in Nederland instandhouden en doorgeven,²⁴² evenals het blad *Moesson* onder hoofdredactie van Vivian Boon, met verhalen over de Indische geschiedenis, erfgoed en tradities, interviews met latere generaties en bijvoorbeeld recepten.

De Indische gemeenschap bestaat nu uit ongeveer twee miljoen mensen in Nederland die een band hebben met wat vroeger Nederlands-Indië was.²⁴³ In 2021 trok het kabinet ruim twintig miljoen euro uit voor de bevordering van in Nederland aanwezige kennis van de geschiedenis en cultuur van voormalig Nederlands-Indië.²⁴⁴ Hoewel de Indische cultuur voor sommige Indische Nederlanders springlevend is, constateert socioloog Marlene de Vries in 2010 dat de invloed van de Indisch-culturele erfenis voor

²³⁹ Respondent 7, bijlage 2, 153.

²⁴⁰ www.tweedewereldoorlog.nl/wo2museauitgelicht/indisch-herinneringscentrum-museum-sophiahof/, laatst geraadpleegd 30 november 2023.

²⁴¹ www.museumsofiahof.nl, laatst geraadpleegd 30 november 2023.

²⁴² www.moesson.com/ons-verhaal/stichting/, laatst geraadpleegd 30 november 2023.

²⁴³ www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/tweede-wereldoorlog/collectieve-erkenning-indische-gemeenschap, laatst geraadpleegd 30 november 2023.

²⁴⁴ Sander van Walsum, 'De 'Indische gemeenschap in Nederland' is een eilandenrijk – net als het vroegere Indië', *de Volkskrant*, 26 oktober 2021.

alle generaties aan kracht en invloed heeft ingeboet. Ze stelt dat de Indische cultuur aan het verwateren is, onder meer doordat een groot deel van de jongere generatie maar één Indische ouder heeft en er weinig voeding is vanuit het gebied van herkomst. Het ziet er volgens haar naar uit dat de Indische afkomst in de toekomst meer een soort voetnoot in iemands levensverhaal zal zijn dan een substantieel onderdeel ervan.²⁴⁵ De eerder aangehaalde Indische socioloog Roy Melger ziet het verwateren van de Indische cultuur als een onvermijdelijkheid, die geen reden tot verdriet is. Hij geeft aan dat voor alle migrantengroepen geldt dat ze op de lange termijn alleen nog in eigen kring iets aan de eigen identiteit doen.²⁴⁶ Historicus Gert Oostindie benadrukt in zijn boek *Postkoloniaal Nederland* de paradox: naarmate meer erkenning werd verworven voor de Indische cultuur en identiteit in de afgelopen decennia, werd onduidelijker wat deze nog betekende voor de volgende generaties.²⁴⁷ Het voortzetten van Indische tradities, de organisatie van evenementen als Pasar Malam en de Indische emancipatie effende stilaan de weg voor een meer gematigd multiculturalisme. Indische Nederlanders drukten geruisloos hun stempel op de Nederlandse samenleving.²⁴⁸ Vergeten en verdringen maakten plaats voor erkennen en herdenken, maar de prikkel om oud zeer collectief te beleven werd zwakker.²⁴⁹ Binnen deze Indische herinneringscultuur vonden Depokkers hun eigen weg om te herinneren.

3.4 Conclusie

Van afzien, vergeten en onderdrukken naar erkennen en herdenken tot het creëren van een Indische pleisterplaats, waar met een scala aan activiteiten de geschiedenis en cultuur van de Indische gemeenschap in Nederland in stand worden gehouden en doorgegeven. Zo valt ruim zeventig jaar Indische herinneringscultuur in Nederland samen te vatten. De eerstegeneratie-Indische Nederlanders zwegen over hun verleden. Achteromkijken was niet wenselijk en Nederland was te druk met de wederopbouw om zich bezig te houden met het verleden van immigranten uit het 'verre Indië'. In die

²⁴⁵ Saskia Bosch, 'Indische cultuur', *Trouw*, 2 januari 2010.

²⁴⁶ Ibidem.

²⁴⁷ Oostindie, *Postkoloniaal Nederland*, 241.

²⁴⁸ Ibidem.

²⁴⁹ Ibidem, 269.

tijd was er sprake van geruisloze assimilatie. Maar met de ontzuiling eind jaren zestig werd het Nederlandse optreden in Indonesië ten tijde van de onafhankelijkheidsoorlog ter discussie gesteld. Het was als het ware geoorloofd terug te kijken op Nederlands-Indië. Vooral door de tomeloze inzet van schrijver en journalist Tjalie Robinson werd de herinnering aan het bestaan van de Indische cultuur levend gehouden. Mede door zijn toedoen kwam er een blad op de markt, gericht op de Indische gemeenschap, en werden er Indische evenementen georganiseerd. De tweede generatie begon zich nadrukkelijker te verdiepen in haar afkomst. Vanaf de jaren tachtig vonden meer acties plaats om begrip voor Indisch leed en de Indische cultuur in Nederland. In 1988 werd het Indisch Oorlogsmonument onthuld en enkele jaren later ontstond het Indisch Platform, dat zich in eerste instantie moest bezighouden met oorlogsclaims, maar van lieverlee hield deze organisatie zich ook bezig met de Indische cultuur.

De Indische Nederlanders vormden echter geen homogene groep: hun afkomst zorgt voor verschillende representaties van Nederlands-Indië. De Depokers vormen een onderdeel van deze groep, maar hebben zich er niet (altijd) onderdeel van gevoeld. Dat komt onder meer doordat er tijdens de Indische Herdenking geen aandacht was voor Depokse leed tijdens de Tweede Wereldoorlog en de Bersiap. Ook wordt erop gewezen dat Depokers soms buitengesloten werden binnen de Indische gemeenschap vanwege een 'te Nederlandse' identiteit.

De Indische gemeenschap bestaat nu uit ongeveer twee miljoen mensen in Nederland die een band hebben met wat vroeger Nederlands-Indië was. In de eerste twee decennia van de jaren tweeduizend trok de Nederlandse overheid miljoenen uit voor Indische culturele projecten en voor de bevordering van de kennis in Nederland van de geschiedenis en cultuur van voormalig Nederlands-Indië. Onder meer het Indische Herinneringscentrum in Den Haag geeft daaraan vorm en inhoud door een kenniscentrum en het organiseren van diverse activiteiten. Niettemin constateren diverse wetenschappers dat de belangstelling voor Nederlands-Indië tanende is. De invloed van de Indisch-culturele erfenis heeft voor alle generaties aan kracht en invloed ingeboet. Of de Depokse herinneringscultuur, als onderdeel van de Indische herinneringscultuur, dezelfde weg heeft bewandeld, wordt in het volgende hoofdstuk duidelijk.

HOOFDSTUK 4 – De Depokse herinneringscultuur in Nederland

Binnen de idee herinneringscultuur, zoals dat geconceptualiseerd is door Susan Hogervorst, vormen collectieve herinneringen een kader waarbinnen individuele herinneringen gedeeld worden én betekenis krijgen. Individuele herinneringen zijn geen optelsom, die tezamen een collectieve herinnering vormen, maar individuele en collectieve herinneringen zijn complementair: er is een voortdurende wisselwerking tussen deze herinneringen. Om echter tot een collectieve herinnering uit te kunnen groeien hebben ze media nodig. Alleen dan zijn ze te kennen, over te dragen en te herkennen.²⁵⁰

Media van herinneren dragen bij aan de bekendheid van gebeurtenissen, kunnen zo de inhoud van collectieve herinneringen mede bepalen, waardoor herinneringen zelfs kunnen gaan gelden als officiële versies van een gemeenschappelijk verleden.²⁵¹ Denk bijvoorbeeld aan culturele tradities, symbolen, beelden en andere informatiedragers. In het uitwisselingsproces tussen verschillende media is er tevens sprake van een dynamiek tussen herinneringsproducenten die herinneringen voortbrengen en herinneringsconsumenten die deze interpreteren, maar ook zelf weer hun herinneringen uiten en zo tegelijk herinneringsproducenten zijn. Beide groepen beïnvloeden elkaar en zijn soms lastig van elkaar te scheiden.²⁵²

Onderzocht is welke verschillende media tussen 1945 en 2021 hebben bijgedragen aan de vorming van collectieve herinneringen van Depokkers. Daarnaast wordt aan de hand van de interviews met hen ten behoeve van dit onderzoek bekeken, welke individuele herinneringen er leven. Beide componenten zullen geanalyseerd worden aan de hand van het gehanteerde concept herinneringscultuur, maar ook binnen de historische context van driehonderd jaar Depok en die van de Indische herinneringscultuur in Nederland. Om de ontwikkelingen binnen de Depokse herinneringscultuur te kunnen duiden worden de drie geschetste periodes uit het voorgaande hoofdstuk (de jaren vijftig tot zeventig, tachtig en negentig, en de eerste

²⁵⁰ Hogervorst, *Onwrikbare herinnering*, 16.

²⁵¹ *Ibidem*, 17.

²⁵² Hogervorst, *Onwrikbare herinnering*, 25.

twee decennia van de jaren tweeduizend) hier gehandhaafd, voorafgegaan door een preludium: de instelling van de Chastelein-dag in 1892.

4.1 Prelude: De instelling van de Chastelein-dag

In de Depokse geschiedenis is er een datum aan te wijzen waarop geschiedenis en herdenken samenkwamen: 28 juni 1892. Aan het einde van negentiende eeuw was Depok een welvarende gemeenschap met ruim vijfhonderd nakomelingen van de circa tweehonderd slaafgemaakten, te midden van drieduizend moslimbewoners die Depokse grond pachtten.²⁵³ Depok was steeds meer vernederlandst doordat onder meer kinderen onderwijs in het Nederlands hadden gekregen. In 1892 streefden veel Depokkers naar gelijkstelling met Europeanen.²⁵⁴ In de kolonie kwam tot dan slechts een kleine groep mensen hiervoor in aanmerking.²⁵⁵ Hoewel het volgens het regeringsreglement van 1854 niet de bedoeling was dat koloniale ingezetenen gelijke toegang tot het Nederlandschap hadden, bleef er voor hen toch de mogelijkheid om juridisch gelijkwaardig te worden aan de Europese bevolking.²⁵⁶ In april 1874 werden de eisen daartoe aangescherpt door de Nederlandse overheid in Batavia. De indiener moest de christelijke godsdienst belijden, de Nederlandse taal goed spreken en schrijven, de Europese zeden en begrippen beheersen en geschikt zijn om 'in een Europese maatschappij te worden opgenomen'. Bewijs hiervoor kon bestaan uit Europese kleding, haardracht, inzet en plichtsbef.²⁵⁷ In 1892 kwam er een nieuwe wet op het Nederlandschap en het ingezetenschap tot stand.²⁵⁸ In datzelfde jaar werd in Depok de eerste Chastelein-dag gehouden. Het zou kunnen dat de instelling van een dergelijke herdenkingsdag paste binnen dit streven naar gelijkstelling. Daarnaast paste de herdenking in het cultureel nationalisme dat in

²⁵³ J.W. de Vries, 'Depok. Opgang en teloorgang van een Nederlandse enclave' in: *Ons Erfdeel*, jaargang 51, 2008, 114-120, aldaar 117. Historicus Nonja Peters spreekt over 15 Europese christelijke families, 600 Depokkers en ongeveer 2000 moslim-pachters in 1888 in: *The Christian Slaves of Depok*, 238.

²⁵⁴ Peters, *De droom van Cornelis Chastelein*, 53.

²⁵⁵ Bart Verheijen, 'Staatsburgerschap en Nederlandschap in Nederlands-Indië in de negentiende eeuw', in: *Tijdschrift voor Geschiedenis*, Volume 134, Issue 3 (2021) 448-472.

²⁵⁶ Ibidem, 466-469.

²⁵⁷ Ibidem, 469.

²⁵⁸ Ibidem.

Nederland in de negentiende eeuw opgang maakte, waarin onder meer het patriottisme, de aansporing tot herleving van historische voorbeelden, historische verbeeldingskracht, verheffing van de natie, een terugkeer naar de geschiedenis en het streven naar nieuwe vormen van saamhorigheid belangrijk werden door middel van bijvoorbeeld vieringen en het oprichten van monumenten.²⁵⁹

De directe aanleiding tot de instelling van de Chastelein-dag was dat dominee Beukhof van de protestantse kerk in Depok een exemplaar van het testament van Chastelein had teruggevonden in de Weeskamer van Batavia. Hij kopieerde dat en zorgde voor een goed leesbaar exemplaar.²⁶⁰ Onder leiding van predikant C. de Graaf, die Beukhof was opgevolgd in 1888, kwam er vervolgens in 1892 een herdenkingsdag op 28 juni, de sterfdag van Chastelein. Compleet met een dankdienst in de kerk, een feestelijke bijeenkomst in het gemeentehuis en een herinneringsplaquette die in het kerkportaal werd aangebracht. Daarop staat in het Maleis: 'Ter nagedachtenis aan de stichter van de christelijke congregatie in Depok op 28 juni 1714. De rechtvaardige komt nooit ten val, men zal hem eeuwig gedenken.'²⁶¹

Het lijkt aannemelijk dat tot aan de inval van Japan deze dag jaarlijks gevierd werd. In de archieven van de Protestantse Theologische Universiteit in Amsterdam is nog een jubileumuitgave over Depok te vinden, gedateerd 26 juni 1914, die werd verspreid als bijlage van *De Banier*, het christelijk weekblad voor Nederlands-Indië. De uitgave bevat slechts een tweetal artikelen: het eerste over het leven van Cornelis Chastelein en zijn testament; het tweede is een kopie van zijn testament. De intro begint met een Bijbeltekst uit Spreuken 10:7a: 'De gedachtenis des rechtvaardigen zal tot zegening zijn' en onder meer de woorden: 'Geen bevreemding behoeft het te wekken dat de 28ste Juni steeds in Depok herdacht wordt, en nu, de tweede eeuw-dag, op plechtige wijze zal gevierd worden. Daarom kan het zijn nut hebben aan het thans levend geslacht een en ander mede te delen omtrent dezen man, die nog immer met dankbaarheid wordt

²⁵⁹ J.Th.M. Bank, *Het roemrijk vaderland. Cultureel nationalisme in Nederland in de negentiende eeuw* ('s-Gravenhage, 1990) 9 en 53. In Depok kwam er ook een monument voor Chastelein, maar daarvan wordt niet eerder in de media gerept, dan op 30 juni 1928 in het *Bataviaasch Nieuwsblad*, gearchiveerd volgens Delpher.

²⁶⁰ Peters, *De droom van Cornelis Chastelein*, 52.

²⁶¹ Peters, *De droom van Cornelis Chastelein*, 52.

herdacht, wiens naam nog voortleeft in de harten der Depokkers.²⁶² Ook het *Bataviaasch Nieuwsblad* berichtte jaarlijks over een Depoks feest, dat gepaard ging met een kranslegging bij het Chastelein-monument voor het gemeentehuis van Depok dat er inmiddels was gekomen, het zingen van het Wilhelmus, een optreden van een koor en een kinderfeest.²⁶³

Op 10 mei 1939 vermeldt de Nederlandse krant *De Locomotief*, die in Nederlands-Indië verschijnt: 'Het kleine, rustieke stadje Depok, tussen Mr. Cornelis en Buitenzorg, bekend onder meer door het feit dat het overwegend deel der inheemschen samenleving daar den Christelijken godsdienst belijdt, viert binnenkort zijn 225-jarig bestaan.'²⁶⁴ Oudere Depokkers herinneren zich deze vieringen goed, waaronder A.B. (1929, van de familie Jonathans en Leander) en geboren in Depok:

*Op 28 juni was er in Depok de Chastelein-dag. Links van de kerk in de tuin stonden kraampjes en er was eten, dan was het echt groot feest. Ook in het gebouw Eben Haëzer, aan de overkant van de kerk, was er groot feest. Volwassenen brachten eten mee, de één huzarensalade, de ander hutspot. (...) Ik vier het op 28 juni niet meer, maar op die dag is er nog wel de herinnering aan die dagen in Depok.*²⁶⁵

Ook een oudere dame, F.P. (1921, van de familie Laurens) herinnert zich deze vieringen nog:

*Op die dag ging mijn moeder altijd koekjes bakken. Naast de kerk stonden kraampjes en een soort kermis. Mijn moeder kon goed koken, bijvoorbeeld nasi goreng.*²⁶⁶

De collectieve herinnering aan het erfgoed van Chastelein – versterkt door de viering op 28 juni 1892 – kreeg aldus zijn beslag in individuele herinneringen, bijna 150 jaar na de instelling van de Chastelein-dag. De herinneringsproducenten, predikanten Beukhof en De Graaf, zorgden ervoor dat gezamenlijk over de betekenis van het verleden werd

²⁶² *De Banier*, 6^e jaargang, nummer 26, vrijdag 26 juni 1914.

²⁶³ In zoekmachine Delpher wordt over dit monument voor het eerst gesproken in het *Bataviaasch Nieuwsblad*, 30 juni 1928. Op 30 juni 1939 wordt voor het laatst in het *Bataviaasch Nieuwsblad* gerept over deze viering.

²⁶⁴ 'Depok 225 jaar. Een herinnering aan den tijd der Compagnie', *De Locomotief*, 10 mei 1939.

²⁶⁵ Respondent 1, bijlage 2, 106.

²⁶⁶ Omdat een interview met haar niet toereikend was voor het onderzoek, is een gesprek met haar verder niet meegenomen in de onderzoeksresultaten; niettemin heeft deze mevrouw mooie herinneringen aan Depok.

nagedacht. Die betekenis ligt in de beleving dat de Depokse gemeenschap op unieke wijze tot stand is gekomen en dat de leden daarvan, de families, dus ook zelf een uniek verleden hebben. Afgaand op de huidige herinneringen van Depokkers en de invullingen van de latere reünies was daarin een bijzondere rol weggelegd voor Cornelis Chastelein, die zich over slaafgemaakten van twaalf families had ‘ontfermd’²⁶⁷ en geïnspireerd door het christelijk geloof ook de toekomst had bepaald voor de nazaten daarvan, die zich door dit drievoudig snoer (Chastelein, Depok en God) verbonden wisten met elkaar.²⁶⁸ De daardoor ontstane (geloofs)verbondenheid was wellicht koren op de molen van de toenmalige predikanten, maar gaf ook richting aan de gemeenschap zelf: elkaar door alle moeilijkheden heen (blijven) helpen, tot op de dag van vandaag.²⁶⁹

De betekenis van dit verleden heeft zich door middel van een jaarlijkse viering verankerd in individuele levens, de herinneringsconsumenten binnen de Depokse gemeenschap. De Depokkers zouden echter niet passief deze herinnering blijven ‘consumeren’. Deze viering zou door Depokse families, die na de Tweede Wereldoorlog naar Nederland kwamen, actief worden opgepakt en doorgegeven. In een periode van ontheemding, assimilatie en (nostalgisch) terugkijken waren vermoedelijk ontmoeting, weerzien en verbondenheid met andere Depokkers belangrijk. Daardoor nam de betekenis van deze viering – dat Depok een exclusieve gemeenschap was, gesticht door ‘weldoener’ Cornelis Chastelein – aan kracht toe binnen de Depokse gemeenschap in Nederland. Naast sociale steun verleende het Depokkers in Nederland een identiteit in een periode waarin veel Indische Nederlanders zich geen deel wisten van een Indonesische of Nederlandse nationale identiteit; alsof hun identiteit zich bewoog tussen Azië en Europa.²⁷⁰ Veel was met hun komst naar Nederland verdwenen: hun land en huis in Nederlands-Indië, maar Depokkers konden zich in deze onzekere periode nog vastgrijpen aan het koord van Chastelein, Depok en God.

²⁶⁷ Respondent 1, bijlage 2, 107.

²⁶⁸ *Contact-Organ Depok*, juni 1967, 3.

²⁶⁹ *Depok-bode*, oktober 1973; Respondent 5, bijlage 2, 137; Respondent 6, bijlage 2, 143; Respondent 7, bijlage 2, 149.

²⁷⁰ Bosma, *Indische Nederlanders*, 10.

4.2 1950-1980: Achteromkijken en níet vergeten

Achteromkijken naar wat er gebeurde in Nederlands-Indië was in de eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog voor de Nederlandse samenleving niet wenselijk, zoals cultureel antropoloog Lizzy van Leeuwen dat zo krachtig uitdrukte: deze periode kenmerkte zich door een Hollandse code van afzien, vergeten en onderdrukken van wat geweest was.²⁷¹ De herinnering aan Nederlands-Indië werd uit de publieke sfeer verdrongen, maar die tijd was niet vergeten door Indische Nederlanders. Weliswaar overheerste het zwijgen bij de eerstegeneratie-Indische immigranten, maar vergeten was lastig voor wie in Indië had geleefd. Dit gold ook voor Depokkers die hun herinneringen met zich meebrachten, maar al vrij snel de behoefte voelden om samen te komen en wel in de traditie, waarmee ze sinds 1892 opgegroeid waren. Een plek waar ze sociale steun zouden vinden, maar waar ook ruimte was voor het delen van individuele herinneringen over Depok, familiale herinneringen en collectieve herinneringen aan gebeurtenissen, zoals die op 11 oktober 1945. Al vanaf 1955 waren er Chastelein-dagen, die door Depokkers ook reünies werden genoemd. Interessant is in dit verband het woord 'reünie', waarvan voor de Tweede Wereldoorlog geen sprake hoefde te zijn, maar daarna van zoveel meer betekenis zou zijn in een 'kil' Nederland, als zijnde een bijeenkomst van weerzien en ontmoeting met mensen die vroeger een groep vormden.²⁷² Zo werden de reünies een belangrijk kader, waarbinnen individuele herinneringen over Depok gedeeld konden worden en waar de erfenis en het gedachtegoed van Chastelein als verbindende factor aan betekenis wonnen en toenamen. Een herinneringskader dat minder relevant zou worden, naarmate de Indische gemeenschap sterker naar voren trad en de Depokse cultuur onderdeel van de Indische cultuur werd. Hierdoor werden andere herinneringsproducenten belangrijk voor de herinneringscultuur van Depokkers. In de volgende paragrafen worden de begrippen Chastelein-dagen, reünie of Depok-dagen afwisselend gebruikt.

²⁷¹ Van Leeuwen, *Ons Indisch erfgoed*, 338.

²⁷² www.encyclo.nl, laatst geraadpleegd 31 december 2023.

4.2.1 Depokse reünies

Op 28 juni 1955 maakte de landelijke pers voor het eerst melding van een op handen zijnde Chastelein-dag in de Westerkerk in Amsterdam, waar meer dan driehonderd personen, die vroeger in Depok woonden en 'nu verspreid over Nederland', aanwezig zouden zijn. Zij berichtten over een christelijke gemeente van Depok die Cornelis Chastelein en zijn erfenis jaarlijks herdacht en dat in Depok meer dan tweeduizend christenen ruim twee-en-een-halve eeuw woonden als een 'protestantse enclave te midden van een geheel islamitische omgeving'.²⁷³ Het was geen groot bericht, maar wellicht was een dergelijke herdenking nieuwswaardig genoeg in de verzuilde samenleving die Nederland toen was; en die de journalistiek opmerkelijk scheen, omdat ook een 'verlofganger uit Depok over de huidige toestand daar' zou vertellen in een tijd dat nog niet zo lang daarvoor Nederland in Indonesië de aftocht had geblazen.²⁷⁴ Dagblad *Trouw* deed verslag van deze dag en gaf aan dat de aanwezigen besloten hadden op allerlei manieren hulp te verlenen aan Depok en jaarlijks een Chastelein-herdenking te houden.²⁷⁵ De Depokse gemeenschap liep met deze samenkomsten voor op de brede Indische gemeenschap, die vanaf 1959, dus vier jaar later, een jaarlijks evenement ging houden: de Pasar Malam Tong Tong.²⁷⁶ Maar stopte ook eerder, daar waar de Pasar (inmiddels genoemd Tong Tong Fair) nog steeds jaarlijks plaatsvindt. In 1986 werd voor het laatst in de media gesproken over een Chastelein-dag of reünie.²⁷⁷ *NRC* berichtte toen dat Depokkers eens per jaar samenkomen op de sterfdag van 'hun weldoener' Chastelein om hem te herdenken en het Chastelein-lied te zingen.²⁷⁸

Het zingen van dit lied was door de Depokse gemeenschap lang volgehouden, want de tekst daarvan werd in het *Contact-Organ* voor Depokkers van juni 1967 al opgenomen, met loffelijke woorden over de bijna heilige drie-eenheid Chastelein,

²⁷³ 'Chasteleindag in Amsterdam', *Leeuwarder Courant*, 28 juni 1955; *De Maasbode*, 29 juni 1955. Uit de woordkeus valt op te maken dat deze kranten een bericht hebben opgenomen van een persdienst als het ANP (opgericht in 1934). Vermoedelijk hebben meer dagbladen dit bericht opgepakt.

²⁷⁴ 'Chasteleindag in Amsterdam', *Leeuwarder Courant*, 28 juni 1955.

²⁷⁵ 'Chastelein-herdenking in Amsterdam', *Trouw*, 12 juli 1955.

²⁷⁶ www.tongtongfair.nl, laatst geraadpleegd 31 december 2023.

²⁷⁷ Lien Heyting, 'Het drama van Depok', *NRC Handelsblad*, 5 december 1986.

²⁷⁸ Ibidem. Overigens is het de vraag dit bericht uit de *NRC* klopt, omdat het Chastelein-lied mogelijk inmiddels vervangen was door een meer jolig Depok-lied. Een optie is vanzelf dat beide liederen werden gezongen.

Depok en God ('Het is de dag van grote vreugde voor ons Depok lieflijk klein / Dankbaar voor de milde zegen van Cornelis Chastelein').²⁷⁹ In de uitnodiging voor de lezers van het blad was ook een dringend appel opgenomen: 'Iedere rechtgeaarde Depokker of aanverwant of vriend zal met een hart vol van dankbaarheid en liefde voor Depok deze herdenkingsreünie niet willen missen.'²⁸⁰

Het paste bij de Depokse reünies in die jaren – die trouwens niet altijd plaatsvonden op precies 28 juni – om de herdenking ingetogen te vieren: met het lezen uit de Bijbel, een gebed, het aanbieden van een aanhankelijkheidstelegram aan koningin Juliana, korte toespraken en andere verenigingszaken als het voorlezen van de notulen en het verslag van de kascommissie.²⁸¹ Zoals ook uit de Depokse bodes blijkt (4.2.2) waren het jaren waarin de vreselijke gebeurtenissen in Depok op 11 oktober 1945 nog vers in het geheugen van de Depokse families lagen. Binnen een veilige omgeving van gelijkgestemden en van familie konden herinneringen daaraan gedeeld en emoties geuit worden. Daarnaast blijkt uit deze viering hoezeer Depokkers zich nauw verwant voelden met Nederland: niet alleen vanwege het sterk protestantse karakter, maar ook vanwege de verbondenheid met het koningshuis.

Hoe anders zag de Chastelein-dag er ruim tien jaar later uit, op 16 juni 1979 in Amersfoort. Vooral zang en dans voerden de boventoon. Het Chastelein-lied had plaatsgemaakt voor of was aangevuld met het lied 'Mijn Depokland', gezongen op de wijs van 'Don't fence me in', waarbij de zojuist genoemde drie-eenheid was vervangen door meer jolijt en herinneringen. Op de agenda stond weliswaar nog gebed, maar er waren ook optredens (waaronder van Wieteke van Dort), bingo, trekking van loten ten bate van hulpbehoevende Depokkers in Depok en lekker eten.²⁸² Dit paste in de ontwikkeling van de brede Indische herinneringscultuur, waarbij in de jaren zeventig een nostalgische en meer 'commerciële' Indische weg werd bewandeld.²⁸³ Marion Bloem liet zich filmen terwijl ze aan een cursus Balinese dans deelnam, Wieteke van Dort maakte in het typetje 'Tante Lien' furore op de beeldbuis en de vanaf 1970

²⁷⁹ *Contact-Organ Depok*, juni 1967, 3.

²⁸⁰ *Ibidem*.

²⁸¹ *Contact-Organ Depok*, juni 1967, 2.

²⁸² *Depok-bode*, maart 1979, 9.

²⁸³ Van Leeuwen, *Ons Indisch Erfgoed*, 152.

jaarlijks gehouden Pasar Malam trok duizenden bezoekers, ook niet-Indische Nederlanders.²⁸⁴ (Pasar Malam is een markt die zich kenmerkt door een aanbod van Indische lekkernijen, kraampjes met Indische spulletjes en optredens van artiesten, bijvoorbeeld in de jaren zeventig en tachtig van de twee broers uit Depok, The Blue Diamonds.) De Depokse reünies leken meer ‘Indisch’ te zijn geworden. Eén van de geïnterviewden kan zich nog de Depok-dagen uit haar jeugd herinneren – eerst in Ede, later in Barneveld. In overeenstemming met de net geschetste ontwikkeling binnen de Indische herinneringscultuur, omschrijft ze deze bijeenkomsten aldus:

Ik vond het heel leuk want ik mocht altijd achter de tafel staan koekjes verkopen. (...) Met lekker eten, gezellig dansen en muziek maken en elkaar ontmoeten: dat was het recept voor een echte Indische, Depokse sfeer.²⁸⁵

Overigens ging het niet alleen om gezelligheid, eten en dans. Op de Depokse reünies werd ook geld ingezameld voor projecten in Depok, zoals de renovatie van de Immanuelkerk, het Depoks kerkje dat in het toenmalige Depok een centrale rol speelde in de ontmoetingen van Depokkers. Van latere Depok-reünies, na de jaren tachtig, is niet veel bekend, te meer omdat een goed georganiseerd archief van en over de Depokse gemeenschap ontbreekt. M., de vrouw van J.B., herinnert zich dat ze met hun oudste zoon nog een paar keer naar een reünie zijn geweest, maar dat deze ergens in de jaren tachtig stopte wegens ziekte en overlijden van de organisatoren.²⁸⁶ Volgens een andere geïnterviewde was de laatste reünie in 2005 in Bronbeek. Haar man zou tot die tijd de reünie medegeorganiseerd hebben. De oorzaak lag volgens haar in veel onenigheid.²⁸⁷ Historicus Nonja Peters geeft aan dat de Depokse reünies tot 2002 duurden en stopten omdat de organisatoren op leeftijd waren.²⁸⁸ B.G. is echter van plan om in 2024 weer een reünie te organiseren. Volgens zijn berekening wordt dat dan de vijftigste reünie.²⁸⁹ (Als vanaf 1955 elk jaar een reünie plaatsgevonden zou hebben, zou dat voor het laatst in 2004 zijn gebeurd.) Op de vraag aan andere

²⁸⁴ Van Leeuwen, *Ons Indisch Erfgoed*, 157.

²⁸⁵ Respondent 9, bijlage 2, 160.

²⁸⁶ Respondent 3, bijlage 2, 116.

²⁸⁷ Respondent 2, bijlage 2, 112.

²⁸⁸ Peters, *The christian slaves op Depok*, 411.

²⁸⁹ Respondent 6, bijlage 2, 140.

geïnterviewden in dit onderzoek of zij het organiseren van een dergelijke activiteit zien zitten dan wel of er behoefte is aan een reünie, antwoorden sommigen ontkennend. Redenen die daarvoor gegeven worden, zijn dat de onderlinge band tussen Depokers is verwaterd, evenals die binnen families door het aangaan van relaties met mensen die niet van oorsprong uit Depok komen.²⁹⁰ Opmerkelijk genoeg geven vrijwel alle geïnterviewden wel aan dat ze trots zijn op (de geschiedenis van) Depok en het betreuren dat het oude Depok opgaat in de grote stad Depok; ook vinden ze het belangrijk dat de geschiedenis van Depok wordt bewaard, dan wel dat herinneringen aan Depok worden doorgegeven. In het spoor van de Indische socioloog Roy Melger, namelijk dat alle migranten op den duur alleen nog in eigen kring iets aan de eigen identiteit doen,²⁹¹ zal wellicht daarom ook onder Depokers naar andere vormen gezocht worden om de herinneringen aan Depok levend te houden. Zo maakt P.V. bijvoorbeeld een familiestamboek:

Mijn moeder komt uit een gezin van negen kinderen, die allemaal in Depok hebben gewoond. Dat verhaal wil ik in dat boek meegeven, het Nederlands-Indische verhaal. (...) Ik wil vertellen wat hun ouders hebben meegemaakt in de Japanse tijd, de Bersiap-tijd en de tijd daarna, toen ze moesten vluchten. Ze moesten alles achterlaten, ze mochten weinig meenemen. (...) Je hebt hier nu wel een honk, maar je wilt herinneringen vasthouden en zoveel mogelijk herinneringen bewaren. Misschien omdat het nog verbindt met vroeger in plaats van een tafel van grootmoeder, bijvoorbeeld.²⁹²

De reünies en ook de publicaties van Depokse periodieken (4.2.2) kunnen, binnen het concept herinneringscultuur, beschouwd worden als media van herinneren, dat wil zeggen: informatiedragers die in de jaren vijftig tot tachtig herinneringen produceerden. Ze genereerden de collectieve herinnering aan Depok, niet alleen van Depok in de tempo doeloe-tijd, maar ook de herinneringen aan het leed tijdens en net na de Tweede Wereldoorlog. Deze zogeheten culturele dimensie binnen de Depokse herinneringscultuur kan vanzelf niet zonder de sociale dimensie: de mensen zelf. Technisch gezien zijn de organisatoren van de reünie de herinneringsproducenten en

²⁹⁰ Respondent 9, bijlage 2, 160.

²⁹¹ Saskia Bosch, 'Indische cultuur', *Trouw*, 2 januari 2010.

²⁹² Respondent 7, bijlage 2, 150.

de bezoekers, in casu de Depokse families, hier de herinneringsconsumenten. Maar door hun ervaringen te delen op een reünie zijn ze ook weer producenten van elkaars herinneringen. Dat gebeurt niet afgebakend of op statische wijze, maar er vindt een permanente wisseling plaats tussen het niveau van het individu en dat van het collectief.²⁹³ Dat komt misschien nog het sterkst tot uiting in het volgende citaat van B.G., wiens moeder in Depok geboren en getogen was. Als herinneringsconsument maakte hij eerst deel uit van de Depokse familieherinneringen; later deelde hij die met medeorganisator Nonja Peters en nu wil hij zelf een reünie en inherent daaraan herinneringen aan de rijke geschiedenis van Depok ‘produceren’:

Ik heb de Depok-tentoonstelling in Hoorn mogen openen, een hele eer. Toen dachten we als aanwezigen: er moet een Depok-reünie komen. Maar toen kwam er corona. Tot nu toe is dat niet gebeurd. Ik voel het als mijn plicht om een reünie te organiseren. Mijn plan is om het nu in 2024 te houden. (...) De Depokkers moeten zich gaan verzamelen om het gedachtegoed van Chastelein levend te houden. Dat is altijd het doel van een reünie geweest. (...) Ik focus me nu eerst op de reünie, dan kijk ik of er behoefte is aan nog meer activiteiten rondom Depok.²⁹⁴

Relevant is ook wat socioloog Maurice Habwachs in zijn herinneringstheorie heeft aangeven; dat herinneringen aan gebeurtenissen, die lang niet iedereen persoonlijk heeft meegemaakt, op indirecte wijze gestimuleerd kunnen worden door het bijwonen van herdenkingen en feestelijke gelegenheden. Zeker als daarbij gezamenlijk de daden en prestaties van lang overleden belangrijke personen, zoals Cornelis Chastelein, worden herdacht.²⁹⁵ Zo waren de reünies enkele decennia een belangrijk kader, waarbinnen individuele herinneringen over Depok gedeeld konden worden en de erfenis en het gedachtegoed van Chastelein als verbindende factor aan betekenis toenamen.

²⁹³ Hogervorst, *Onwrikbare herinnering*, 25.

²⁹⁴ Respondent 6, bijlage 2, 38-46.

²⁹⁵ Hogervorst, *Onwrikbare herinnering*, 25.

4.2.2 Depokse periodieken

De reünies ofwel Chastelein-dagen stonden niet op zichzelf. Depokkers uit de Depokse gemeenschap hadden zich na aankomst in Nederland georganiseerd in achtereenvolgens DODOL (Depok Ondervindt Dagelijks of Doorlopend Onze Liefde), BODAS (Bond van Depokkers en Aanverwanten en met hen Sympathiserenden), STIDAS (Stichting van Depokkers en Aanverwanten en met hen Sympathiserenden) en Stichting Werkgroep Depok. Historicus Peters stelt dat Tinus Samuel initiatiefnemer was voor de oprichting van BODAS,²⁹⁶ en vermoedelijk heeft hij als kartrekker een grote rol hierin gespeeld, maar voor zover bekend ging het DODOL-comité daaraan vooraf. BODAS en STIDAS brachten regelmatig een periodiek uit, achtereenvolgens *Contactblad*, *Contactorgaan Depok* en de *Depok-bode*, niet noodzakelijk synchroon lopend met de naamswijzigingen van de organisatie. De organisatie communiceerde vooral via deze abonnementsbladen met leden van de Depokse gemeenschap: de families die uit Depok naar Nederland waren gekomen. Verscheen het blad in de jaren zestig tweemaandelijks, al snel verscheen het periodiek driemaandelijks en vervolgens halfjaarlijks (sinds de tweede helft jaren zeventig). Het eerste gearchiveerde exemplaar is *Contactblad III* uit 1966, waarin wordt verwezen naar *Contactblad II*. Logischerwijs zal er ook een eerste exemplaar zijn geweest, maar die is niet gearchiveerd. Dit is ook meteen een opvallend resultaat van dit onderzoek: er was dus, voor zover bekend, vanaf 1945 tot en met circa 1965 geen contactblad (of iets wat daarop lijkt) als communicatiemiddel tussen de nieuw aangekomen Depokse families. In dat opzicht wordt nog eens extra duidelijk dat de Chastelein-dagen een cruciale rol speelden binnen de herinneringscultuur van Depok om herinneringen aan Depok levend te houden en het collectief te versterken door middel van collectieve herinneringen.

Wie de Depokse periodieken doorneemt, ziet dat de doelstellingen van de organisatie in nog geen tien jaar – van 1966 tot en met 1973 – niet waren veranderd. Vanaf 1973 werden de doelen korter geformuleerd. De lezer ontkwam er niet aan: ze prijken telkens prominent op de covers van de bladen. De doelstellingen luiden van 1966 tot en met oktober 1973:

²⁹⁶ Peters, *The christian slaves op Depok*, 410.

1. *De saamhorigheid en eenheid onder de nazaten van de in de 17^e eeuw gestichte Eerste Christengemeenschap te Depok (Java), hun Aanverwanten en met hen Sympathiserenden te bevorderen door telkenjare op zaterdag 28 juni of de eerste zaterdag na 28 juni een reünie te houden op een nader te bepalen plaats en zoveel mogelijk [in eerste edities staat 'zonodig'] de stichting 'Cornelis Chastelein' te Depok bij te staan.*

2. *Elkaar hier in Nederland morele steun te verlenen, adviezen op opvoedkundig gebied enz. te geven en zodra de geldmiddelen het toelaten de in tijdelijke geldnood verkerende leden wegens ziekte enz. financieel te steunen of voorlichting te geven ter verkrijging van één en ander. Het periodiek uitgeven van een contactorgaan.²⁹⁷*

Van december 1973 tot oktober 1979 luidde de doelstelling:

De saamhorigheid onder de nazaten van de in de 17e eeuw gestichte Eerste Christengemeenschap te Depok (Java), hun Aanverwanten en met hen Sympathiserenden te bevorderen door elk jaar in de maand juni een reünie te houden op een nader te bepalen plaats en het verschaffen van materiële hulp in de meest uitgebreide zin aan in Depok (Indonesië) ingezetenen en wel aan hen die in moeilijke omstandigheden verkeren.²⁹⁸

Vanuit de doelstellingen werd dus niet alleen een oproep gedaan om de jaarlijkse reünies te bezoeken, maar werd ook een beroep gedaan op de lezer om giften te geven aan Depok op basis van veronderstelde, onderlinge verbondenheid. Heel toepasselijk was vanaf december 1973 de plaatsing van de enige bekende foto van Chastelein afgebeeld op zijn landgoed op de achterzijde van de *Depok-bode* met als foto-onderschrift: 'Dat uyt mijn folck een fraay christenfolck groeije. Thans is ons motto: Eén voor Allen... Allen voor Eén! Deze Eenheid Predikt Ons Kristus = DEPOK.'

De ontwikkelingen binnen de Depokse herinneringscultuur in die jaren stonden ook nu niet los van de ontwikkelingen die in de brede Indische herinneringscultuur plaatsvonden. Uit onderzoek naar vijftien jaar Depok-periodieken blijkt namelijk dat de inhoud van deze bladen aanzienlijk was opgeschoven. Aanvankelijk werd bijvoorbeeld in de maand oktober volop aandacht geschonken aan de gebeurtenissen tijdens de

²⁹⁷ *Depok-bode*, oktober 1973.

²⁹⁸ *Depok-bode*, december 1973.

Bersiap: 'Op 11 oktober 1945 heeft zich de grootste tragedie van Depok voltrokken die de hele Depokse gemeenschap trof en waarvan wij nu de gevolgen nog ondervinden'.²⁹⁹ Ook kregen nieuw aangekomen Depokse gezinnen in Nederland adviezen mee: 'Vreest deze beginperiode in Nederland niet. Alle mensen uit Indonesië hebben dit mee moeten maken. Daar is voor ons repatrianten geen ontkomen aan. Kijk niet meer achterom naar het verleden (...).'³⁰⁰ Jongeren kregen telkens de aansporing om te studeren en Nederlands te leren: 'Er is een tijd geweest dat jullie thuis geen Nederlands mochten spreken. Nu zijn jullie in Nederland (...).'³⁰¹ Voorts stonden er tips om persoonlijke problemen op te lossen, over (christelijke) opvoeding, om te assimileren 'in de geest van Chastelein'³⁰² en het advies zich niet te onttrekken aan de Dienst voor Maatschappelijke Zorg.³⁰³ Om de onderlinge saamhorigheid te bevorderen – en dus passend bij doelstellingen die Depokse organisaties zich hadden gesteld – maar ook om de noodzaak van assimilatie te onderstrepen, waren er lyrische gedichten en odes, zoals:

Ode van samengebondenheid in BODAS

Door de tijd en nood gedreven

Zijn wij uit ons land gegaan

Zoekend naar een gelukkig leven

Streven naar een vrij bestaan.

Nooit om wat voorbij is, rouwen

Maar met een wil en met verstand

Naar een nieuwe toekomst bouwen

Hier in 't goede Nederland.

Nooit zal onze wil versagen

Nooit zal onze hoop vergaan.

²⁹⁹ *Contact-Organ Depok*, oktober 1966, 3.

³⁰⁰ *Contact-Organ Depok*, 'Van hart tot hart', oktober 1966, 7.

³⁰¹ *Contactblad III*, juni 1966, geen paginanummer.

³⁰² *Contact-Organ Depok*, april 1967, 13.

³⁰³ *Contact-Organ Depok*, april 1967, 11.

Samen dienen, samen dragen

*Samen onze plicht gedaan!*³⁰⁴

Collectieve herinneringen – en daarin verschillen ze bijvoorbeeld van geschiedschrijving – halen alleen die elementen uit het verleden naar boven, die voor deze sociale groep belangrijk zijn, constateerde socioloog Maurice Halbwachs al.³⁰⁵ De zojuist genoemde Bersiap-periode in de Depokse periodieken is zo'n element dat in het kader van het concept herinneringscultuur belangrijk was (en is) voor het voortbestaan van de Depokse groep. Het gezamenlijk beleefde en herinnerde verleden verbond de leden van de Depokse gemeenschap. Via de Depokse periodieken konden collectieve herinneringen aan bijvoorbeeld de verschrikkelijke gebeurtenissen van oktober 1945 in Depok blijven voortleven in het bewustzijn van deze groep, juist omdat die bladen deze herinneringen in stand hielden. Weliswaar waren de herinneringen verankerd in de individuele levens van Depokkers, maar ze kregen ook vorm door de gedeelde communicatie over de betekenis van het verleden via de Depokse periodieken.³⁰⁶ Het oktobergeweld gericht op de gemeenschap in Depok nestelde zich in de collectieve herinnering van de Depokse gemeenschap in Nederland en blijkt óók vandaag de dag nog zijn doorwerking te hebben in Depokse families. Maar liefst veertien van de vijftien geïnterviewden benoemden deze gebeurtenissen als onderdeel van de Depokse geschiedenis.³⁰⁷ Zij verhaalden soms gedetailleerd de gruweldaden en moorden die plaatsvonden in Depok. Sommigen toonden zich geëmotioneerd, anderen benadrukten het copingmechanisme, zoals het ontwikkelen van sociaal gedrag als reactie op trauma's van ouders.³⁰⁸ Tweedegeneratie-Depokkers spraken over de zwijgcultuur binnen families, het weglachen, de moeilijkheid om over traumatische ervaringen te praten, vooral in de nasleep van de Bersiap-tijd. Sommige geïnterviewden uit de tweede generatie uitten het verlangen naar meer openheid en begrip binnen families. Het onthullen van de waarheid wordt gezien als een manier om verbinding te zoeken

³⁰⁴ *Depok-bode*, oktober 1969, 7.

³⁰⁵ Maurice Halbwachs, 'From the collective memory' in: Jeffrey K. Olick e.a., *The collective memory reader* (Oxford 2011) 139-149, aldaar 142.

³⁰⁶ Wulf Kansteiner, 'Finding meaning in memory', in: Jeffrey K. Olick e.a., *The collective memory reader* (Oxford 2011) 300-303, aldaar 302.

³⁰⁷ Bijlage 1, 102-104.

³⁰⁸ Respondent 6, bijlage 2, 145.

en persoonlijke groei te bevorderen.³⁰⁹ Daarin verschillen zij niet van andere tweedegeneratiegenoten binnen de Indische herinneringscultuur, die te maken kregen met het zogenoemde 'Indisch zwijgen', waarin alleen over het verleden in Nederlands-Indië werd gesproken als het strikt noodzakelijk was.³¹⁰

Eind jaren zestig, begin jaren zeventig begonnen er kritische noten in de Depokse bladen door te klinken, conform de ontwikkelingen die in de Indische gemeenschap plaatsvonden, namelijk die van meer actie om erkenning en van het betwisten van autoriteiten. Een artikel in de *Depok-bode* repte over het verstikkende leven in het bijna overgeorganiseerde Nederland.³¹¹ En (het bestuur van) de organisatie BODAS vroeg zich af waarom Nederland 26 miljoen gulden schenkt aan Indonesië voor de economie aldaar, maar waarom Nederland niet eerst zijn ereschulden inlost en achterstallige salarissen betaalt.³¹²

Vervolgens waren er in de jaren zeventig beduidend minder moraliserende artikelen te lezen in de *Depok-bodes*, zoals de eerder genoemde adviezen om zich niet aan de Dienst voor Maatschappelijke Zorg te onttrekken. Niet alleen het doel van de stichting op de cover werd kernachtiger verwoord, ook een Bijbeltekst die vanaf 1966 bij een illustratie stond vermeld ('De Here zal uw uitgang en ingang bewaren – Exodus: Geloof, Hoop en Liefde') was verdwenen. Daarvoor in de plaats kwam een tekening met de slogan: 'STIDAS in Nederland helpt Depok'. De relatie met het christelijk geloof was nog wél terug te vinden in sommige artikelen, benevens wat jeugdherinneringen aan het oude Depok. Tevens werd geregeld gesproken over de betekenis van de erfenis van Cornelis Chastelein, wat wellicht het kloppende hart van de Depokse herinneringscultuur is: 'Waar u ook bent, Depokker, u bent en blijft Depokker, nazaten van Cornelis Chastelein; het landgoed kan u nimmer worden ontnomen, want iedere rechtgeaarde Depokker draagt in zijn/haar hart Depok met zich mee; dit dames en heren is uw erfenis, uw heilig goed.'³¹³

³⁰⁹ Respondent 11, bijlage 2, 168.

³¹⁰ Zowel het boek *Indisch zwijgen* van Anneloes Timmerije als de documentairefilm *Indisch Zwijgen* is in dit verband aan te bevelen voor wie zich meer in deze materie wil verdiepen. De film gaat over drie generaties die het zwijgen over het Nederlands-Indisch verleden proberen te doorbreken.

³¹¹ *Depok-bode*, april 1968, 14-15.

³¹² *Depok-bode*, oktober 1967, 5.

³¹³ *Depok-bode*, juni 1975, 11.

Naarmate de jaren tachtig naderden, verschenen er steeds minder artikelen en resteerden alleen de kasverantwoording, mededelingen van het bestuur, de kerstgroeten, grootse aankondigingen van de reünies, na afloop de verslagen daarvan, alsmede het ophalen van herinneringen aan Depok. Dit past binnen de ontwikkelingen die ook bij de Depokse reünies te zien waren én binnen de ontwikkeling van de brede Indische herinneringscultuur: in de jaren zeventig werd een meer nostalgische en vermakelijke Indische weg bewandeld. Op dansavonden kwamen vermoedelijk ook meer mensen af dan dat er geïnteresseerde lezers (en dus abonnees!) waren voor bijvoorbeeld stichtelijke artikelen in de *Depok-bodes*. Reünies kregen al met al een meer Indisch karakter, dat zijn weerslag had op de *Depok-bodes*.

Wel bleef de verbondenheid met familie en aanverwanten in Depok. Soms waren er berichten over de situatie en het leven in Depok Lama, bijvoorbeeld de opening van het Depokse ziekenhuis Harapan.³¹⁴ In het verlengde van deze betrokkenheid vond ook telkens een oproep plaats om diverse projecten en families te steunen in Depok.³¹⁵ Het past, zo blijkt uit de interviews voor dit onderzoek, bij de Depokse gemeenschap. Herinneringen aan Depokse liefdadigheid, zoals het uitdelen van petroleum en rijst, werden tijdens deze interviews gedeeld. Daarnaast wordt er veel belang gehecht aan Depokse familiebanden. Wie Depok bezoekt, moet bijvoorbeeld altijd – als een ongeschreven wet – eerst de graven van zijn voorouders bezoeken.³¹⁶

Omdat in de laatste beschikbare *Depok-bode* (maart 1979) niet is aangekondigd dat het blad zou stoppen, ging wellicht de uitgave hiervan nog enige tijd door, maar in welke mate, tot hoe lang en onder welke titel is niet bekend. Wel stuurde het bestuur van de stichting Werkgroep Depok in oktober 2007 een brief naar Depokse families in Nederland. Daarin werd een oproep gedaan voor een vrijwillige bijdrage voor noodlijdende mensen in Depok. Naar het zich laat aanzien, was er dus wel communicatie binnen de Depokse gemeenschap, maar waarschijnlijk in uitzonderlijke gevallen. De Depokse periodieken waren verdwenen als informatiedrager om herinneringen te delen en over te dragen – binnen de Depokse herinneringscultuur en

³¹⁴ *Depok-bode*, december 1967, 6.

³¹⁵ *Contactorgaan*, juni 1967, 7.

³¹⁶ Respondent 5, bijlage 2, 132.

als zodanig waren ze ook geen herinneringsproducent meer binnen het collectief. Weinig geïnterviewden herinnerden zich dan ook de *Depok-bode*: slechts twee van de vijftien geïnterviewden, hoewel sommigen na doorvragen aangaven dat er wel 'zoiets' geweest moet zijn. Daarentegen noemden relatief veel geïnterviewden (tien van de vijftien personen) de jaarlijkse reünie vanaf de jaren zestig tot tachtig als een gelegenheid waar je elkaar kon ontmoeten. Daaruit valt te concluderen dat de *Depok-bode* al geruime tijd niet meer was verschenen. Maar ook dat de reünies veel meer verankerd zitten in de Depokse herinneringscultuur en daarmee van veel meer betekenis zijn geweest voor de herinnering aan wat er was en hoe het was in Depok.

4.3 1980-2000: Relatieve stilte

In de laatste twee decennia van de twintigste eeuw waren er binnen de Indische gemeenschap veel acties die gericht waren op begrip voor Indisch leed en de Indische cultuur in Nederland. De nostalgie was naar de achtergrond verdrongen en binnen de Indische gemeenschap waren er controverses tussen diverse groepen, zoals tussen de Indo's en totoks (3.2). In deze tumultueuze periode werd er vanuit de Depokse gemeenschap niet aan de weg getimmerd: van een wisseling tussen herinneringen op individueel niveau en dat van het collectief was geen sprake, althans niet zichtbaar. Onderzoek naar media van herinneren (informatiedragers waarmee Depokkers herinneringen delen en overdragen) in dit tijdvak hebben geen resultaten opgeleverd, noch in de vorm van Depokse periodieken, noch van schriftelijke aankondigingen van reünies. Zoals eerder vermeld heeft een geïnterviewde wel aangegeven, dat de reünies waarschijnlijk tot circa 2005 hebben plaatsgevonden (4.1). Het kan ook goed mogelijk zijn dat de *Depok-bode* in de jaren tachtig nog is verschenen, maar de belangstelling hiervoor nam af door bijvoorbeeld ziekte of overlijden van redacteurs. Anderzijds kan ook het assimilatieproces, dat zowel door de Nederlandse overheid vanaf de jaren vijftig als door de Depokse gemeenschap zelf is bevorderd via de Depokse periodieken, daarin een rol hebben gespeeld.³¹⁷ Een mogelijke derde factor is dat bij de afwikkeling van oorlogsclaims diverse groepen binnen de Indische gemeenschap door de

³¹⁷ *Contactorgaan Depok*, april 1967, 13.

Nederlandse overheid gelijkgesteld werden. Ook voor de verdere exploitatie van de Indische cultuur waren ze op elkaar aangewezen en moesten ze hun Indische identiteit delen met anderen.³¹⁸ Hoewel dit vooral vanaf het jaar 2000 ging spelen, hoorde de Indische cultuur langzamerhand niet meer bij één bepaalde groep, maar bij de Indische gemeenschap, waarin diverse groepen samen opgingen. De behoefte om zich als Depokker te onderscheiden van de Indische gemeenschap werd in het licht van deze ontwikkeling wellicht minder belangrijk. Navenant is dat in deze periode van relatieve stilte een nieuwe generatie Depokkers het levenslicht zag, voor wie er nauwelijks culturele media of herinneringsproducenten waren om in aanraking te komen met het erfgoed van Depokkers; behalve binnen sommige Depokse families, waar ouders of grootouders verhalen vertelden en herinneringen deelden en als zodanig fungeerden als herinneringsproducenten.

4.4 2000-2021: Internet, boeken en tentoonstellingen

Internet was vanaf 1988 in Nederland toegankelijk en vanaf 1996 bij het grote publiek bekend, maar zelf webpagina's opzetten gebeurde aanvankelijk nog door bedrijven en grote stichtingen. Met de doorbraak van You Tube, Twitter, smartphones en Instagram in de periode 2005-2010 werd ook het zelf produceren van content op internet gemeengoed.³¹⁹ Deze ontwikkelingen gingen niet voorbij aan de herinneringsculturen van grotere en kleinere groepen, maar de Depokse gemeenschap sprong er niet actief op in, wat vermoedelijk paste bij de lage productie van herinneringen in het vorige tijdvak. Zo hadden en hebben Depokse organisaties en de Depokse gemeenschap geen gezamenlijke website. De website depok.nl is al enige jaren niet meer bijgewerkt en is vooral gericht op de familie Loen. De eigenaar van deze website geeft aan een zo volledig mogelijk beeld te schetsen van de geschiedenis van Depok en roept op om foto's van Depok in te sturen. De reacties op deze site dateren echter van 2005 tot 2007.³²⁰ De familiewebsite decalonne.nl is gericht op de familie De Calonne, die een band heeft met Depok en daarom ook veel genealogische gegevens over de Depokse

³¹⁸ Van Leeuwen, *Ons Indisch erfgoed*, 342.

³¹⁹ www.bloeise.nl/geschiedenis-van-het-internet, laatst geraadpleegd 15 november 2023.

³²⁰ www.depok.nl, laatst geraadpleegd 15 november 2023.

families bevat. De laatste reacties op deze site dateren echter van 2018.³²¹ Benno Gabriël richtte in 2011 de organisatie Busyben op met een gelijknamige website. Hij organiseert evenementen met als doel hulpbehoevende inwoners van Depok bij te staan. Het zit wat weggestopt – omdat het trekken van bezoekers naar evenementen met een Indisch karakter de hoofdmoot is – maar onder het kopje ‘Depok’ legt Gabriël uit waarom hij Depok steunt en vertelt hij over de geschiedenis van Depok.³²² Ook op Facebook ontbreekt de nodige reuring over Depok. Het officiële account met de naam Depok ligt bij de Depokse overheid in Indonesië (facebook.com/depok) en zoekresultaten met de term Depok leveren tientallen Indonesische accounts op. Kortom: van een georganiseerd, centraal Depoks informatiepunt of herinneringsportaal in Nederland ontbreekt ieder spoor op internet en sociale media.

Daarentegen waren en zijn er in deze periode veel individuele initiatieven binnen de twaalf Depokse families die het gedachtengoed van Chastelein en/of de verbondenheid met Depok willen vasthouden en die gezien kunnen worden als herinneringsproducenten. Allereerst in 2007 de verschijning van het boek van Jan-Karel Kwisthout over de geschiedenis van Depok.³²³ Niet eerder was de geschiedenis van Depok opgetekend en Kwisthout zou in dat opzicht beschouwd kunnen worden als een herinneringsproducent van formaat. Via zijn boek kregen individuele herinneringen een veel meer vastomlijnd kader dan voorheen. Hoewel Kwisthout geen historicus is, vormde zijn historisch onderzoek wel een tot dan toe officiële versie van wat er in het verleden in Depok is gebeurd.

R.L. organiseerde enkele malen Depokse dansavonden, maar daar kwamen relatief weinig Depokkers op af; wel andere Indische Nederlanders. Hij organiseert daarom (nog steeds) kumpulans voor geïnteresseerden uit de Indische gemeenschap.³²⁴ Daarnaast zijn er in beperkte kring particuliere initiatieven die behoefte aan het doorgeven van herinneringen en/of de Depokse identiteit weerspiegelen, zoals een YouTube-filmpje van R.L. waarin de lof op Depok wordt bezongen onder de titel

³²¹ www.decalonne.nl, laatst geraadpleegd 15 november 2023.

³²² www.busyben.nl/depok, laatst geraadpleegd 15 november 2023.

³²³ Jan-Karel Kwisthout, *Sporen uit het verleden van Depok. Een nalatenschap van Cornelis Chastelein (1657-1714) aan zijn vrijgemaakte christenslaven* (Woerden 2007).

³²⁴ Respondent 5, bijlage 2, 132.

‘Depok, ik hou van jou’.³²⁵ P.V. heeft een familiestamboomboek gemaakt en M.B., echtgenote van J.B., is van plan om alle recepten uit Depok, die ze van haar Depokse schoonmoeder heeft overgenomen, te bundelen. In een Indonesisch restaurant zwaait T.B. (1987, nazaat van de familie Jonathans) de scepter in de keuken, met een voorliefde voor Depoks eten.

*Ik kook zoals oma het wil. (...) We koken Indisch, dus we hebben niet uitsluitend een Depokse keuken. Maar de basis van onze gerechten is oma met haar eten uit Depok. Ik hecht er veel waarde aan dat ik het koken heb geleerd van oma. En ik kan het ook weer overdragen op mijn dochter.*³²⁶

De herinneringen van zijn oma aan Depok hebben aldus hun weg gevonden naar nieuwe generaties. Met haar verhalen over vroeger en het doorgeven van recepten aan haar kleinzoon is deze oma een herinneringsproducent binnen haar familie en daarmee binnen de Depokse eet- en herinneringscultuur. Haar herinneringen zijn door haar zoon en kleinzoon ontvangen en geïncorporeerd in hun (werkzame) leven. Zij dragen echter op hun beurt niet direct herinneringen aan Depok over aan een breder publiek, althans niet via dit restaurant. Ze zetten immers Indische gerechten op tafel in een Indische setting, onder een bij het publiek bekende naam: Indonesisch restaurant. Ook na de oprichting van hun eerste restaurant met de toepasselijke naam Anak Depok werden daar met name Indische gerechten bereid.³²⁷

Een werkelijk nieuwe ervaring in de Depokse herinneringscultuur kwam met de tentoonstellingen over Depok in de periode 2019-2021. Van 30 juni tot en met 6 oktober 2019 was het Westfries Museum in Hoorn het decor van de tentoonstelling ‘Depok, de droom van Cornelis Chastelein’. De tentoonstelling was een project van fotograaf Geert Snoeijer en historicus Nonja Peters, waarvoor zij en haar onderzoeksteam de Depokse geschiedenis hebben onderzocht.³²⁸ Geert Snoeijer gaf met zijn portretfoto’s en de verhalen van de huidige generatie Depokkers een stem en

³²⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=-j6uQvaVPts>, laatst geraadpleegd 15 mei 2023.

³²⁶ Respondent 14, bijlage 2, 183.

³²⁷ Dit restaurant wisselde in 2013 van eigenaar en is inmiddels failliet verklaard, zie www.faillissementen.com, laatst bezocht 13 januari 2024. Precieze ontstaansdatum is niet bekend.

³²⁸ Else Tilman, ‘Hoe slaafgemaakten op West-Java landheer werden dankzij een VOC-koopman’, *Trouw*, 1 juli 2019.

gezicht aan de Depokse gemeenschap. In 2021 kwam er een meer uitgebreid en wetenschappelijk boek van Nonja Peters, een korte film en enkele publieksactiviteiten om de Depokgemeenschap nog meer bij hun geschiedenis te betrekken. Ad Geerdink, directeur van het Westfries Museum: ‘Wij willen de Depokgemeenschap haar eigen geschiedenis teruggeven. Mijn ideaalbeeld is één grote familiereünie.’³²⁹ In 2020 kreeg de tentoonstelling een vervolg in Museum Sophiahof in Den Haag, die wegens beperkende coronamaatregelen verlengd werd tot en met 2021. De tentoonstellingen brachten nieuwe publiciteit met zich mee in de landelijke en regionale pers, in tijdschriften, op sociale media en radio en in culturele agenda’s.³³⁰ De tentoonstellingen maakten ook een gevoel van verbondenheid bij de Depokkers los. De inmiddels nieuwe generatie, die weliswaar wist dat (groot)ouders uit Depok kwamen, maakte na een periode van relatief veel stilte – van de laatste reünie tot aan de eerste tentoonstelling – nu echt kennis met de geschiedenis van Depok. Zo vertelt E.B. (1979):

Ik ben tweemaal in Depok geweest. In 1994 met mijn ouders, maar eerlijk gezegd was ik toen 14 jaar en helemaal niet met Depok of Indonesië bezig. Dus er is niet zoveel van die reis blijven hangen. De tweede keer was in 2015. Ik meen dat Nonja Peters toen al bezig was met de voorbereidingen voor een boek voor de tentoonstelling. Fotograaf Geert Snoeijer vertelde over dat boek op het podium van de Tong Tong Fair in Den Haag. (...) Ik stak toen spontaan mijn hand op en gaf aan dat mijn vader van de familie B. uit Depok is, want daar had Geert nog geen [familielid] van gevonden. Zo is mijn interesse in Depok ontstaan.³³¹

De tentoonstellingen en het voorafgaande onderzoek van Nonja Peters en Geert Snoeijer waren in dit opzicht de producenten van herinneringen, die tegelijk de producent in de Depokse herinneringsconsumenten wakker maakten. De tentoonstellingen over Depok ervoeren de meeste Depokkers als welkom, een uitgelezen kans om andere Depokkers te ontmoeten. Ook het boek van Nonja Peters over de geschiedenis van Depok werd bij vrijwel ieder interview voor dit onderzoek

³²⁹ <https://wfm.nl/depok>, laatst geraadpleegd 15 november 2023.

³³⁰ Ter illustratie: <https://www.nporadio4.nl/fragmenten/de-ochtend/06677416-45c2-4188-8b86-0bbd5e686363/2019-07-21-museumtip-depok-tentoonstelling>, laatst geraadpleegd 15 november 2023.

³³¹ Respondent 11, bijlage 2, 169.

aangekaart of op tafel gelegd. Eén van de geïnterviewden, Jan-Karel Kwisthout, was uitermate kritisch over de tentoonstelling in Museum Sophiahof en sprak over stigmatisering van de Depokse gemeenschap.³³² Evident is echter dat de Depokse herinneringscultuur met de tentoonstellingen en alle bijbehorende publicaties voorgoed deel uit is gaan maken van het Indisch erfgoed en de Indische herinneringscultuur. Hierin komt sterk tot uiting de eerder geschetste ontwikkeling, waarbij Indische groepen zijn opgegaan in de brede Indische gemeenschap en hun pleisterplaats hebben gevonden in Museum Sophiahof.

4.5 Nieuwe producenten van herinneringen?

In de nasleep van deze tentoonstellingen met enorm veel impact op de Depokse gemeenschap komen in alle interviews ten behoeve van dit onderzoek (voornamelijk afgenomen in 2023) trots en verbondenheid met Depok naar voren. Negen van de vijftien geïnterviewden nemen het woord ‘trots’ in de mond als ze aan Depok denken.³³³ Er is onder meer trots op wat er in Depok eeuwenlang is opgebouwd: van landgoed met slaafgemaakten tot een hechte gemeenschap. Van jong tot oud wordt Depok gezien als een dorp met een rijke geschiedenis, waar vanzelfsprekend vooral de ouderen meer binding mee hebben vanwege hun jeugd en hun verwanten die daar (nog) wonen. Maar ook de jongere generatie ervaart het als een bijzondere en unieke plek, gelet op de markante geschiedenis. Twee geïnterviewden uit de tweede generatie spraken onafhankelijk van elkaar zelfs over een soort ‘Volendam’, met het oog op het veronderstelde Hollandse karakter van Depok, compleet met Delfts blauwe spulletjes die nog steeds bij families in Depok aanwezig zijn.³³⁴ Het benoemen hiervan bevestigt de collectieve herinnering aan de ‘vernederlandsing’ van Depok, die in de negentiende eeuw werd ingezet.

Sommigen gaven aan dat Depok met zijn rijke, unieke geschiedenis niet genoeg

³³² De kern van zijn kritiek is dat de tentoonstelling een ‘uitgesproken eurocentrisch perspectief’ op de Depokse gemeenschap geeft, onwetenschappelijk van inhoud is en dat Depokkers een stigma opgedrukt krijgen over onder andere hun afkomst en christelijke identiteit, waardoor polarisatie in Indonesië kan ontstaan. Het voert te ver om deze discussie hier te voeren, maar hij is terug te lezen op <https://www.federatie-indo.nl/2020/09/20/20-09-20/>, laatst geraadpleegd 13 januari 2023.

³³³ Bijlage 1, 102-104.

³³⁴ Respondent 6, bijlage 2, 143; Respondent 8, 157.

aandacht heeft gekregen in Nederland; andere geïnterviewden gaven aan dat er binnen en buiten de Indische gemeenschap in Nederland meer aandacht aan deze unieke plaats met zijn rijke geschiedenis zou moeten worden besteed.³³⁵ Op de vraag of ze zelf daarin het voortouw zouden willen nemen en of ze herinneringen aan eventuele volgende generaties Depokers willen doorgeven, werd soms aarzelend gereageerd, mogelijk vanwege het ontbreken van voldoende intrinsieke motivatie, onvoldoende kennis of bijvoorbeeld de drukte van het hedendaagse leven. Ook V.B. (1977) is wat terughoudend over het doorgeven van herinneringen aan bijvoorbeeld zijn jonge kinderen:

*Aan mijn kinderen geef ik eigenlijk niet zoveel door over Depok. Ze weten dat daar familie woont en opa daar geboren is, maar verder niet. Misschien als ze ouder zijn. Dan neem ik ze wellicht mee naar Depok. (...) Het is een unieke plek, die ooit gecreëerd is door een Nederlander. Dus je zou denken dat daar meer aandacht voor zou moeten zijn, een definitieve plek in een museum of zoiets. Ik voel me niet geroepen om daar zelf iets in te doen, omdat ik er zelf zo weinig over meegekregen heb.*³³⁶

De afnemende belangstelling van jongere generaties voor het doorgeven van herinneringen over Depok past ook in de brede Indische herinneringscultuur. Socioloog Marlene de Vries constateerde al in 2010 dat de Indische cultuur aan het verwateren is en dat de Indische afkomst in de toekomst meer een voetnoot in iemand levensverhaal zal zijn dan een substantieel onderdeel ervan.³³⁷ Daar waar herinneringsconsumenten echter zelf weinig tot geen herinneringen ‘produceren’, ligt het gevaar om de hoek dat een dynamische herinneringscultuur verdwijnt. De meeste geïnterviewden realiseren zich dat ook. Bij hen bestaat zorg over het verdwijnen van fysieke overblijfselen van het oude Depok en er is een gedeeld gevoel van verantwoordelijkheid om het erfgoed van Depok te bewaren, zoals N.B. (1975, nazaat van de familie Bacas) het verwoordt:

³³⁵ Respondent 10, bijlage 2, 166; Respondent 13, bijlage 2, 187.

³³⁶ Respondent 10, bijlage 2, 166.

³³⁷ Saskia Bosch, ‘Indische cultuur’, *Trouw*, 2 januari 2010.

*Ik vind het belangrijk dat dit stukje erfgoed behouden wordt voor volgende generaties. Want als de generatie van mijn vader wegvalt, wie houdt het dan nog levend?*³³⁸

Geïnterviewden vinden het ook belangrijk om verhalen te documenteren, voordat ze verloren gaan. Opmerkelijk is dat een geïnterviewde van de tweede generatie pleitte voor een meer gebalanceerde weergave van de Nederlandse geschiedenis in Nederlands-Indië, waaronder die van Depok; ze benadrukte daarbij dat ze antikoloniaal is.³³⁹ Een geïnterviewde van de derde generatie gaf echter aan dat er ook een positieve kant is aan de erfenis van Chastelein en vindt het bewonderingswaardig dat hij slaafgemaakten in vrijheid stelde en hen vrijliet. Zij pleitte ervoor om juist ook deze gebeurtenissen op te nemen in (Nederlandse) geschiedenisboeken met het oog op eenzelfde gebalanceerde weergave.³⁴⁰

Ten slotte, hoewel twee derde van de geïnterviewden Depok beschreef als een plaats met een sterk christelijk karakter, waarbij de protestantse kerk pijler was en nog steeds van belang is voor het sociale leven aldaar, sprak nauwelijks iemand zich duidelijk uit over zijn of haar persoonlijke christelijke geloofsbeleving. Wel was er bij sommigen een bewuste keuze om zich in te zetten voor de gemeenschap, ongeacht zijn of haar religieuze achtergrond. Het geloof wordt dan ook eerder gezien als een leidraad voor menselijke interactie en betrokkenheid.

4.6 Conclusie

Geen twijfel mogelijk dat zowel de verschijning van de Depokse periodieken als ook de reünies, als culturele media van herinneren bijdroegen aan de herinneringscultuur van de Depokse gemeenschap in Nederland. De doelstellingen van de opgerichte organisaties die daaronder schuilden, logen er niet om: in navolging van Cornelis Chastelein de saamhorigheid en eenheid bevorderen tussen de nazaten van de families uit de achttiende eeuw, en morele steun en praktische hulp verlenen aan elkaar én aan noodlijdende families in Depok. Artikelen in de Depokse periodieken moedigden dit aan door bijvoorbeeld de Bersiap-periode te memoriseren, maar ook door ieder jaar

³³⁸ Respondent 13, bijlage 2, 180.

³³⁹ Respondent 7, bijlage 2, 149.

³⁴⁰ Respondent 15, bijlage 2, 186.

het belang van de reünie te onderstrepen en als kers op de taart door odes en liederen op te nemen, die het bijzondere karakter van Chastelein en Depok onderstreepten. Deze herinneringsproducenten – waaronder de reünies, de periodieken, de artikelen en liederen, maar ook de organiserende Depokkers daarachter inclusief Tinus Samuel – konden daarbij bogen op een lange traditie die teruggaat tot de instelling van de eerste Chastelein-dag op 28 juni 1892 in Depok.

Door de voortschrijdende assimilatie en het aanbreken van een periode waarin de Depokse herinneringscultuur allengs meer en meer opging in de Indische cultuur, was er echter steeds minder behoefte aan het lezen van een eigen blad of het bezoeken van een reünie. In die zin is het zelfs mogelijk dat de Depokse gemeenschap zelf de zaag zette in de poten onder haar eigen materiële dragers, door juist in de Depokse periodieken haar lezers op te roepen om vooral ‘in de geest van Chastelein te assimileren’.

Na een lange periode van relatieve rust op het gebied van media als periodieken en reünies, waarin nieuwe generaties Depokkers het levenslicht zagen, werd deze relatieve stilte doorbroken door met name de uitgave van het boek van Jan-Karel Kwisthout over de geschiedenis van Depok, alsmede die van Nonja Peters ruim tien jaar later en de bijbehorende tentoonstellingen over de geschiedenis van Depok. Zij kunnen beschouwd worden als herinneringsproducenten van formaat. Ook dit onderzoek naar de Depokse herinneringscultuur in Nederland is daar het gevolg van. Door de tentoonstellingen zijn (nazaten van) Depokkers zich meer bewust geworden van hun Depokse afkomst en de rijke geschiedenis van Depok. Als straks, in 2024, vermoedelijk weer een reünie zal plaatsvinden, zullen ‘nieuwe’ individuele herinneringen van nieuwe generaties met behulp van nieuwe culturele media uitgroeien tot collectieve herinneringen, die de bestaande collectieve herinneringen zullen versterken.

CONCLUSIE

De basis voor zowel individuele als collectieve herinneringen van Depokkers in Nederland ligt in de bijna driehonderd jaar geschiedenis van Depok. Toen de Nederlandse VOC-beambte Cornelis Chastelein op 28 juni 1714 stierf en zijn landgoed Depok onder voorwaarden naliet aan 'zijn' 150 tot 200 slaafgemaakten, werd een begin gemaakt met de Depokse cultuur die allengs zou uitgroeien tot een herinneringscultuur. De mythische aspecten van de twaalf families van deze slaafgemaakten kunnen daarbij niet los gezien worden van de christelijke identiteit van deze bevolkingsgroep, waarbij het getal twaalf symbool kan staan voor twaalf apostelen. Onder invloed van zendelingen en predikanten ontwikkelde en vernederlandste Depok tot een welvarende gemeenschap, tot aan de Tweede Wereldoorlog. Een aanval van pemuda op Depok op 11 oktober 1945 zou zorgen voor de zwartste dag in de geschiedenis van Depok en zorgde er mede voor dat een grote groep Depokkers tussen 1945 en 1965 naar Nederland vertrok – alles achterlatend, maar de herinneringen met zich meenemend. Deze herinneringen werden vooral gedeeld en doorgegeven op Depokse reünies in de jaren vijftig tot tachtig, of via artikelen in *Depok-bodes*, min of meer in dezelfde periode. Pas met het verschijnen van het boek van Jan-Karel Kwisthout in 2007, *Sporen uit het verleden van Depok*, kregen Depokkers een eerste geschreven bron over de geschiedenis van Depok in handen. Dit betekent dat in de periode 1945-2007 de Depokse gemeenschap in Nederland het vooral moest doen met overgeleverde verhalen binnen families. Deze oral history (ofwel mondelinge geschiedenis) was een belangrijke kans voor Depokkers om levensverhalen en herinneringen te delen. Zo kon iemand actief betekenis geven aan zijn of haar verleden, maar ook dat van de Depokse gemeenschap.

Om de dynamiek van herinneringen aan Depok binnen de Depokse gemeenschap in Nederland beter te begrijpen en te achterhalen hoe Depokkers betekenis hebben gegeven aan de geschiedenis van Depok tussen 1945 en 2021 in Nederland, is voor dit onderzoek gebruikgemaakt van de interpretatie van het wetenschappelijk concept herinneringscultuur, zoals dit gehanteerd wordt door cultuurwetenschapper Susan Hogervorst.

Hoe een gemeenschap gebeurtenissen interpreteert en deelt, bepaalt de verbondenheid en identiteit van deze groep. Hogervorst spreekt over een sociale dimensie waarbij mensen als herinneringsproducenten en -consumenten een rol spelen, een culturele dimensie waarbij verschillende culturele media ofwel informatiedragers deze collectieve herinneringen belichamen en genereren alsmede de contexten waarbinnen herinneringen worden begrepen, geproduceerd en gedeeld. Het begrip collectieve herinnering overstijgt het domein van het individu en nestelt zich in de gemeenschap, waardoor het verleden betekenis en relevantie krijgt. Dat is goed terug te zien bij de Depokse gemeenschap en haar herinneringen. Of het nu gaat om de rol en invloed van Cornelis Chastelein, de vorming van zijn landgoed en de twaalf families, of de afschuwelijke gebeurtenissen op 11 oktober 1945: deze collectieve herinneringen vormen het kader waarbinnen de individuele herinneringen van Depokkers in Nederland gedeeld worden en belangrijk zijn gebleven voor de Depokse gemeenschap. De interviews getuigen daarvan: een ruime meerderheid van de geïnterviewden weet te vertellen over twaalf families, Chastelein én het geweld op 11 oktober 1945. De media van herinneren hebben aan het genereren van collectieve herinneringen bijgedragen, waaronder de jaarlijkse reünies en de Depokse periodieken tot aan de jaren tachtig en de verschijning van een tweetal historische boeken en een tweetal exposities in de jaren tweeduizend.

Van een start van de Depokse herinneringscultuur is moeilijk te spreken, maar de instelling van de jaarlijkse Chastelein-dag op 28 juni 1892 in Depok kan wel als een prelude gezien worden, een opmaat naar de herinneringscultuur van Depokkers in Nederland. Door jaarlijks gezamenlijk over het verleden na te denken en de sterfdag van Chastelein te herdenken, verankerde de betekenis van Depok als een unieke gemeenschap die op een bijzondere manier tot stand was gekomen in individuele levens, zeker tot aan de Tweede Wereldoorlog. De Depokkers zouden echter niet passief deze herinnering blijven 'consumeren'. Deze viering werd door Depokse families die naar Nederland immigrerden in de jaren vijftig, actief opgepakt en omgezet in een jaarlijkse reünie. In een periode van ontheemding, assimilatie en (nostalgisch) terugkijken waren vermoedelijk ontmoeting, weerzien en verbondenheid met andere Depokkers belangrijk. Daardoor nam de betekenis van deze viering – dat Depok een

exclusieve gemeenschap was, gesticht door 'weldoener' Cornelis Chastelein – aan kracht toe binnen de Depokse gemeenschap in Nederland. De reünies vormden een belangrijk kader, waarbinnen herinneringen aan Depok gedeeld konden worden en het gedachtegoed van Chastelein aan betekenis ontwikkelde en toenam. Naast sociale steun aan elkaar én aan hulpbehoevende Depokkers in Depok zelf, verleende de toenemende betekenis van het eigen verleden Depokkers in Nederland een identiteit in een periode waarin veel Indische Nederlanders zich geen deel wisten van een Indonesische of Nederlandse nationale identiteit. Veel was met hun komst naar Nederland verdwenen: hun huis, hun spullen, hun familieleven in Nederlands-Indië, maar Depokkers konden zich vastgrijpen aan het drievoudige snoer van Chastelein, Depok en God, dat zich eeuwenlang aaneen had geregen.

De Depokkers en de overige Indische groepen binnen de Indische gemeenschap delen eenzelfde historisch patroon als het gaat om een kille ontvangst door zowel de Nederlandse overheid als de samenleving, als ook een verdringing van herinneringen uit de publieke sfeer. Ook andere ontwikkelingen lopen synchroon; denk aan de bijeenkomsten in de jaren zeventig: die waren niet meer sober, maar er waren optredens van artiesten, bingo's, trekkingen van loten ten bate van hulpbehoevende Depokkers in Depok en er was lekker eten. Dit paste in de ontwikkeling van de brede Indische herinneringscultuur, waarbij in de jaren zeventig een nostalgische en meer amusante of commerciële Indische weg werd bewandeld. De Depokse gemeenschap liep met deze samenkomsten of reünies wel iets voor op de brede Indische gemeenschap, die vanaf 1959, dus vier jaar later, een jaarlijks evenement ging houden: de Pasar Malam Tong Tong.

De ontwikkelingen binnen de Indische herinneringscultuur weerspiegelden zich ook in de Depokse periodieken, die in de jaren zestig tot tachtig verschenen. Uit onderzoek naar vijftien jaar Depok-periodieken blijkt dat de inhoud van deze bladen aanzienlijk was opgeschoven. Eind jaren zestig begonnen er kritische noten in de Depokse bladen door te klinken (net zoals de Indische gemeenschap die liet horen), namelijk die van meer actie om erkenning van oorlogsleed en het betwisten van gezag.

Zowel de reünies als de uitgaven van Depokse periodieken vormen de zogeheten culturele dimensie binnen de Depokse herinneringscultuur, maar het produceren van

herinneringen kan niet zonder de sociale dimensie: de mensen zelf. Depokkers deelden hun ervaringen op reünies, waar ze behalve consumenten ook weer producenten waren van elkaars herinneringen. Zo vond er een permanente wisseling plaats tussen het niveau van het individu en dat van het collectief. Beide, zowel de reünies als de contactbladen, stierven een langzame dood. In de laatste twee decennia van de twintigste eeuw was van een uitwisseling van herinneringen binnen het Depoks collectief geen sprake, althans niet zichtbaar. In de jaren daarna hoorde de Indische cultuur niet meer bij één bepaalde groep, maar bij de Indische gemeenschap, waarin diverse groepen samen opgingen. De behoefte om zich als Depokker te onderscheiden van de Indische gemeenschap werd in het licht van deze ontwikkeling wellicht minder belangrijk. In deze periode van relatieve stilte zag een nieuwe generatie Depokkers het levenslicht, voor wie er nauwelijks culturele media ofwel herinneringsproducenten waren om in aanraking te komen met het erfgoed van Depokkers, behalve wellicht binnen eigen families.

Bij het aanbreken van de jaren tweeduizend was de Depokse gemeenschap niet (meer) georganiseerd, zoals in de jaren vijftig tot tachtig. Van een georganiseerd, centraal Depoks informatiepunt of herinneringsportaal in Nederland ontbreekt ieder spoor op internet en in de sociale media. Daarentegen ontstonden er in deze periode veel individuele initiatieven binnen de twaalf Depokse families die het gedachtegoed van Chastelein en/of de verbondenheid met Depok wilden vasthouden en die gezien kunnen worden als herinneringsproducenten; daaronder valt ook het boek van Depokse nazaat Jan-Karel Kwisthout in 2007.

Een werkelijk nieuwe opleving in de Depokse herinneringscultuur kwam met de tentoonstellingen over Depok in musea in de periode 2019-2021. De tentoonstellingen brachten nieuwe publiciteit met zich mee in de landelijke en regionale pers, in tijdschriften, op sociale media en radio en in culturele agenda's. Ze maakten ook een gevoel van verbondenheid met Depok bij de Depokkers los. De derde generatie, die weliswaar wist dat haar grootouders uit Depok kwamen, maakte na een periode van relatief veel stilte – van de laatste reünie tot aan de eerste tentoonstelling – nu echt kennis met de geschiedenis van Depok.

In de nasleep van deze tentoonstellingen spreekt uit alle interviews ten behoeve van dit onderzoek (met de eerste, tweede en derde generatie) trots en verbondenheid met Depok. Sommige geïnterviewden geven aan dat er meer aandacht aan deze unieke plaats met zijn rijke geschiedenis zou moeten worden besteed binnen en buiten de Indische gemeenschap in Nederland. Drie generaties Depokkers uiten de wens om herinneringen aan Depok levend te houden, maar er is ook een afnemende betrokkenheid van tweede en derde generaties zichtbaar. Depok is immers niet meer wat het was; de plek verandert in hoog tempo en maakt inmiddels deel uit van een grote, drukke stad.

Uit de interviews blijkt voorts dat herinneringen heel persoonlijk kunnen zijn. *Denkend aan Depok* (de titel van deze scriptie) ziet iedere individu weer wat anders voor zich: een treinreis, een zwemfestijn in de rivier bij Depok of het fruit 'jatten' uit een familieboomgaard. Maar deze individuele herinneringen staan niet los van de collectieve herinneringen binnen de Depokse gemeenschap. Want die boomgaard bijvoorbeeld staat op een stuk grond, dat al driehonderd jaar eigendom is van een familie, wat bij testament van Cornelis Chastelein is bepaald. En een vorig jaar afgelegde reis naar Depok, waar een individu zijn familienaam in de kerkdeuren van de Immanuëlkerk gebeiteld ziet staan, krijgt een diepere betekenis omdat hij of zij weet van de bijzondere totstandkoming van Depok. Iedere geïnterviewde is zich daarvan bewust, hoewel de beleving bij vooral jongere derdegeneratie-Depokkers minder aanwezig is.

In de wisselwerking tussen individuele en collectieve herinneringen vullen deze herinneringen elkaar ook aan, zo blijkt eveneens uit de interviews. Tweedegeneratie-Depokkers haken aan bij de herinneringen van hun (groot)ouders en de collectieve herinnering binnen de Depokse gemeenschap, bijvoorbeeld over de pemuda-aanval op Depok. Echter, hun toe-eigening van deze herinneringen, het uitdelen en produceren daarvan, zorgen ervoor dat de collectieve herinneringen gevoed blijven. De conclusie is dan ook dat individuele en collectieve herinneringen niet zonder elkaar kunnen: ze hebben elkaar nodig om een herinneringscultuur vorm te kunnen geven.

Wel is er sprake van onderlinge verschillen bij individuele leden van de Depokse gemeenschap bij het toelaten of toe-eigenen van collectieve herinneringen. Dat kan te

maken hebben met moeite binnen een familie, met één van de ouders door trauma of gewoonweg door botsing van karakters, als ook door de persoonlijkheid van het individu zelf. De interviews geven de herinneringen dan ook weer van een individu op dat moment. Ook de rol van de mijzelf als interviewer kan van invloed zijn geweest op de gedeelde herinneringen. Door iemand te helpen zijn herinnering onder woorden te brengen, bewust te maken van iets waar iemand zich niet bewust van is, inlevende vragen te stellen kan vervorming van iemands herinnering optreden.

Ten slotte kan deze scriptie óók beschouwd worden als een herinneringsproducent binnen de herinneringscultuur van Depok. Samen met een hernieuwd geschiedenisboek van Jan-Karel Kwisthout in 2024 en een geplande reünie, eveneens in 2024, zal de herinneringsbal tussen herinneringsproducenten en -consumenten voorlopig nog even blijven voortrollen binnen de Depokse herinneringscultuur.

Summary

The foundation for both individual and collective memories of Depokers in the Netherlands lies in the almost three hundred years of Depok's history. When the Dutch VOC official Cornelis Chastelein died on June 28, 1714, and bequeathed his estate Depok under conditions to 'his' 150 to 200 enslaved individuals, the Depok culture began to take shape, gradually evolving into a culture of memory. To better understand the dynamics of memories of Depok within the Depok community in the Netherlands and to ascertain how Depokers have attributed meaning to the history of Depok between 1945 and 2021 in the Netherlands, this research utilized the interpretation of the scientific concept of memory culture as employed by cultural scientist Susan Hogervorst.

Collective memories provide the framework within which the individual memories of Depokers in the Netherlands are shared. This is evidenced by the interviews conducted with Depokers for this research. Prominent among these are the stories of the twelve families, descendants of enslaved individuals from the eighteenth century, the Depok heritage of Cornelis Chastelein, and the pemuda violence on October 11, 1945. The cultural mediums of remembering have contributed to the generation of collective memories, including the annual reunions and the Depok periodicals until the 1980s, as well as the publication of two historical books and two exhibitions in the 2000s. This is intertwined with developments within the memory culture of the Dutch East Indies in the Netherlands. Developments within the Indo-Dutch memory culture are reflected in the Depok periodicals and reunions.

The interaction between individual and collective memories complements each other, as also evidenced by the interviews. Second-generation Depokers engage with the memories of their (grand)parents and the collective memory within the Depok community, such as the pemuda attack on Depok. However, their appropriation of these memories, their distribution, and production thereof, ensure that the collective memories remain nourished. The conclusion, therefore, is that individual and collective memories cannot exist without each other: they need each other to shape a memory culture, including that of Depok.

Aanbevelingen

Voor een nadere wetenschappelijke bestudering van de Depokse herinneringscultuur is het goed om dieper te duiken in de Depokse gemeenschap. Mijn onderzoek beperkte zich immers tot wat binnen de beschikbare tijd voorhanden was. Zo is het aantal interviews gelimiteerd tot vijftien personen van drie generaties en zijn Depokse contactbladen vooralsnog gevonden bij het NIOD en binnen de privécollectie van een Depokse familie. De analyse is gebaseerd op deze resultaten. Wellicht zijn er meer Depokse families die *Depok-bodes* van latere jaargangen in huis hebben en is het zeker interessant om binnen een tijdsbestek van tien jaar de vierde generatie mee te nemen in een onderzoek.

Daarnaast staan de ontwikkelingen binnen de Depokse herinneringscultuur niet stil: dit jaar (2024) verschijnt er een nieuw boek van Jan-Karel Kwisthout over driehonderd jaar Depokse geschiedenis. Ook heeft Depokse nazaat B.G. plannen om in 2024 weer een reünie te organiseren, wat bij doorgang ongetwijfeld nieuwe activiteiten met zich meebrengt, wellicht ook onder jongere generaties.

Daarnaast kan er wetenschappelijk onderzoek gedaan worden naar de wisselwerking tussen de collectieve herinneringen van de Depokkers in Nederland en naar die in Depok zelf. Welke ontwikkelingen zijn er in de herinneringscultuur van Depokkers in Depok te constateren en hoe zijn die te verklaren? Welke verschillen en overeenkomsten zijn er met de Depokse herinneringscultuur in Nederland en hoe zijn die eveneens te verklaren? Daarbij is het interessant om de historische context van driehonderd jaar Depok te betrekken, evenals de onlosmakelijke band tussen de twaalf families in zowel Depok als Nederland. In dat opzicht is het interessant dat bij de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed nagedacht wordt over toekomstperspectieven van Depok als cultureel erfgoed.³⁴¹

³⁴¹ <https://www.icomos.nl/agenda/icomos-lezing-depok-erfenis-van-cornelis-chastelein>, laatst geraadpleegd 21 januari 2024.

Bronnen en literatuur

Bronnen

DBNL – Digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren.

Delpher – Digitale bibliotheek, onderdeel van de Koninklijke Bibliotheek, met onder meer historische kranten en tijdschriften.

Koninklijke Bibliotheek, Den Haag, specifiek Tjalie Robinson, 'De Christengemeente in Depok', *De Groene Amsterdammer*, 2 juli 1955.

Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie, Amsterdam, OCLC-nummer 73464340, *Contactblad III*, juni 1966; *Contact-Organ Depok*, oktober 1966-juli/augustus 1967; *Depok-bode* oktober 1967-maart 1971.

Privéarchief familie J. Bacas, *Depok-bode* december 1972-maart 1979.

Protestantse Theologische Universiteit, Amsterdam, *De Banier*, 6e jaargang, nummer 26, vrijdag 26 juni 1914, jubileumnummer Depok.

Literatuur

Abrams, Lynn, *Oral history theory second edition* (New York 2016).

Assmann, Jan, 'Communicative and cultural memory' in: Astrid Erll, Angar Nünning (Hg.), *A companion to cultural memory studies. An international and interdisciplinary handbook* (Berlijn/New York 2008) 109-118.

Baarda, Ben en Monique van der Hulst, *Basisboek interviewen. Handleiding voor het voorbereiden en afnemen van interviews* (Groningen 2012) 23-25.

Bakker, Esmee en Arno Kantelberg, 'Het vergeten verhaal van de Depokkers', *National Geographic*, 10 februari 2020.

Bank, J.Th.M., *Het roemrijk vaderland. Cultureel nationalisme in Nederland in de negentiende eeuw* ('s-Gravenhage, 1990).

Bataviaasch Nieuwsblad, 30 juni 1928; 30 juni 1939.

Bosch, Saskia, 'Indische cultuur', *Trouw*, 2 januari 2010.

Bosma, Ulbe, Rembo Raben en Wim Willems, *De geschiedenis van Indische Nederlanders* (Amsterdam 2008).

Brassem, Eric, 'Museum Sophiahof vertelt het onwaarschijnlijke verhaal van de

Depokkers', *Trouw*, 15 oktober 2021.

Captain, Esther, en Onno Sinke, *Het geluid van geweld. Bersiap en de dynamiek van geweld tijdens de eerste fase van de Indonesische revolutie, 1945-1946* (Amsterdam 2022).

De Banier, 6^e jaargang, nummer 26, vrijdag 26 juni 1914, Jubileumnummer Depok.

De Locomotief, 'Depok 225 jaar. Een herinnering aan den tijd der Compagnie', 10 mei 1939.

De Tijd, 18 oktober 1945.

De Maasbode, 29 juni 1955.

De Stem, 'Gesprek tussen Lubbers en Indische gemeenschap', 23 augustus 1991.

Erll, Astrid, *Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen. Eine Einführung* (Stuttgart 2005) 102.

Erll, Astrid en Ann Rigley, 'Cultural memory and its dynamics', in idem eds., *Mediation, remediation, and the dynamics of cultural memory* (Berlijn/New York) 1-15.

Fabricius, Johan, *Een wereld in beroering* ('s-Gravenhage 1952)

Genugten, Yvonne van, en Jan van Rosmalen, *Atlas van de oversteek* (Zutphen 2024)

Graaf, Thom de, 'Omkiijken is vooruitkijken', rede in de Tweede Kamer bij de herdenking van de Tweede Wereldoorlog in voormalig Nederlands-Indië, Den Haag 14 augustus 2021, <https://www.raadvanstate.nl/publicaties/toespraken-vice-president/omkijken-is-vooruitkijken/>, geraadpleegd 3 november 2021.

Grever, Maria, 'Visualisering en collectieve herinneringen. 'Volendams meisje' als icoon van de nationale identiteit', *Tijdschrift voor geschiedenis*, jaargang 117, nr. 2, 2004, 207-229.

Halbwachs, Maurice, *On collective memory* (Chicago 1992).

Halbwachs, Maurice, 'From the collective memory' in: Jeffrey K. Olick e.a., *The collective memory reader* (Oxford 2011) 139-149.

Hengel, Guido van, 'Indisch Huis roemloos ten onder', *Historisch Nieuwsblad*, 16 juli 2009.

Heyting, Lien, 'Het drama van Depok', *NRC Handelsblad*, 5 december 1986.

Hogervorst, Susan, *Onwrikbare herinnering. Herinneringsculturen van Ravensbrück*,

1945-2010 (Lisse 2010).

Hoorns Dagblad, 'Depok, de droom van Cornelis Chastelein', 4 juni 2019.

Kansteiner, Wulf, 'Finding meaning in memory. A methodological critique of collective memory studies' in: *History and theory* 41 (2002) 179-197.

Kansteiner, Wulf, 'Finding meaning in memory', in: Jeffrey K. Olick e.a., *The Collective Memory Reader* (Oxford 2011) 300-303.

Kraaijeveld, Maaïke, 'Indisch Huis vindt perfecte plek in Den Haag', *Algemeen Dagblad*, 19 juli 2017.

Kwisthout, Jan-Karel, *Sporen uit het verleden van Depok. Een nalatenschap van Cornelis Chastelein (1657-1714) aan zijn vrijgemaakte christenslaven* (Woerden 2007).

Leeuwarder Courant, 28 juni 1955.

Lucassen, Jan en Rinus Penninx, *Nieuwkomers Nakomelingen Nederlanders.*

Immigranten in Nederland 1550-1993 (Amsterdam 1994).

Leeuwen, Lizzy van, *Ons Indisch erfgoed. Zestig jaar strijd om cultuur en identiteit* (Amsterdam 2008).

Leidelmeijer, Margaret, *Tentoonstellingsgids: Depokkers. Een koloniaal verhaal ontrafeld* (Den Haag 2020).

Melger, Roy, *Vijftig jaar in het land van aankomst* (Amsterdam 2008).

Moesson, het Indisch maandblad, 66^e jaargang, extra editie, 2022, 76.

Nieuw Utrechtsch Nieuwsblad, 'Reünie vrienden en leden van Depok', 29 juni 1956.

Nieuwe Haarlemsche Courant, 18 oktober 1945.

Oostindie, Gert, *Postkoloniaal Nederland. Vijfenzestig jaar vergeten, herdenken, verdringen* (Amsterdam 2010).

Oltmans, Willem, *Welkom thuis, majesteit!* (Breda 1995).

Pattynama, Pamela, 'Tempo Doeloe Nostalgia and Brani Memory Community: The IWI Collection as a Postcolonial Archive' in: *Photography & Culture*, Volume 5, 265–280 (2012).

Peters, Nonja, *Depok. De droom van Cornelis Chastelein* (Volendam 2019).

Peters, Nonja, *The christian slaves of Depok. A colonial tale unravels* (Cambridge 2021).

Reybrouck, David van, *Revolusi. Indonesië en het ontstaan van de moderne wereld* (Amsterdam 2020).

Robinson, Tjalie, 'De Christengemeente in Depok', *De Groene Amsterdammer*, 2 juli 1955.

Slamet, Mas, 'Christenpogrom op Java', *Gazet van Limburg*, 20 juli 1946.

Tilman, Elise, 'Hoe slaafgemaakten op West-Java landheer werden dankzij een VOC-koopman', *Trouw*, 1 juli 2019.

Timmer, Peter, en Jacqueline Rosbergen, 'De erfenis van Cornelis Chastelein', *Tijdschrift van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed*, jaargang 15, no. 3, augustus 2023, 32-33.

Timmerije, Anneloes, *Indisch Zwijgen* (Amsterdam 2002).

Trouw, 'Oud-Depokkers bijeen', 3 juli 1956.

Trouw, 'Chastelein-herdenking in Amsterdam', 12 juli 1955.

Trouw, 'Koningin Beatrix laat in tafelrede excuses over late erkenning onafhankelijkheid achterwege', 22 augustus 1995.

Verheijen, Bart, 'Staatsburgerschap en Nederlanderschap in Nederlands-Indië in de negentiende eeuw', in: *Tijdschrift voor Geschiedenis*, Volume 134, Issue 3, december 2021, 448-472.

Vries, J.W. de, 'De Depokers: geschiedenis, sociale structuur en taalgebruik van een geïsoleerde gemeenschap', in: *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde*, deel 132, 2/3de afl. (1976) 228-241.

Vries, J.W. de, 'Depok. Opgang en teloorgang van een Nederlandse enclave' in: *Ons Erfdeel*, jaargang 51, 2008, 114-120.

Walsum, Sander van, 'De 'Indische gemeenschap in Nederland' is een eilandenrijk – net als het vroegere Indië', *de Volkskrant*, 26 oktober 2021.

Websites

Museum Sophiahof, www.museumsophiahof.nl, geraadpleegd 10 januari 2024.

De Callone familiewebsite, www.decalonne.nl, geraadpleegd 15 november 2023.

Familiewebsite Loen, www.depok.nl, geraadpleegd 15 november 2023.

Stichting Busy Ben, www.busyben.nl/depok, geraadpleegd 15 november 2023.

'Het slavernijverleden in familienamen', Centrum voor familiegeschiedenis, 24 februari 2022, <https://cbg.nl/actueel/slavernijverleden-familienamen/>, geraadpleegd 30 september 2023.

<https://resources.huygens.knaw.nl/repertoriumzendingmissie/gids/organisatie>, geraadpleegd 2 januari 2024.

www.15augustus1945.nl/waarom-herdenken, geraadpleegd 16 oktober 2023.

www.maandvandegeschiedenis.nl, geraadpleegd 27 december 2023.

<https://moesson.pictura-dp.nl>, geraadpleegd 30 november 2023.

www.moesson.com/ons-verhaal/stichting/, geraadpleegd 30 november 2023.

www.oorlogsbronnen.nl/thema/oprichting-stichting-het-gebaar, geraadpleegd 10 december 2023.

www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/tweede-wereldoorlog/collectieve-erkenning-indische-gemeenschap, geraadpleegd 30 november 2023.

www.tweedewereldoorlog.nl/wo2museauitgelicht/indisch-herinneringscentrum-museum-sophiahof/, geraadpleegd 30 november 2023.

www.bloeise.nl/geschiedenis-van-het-internet, laatst geraadpleegd 15 november 2023.

www.indisch4ever.nu, geraadpleegd 20 januari 2024.

www.tongtongfair.nl, laatst geraadpleegd 31 december 2023.

<https://www.youtube.com/watch?v=-j6uQvaVPts>, geraadpleegd 15 mei 2023.

<https://wfm.nl/depok>, geraadpleegd 15 november 2023.

<https://www.nporadio4.nl/fragmenten/de-ochtend/06677416-45c2-4188-8b86-0bbd5e686363/2019-07-21-museumtip-depok-tentoonstelling>, geraadpleegd 15 november 2023.

<https://www.federatie-indo.nl/2020/09/20/20-09-20/>, geraadpleegd 13 januari 2023.

<https://www.icomos.nl/agenda/icomos-lezing-depok-erfenis-van-cornelis-chastelein>, geraadpleegd 21 januari 2024.

Tentoonstelling

‘Depokkers. Een koloniaal verhaal ontrafeld’, 2020-2022, Sophiahof Den Haag.

Coverfoto

Fotograaf: Hesselman, fotocollectie Dienst voor Legercontacten Indonesië, 10 mei 1948, Nationaal Archief: 2.24.04.01, bestanddeelnummer 6118.

Bijlage 1 - Methodiek van onderzoek inzake interviews

Via schrijver Jan-Karel Kwisthout zijn de eerste contacten gelegd met nazaten van Depokse families in Nederland. Het doel was te achterhalen welke herinneringen aan het oude Depok nog leven binnen de families en tussen verschillende generaties, en wat hun individuele en collectieve herinneringen zijn. Aanvankelijk was het plan om aan telkens drie representatieve respondenten van één generatie vragen te stellen en zo op negen interviews uit te komen (3x drie generaties naar leeftijd). De praktijk was echter weerbarstiger. Het eerste struikelblok was dat het begrip generatie wat verwarrend kan zijn, als alleen op leeftijd wordt gelet. Zo is respondent 13, die opa en oma moet zeggen tegen de eerste generatie, vrijwel even oud als respondent 7, die vader en moeder moet zeggen tegen de eerste generatie. Ten tweede waren soms onverwacht andere familieleden bij een interview aanwezig, die dermate belangrijke informatie deelden dat zij als aparte respondent meegenomen zijn. Daarentegen zijn andere interviews juist niet meegenomen. Eén van de interviews was met een dame van 102 jaar, voor wie het gesprek zo vermoeiend was, dat van een goede weergave van het gesprek geen sprake kon zijn. Voorts bleek één respondent weliswaar circa veertig jaar in Depok te hebben gewoond, maar ze behoorde niet tot één van de twaalf families en kon daardoor op de meeste vragen geen antwoord geven.

Om het eerste probleem te ondervangen zijn de geïnterviewden onderverdeeld in drie generaties:

1. De generatie die voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog is geboren en de Bersiap-tijd heeft meegemaakt c.q. oorlogsslachtoffer is.
2. De generatie die na de Tweede Wereldoorlog is geboren, soms in Depok, en vader en moeder moet zeggen tegen de eerste generatie.
3. De generatie die in Nederland is geboren en opa en oma moet zeggen tegen de eerste generatie.

De kinderen van de met name relatief jonge tweede- en derdegeneratie-Depokkers zijn in de meeste gevallen te jong om een goed beeld te kunnen krijgen van hun herinneringen aan Depok. Daarom is de vierde generatie niet meegenomen in dit onderzoek.

Om een gedegen analyse te kunnen maken is er een representatief aantal van vijftien geselecteerd op basis van de volgende criteria:

- Hij of zij moet nazaat zijn van één van de twaalf oorspronkelijke Depokse families.
- Hij of zij moet tussen de 25 en 100 jaar zijn, waarbij de derde generatie na 1960 geboren moet zijn. Op basis hiervan is de volgende lijst opgesteld:

Resp.	Wie	Geboortejaar	Wanneer	Bezoek of
				telefonisch
	1e generatie			
1	A.B.	1929	27 juni 2023	Bezoek
2	E.S.	1937	7 mei 2023	Bezoek
3	J.B.	1943	6 januari 2023	Bezoek
	2e generatie			
4	B.K.	1951	7 mei 2023	Bezoek
5	R.L.	1952	15 januari 2023	Bezoek
6	B.G.	1953	18 juli 2023	Bezoek
7	P.V.	1954	7 mei 2023	Bezoek
8	G.B.	1954	27 juni 2023	Bezoek
9	S.J.	1969	30 juni 2023	Bezoek
10	V.B.	1977	14 juli 2023	Telefonisch
11	E.B.	1979	9 juli 2023	Telefonisch
	3e generatie			
12	J.K.	1964	6 juli 2022	Bezoek
13	N.G.	1975	27 juli 2023	Telefonisch
14	T.B.	1987	27 juni 2023	Bezoek
15	J.S.	1992	4 juli 2023	Telefonisch

De interviews waren semigestructureerd. Telkens kwamen deze basisvragen aan bod:

1. *Wat is je band met Depok?*
2. *Welke rol speelt Depok in je leven of welke rol heeft Depok gespeeld?*
3. *Wat maakt Depok zo speciaal voor jou?*
4. *Welke herinneringen heb je van je familie overgeleverd gekregen en hoe? (Denk aan reünies, Depokbode, verhalen.)*
5. *Wat is in de loop der jaren veranderd in je herinnering aan Depok en in het levend houden van die herinnering?*
6. *Wat geef je aan je eigen kinderen of aan de volgende generatie door?*
7. *Wat zou je ze willen meegeven?*
8. *Vind je dat Depok voldoende aandacht krijgt of zou moeten krijgen in Nederland en binnen de Indische gemeenschap?*
9. *Zou je Depok (meer) op de kaart willen zetten? Zo ja, waarom? Zo nee, waarom niet?*

Ook nu was de praktijk weerbarstig. De meeste semigestructureerde interviews neigden naar open interviews, doordat tijdens het gesprek ruimte werd gegeven aan de respondent om zijn/haar verhaal te doen en mee te bewegen op zijn/haar herinnering. Ook de leeftijd van een respondent speelde hierbij een rol. De jongere generatie was zakelijker. Vaak vonden de interviews met hen telefonisch plaats, omdat ze zo tijd konden vrijmaken om vragen te beantwoorden. Het vragenlijstje werd door deze opzet iets consequenter afgewerkt. Ouderen pakten bijvoorbeeld foto's erbij of mijmerden sneller over wat er was geweest. Omdat familieleden soms onverwacht bij het interview aanwezig waren, heeft dit de resultaten kunnen beïnvloeden. Ze vulden elkaar aan, maar konden elkaar ook in de rede vallen, waardoor onvolledige antwoorden ontstonden óf waardoor het gesprek plotseling een andere wending kreeg. Alles bij elkaar is toch gepoogd de kwalitatieve gegevens te analyseren teneinde grip te krijgen op de Depokse herinneringscultuur. Daartoe zijn de volgende stappen gehanteerd:

- De interviews op locatie zijn via een dictafoon op een mobiel opgenomen en vervolgens handmatig getranscribeerd. De telefonische interviews werden zonder opname schriftelijk vastgelegd doordat het technisch niet mogelijk was op eenzelfde mobiel te bellen en op te nemen; deze teksten zijn uitgewerkt en ter verificatie voorgelegd aan de geïnterviewden. In alle gevallen zijn de uitspraken van de geïnterviewden (zoveel mogelijk) letterlijk weergegeven.
- Het opstellen van themablokken en codewoorden.
- Vervolgens zijn de interviewteksten doorzocht op deze codewoorden en per respondent onder het betreffende woord ondergebracht. Het zogenaamde open coderen, zie bijlage 2 voor het resultaat daarvan. In deze bijlage zijn bij sommige uitspraken de vragen blijven staan om de context te kunnen duiden.
- Het vergelijken van de codes tussen de respondenten (het axiaal coderen), het analyseren daarvan en het trekken van conclusies. Om ook de verschillen tussen generaties en leeftijden in één oogopslag te kunnen zien, is een coderingslijst naar generatie en naar leeftijd opgesteld.

De themablokken zijn:

- I. Wat en hoe zijn herinneringen ontvangen en overgedragen aan volgende generaties?
- II. Welke elementen uit de Depokse geschiedenis zijn belangrijk voor de herinneringen?
- III. Welke eigenschappen van de Depokse gemeenschap komen naar boven en vormen daarmee de identiteit van henzelf en de gemeenschap?

Elk themablok bevat zijn eigen codewoorden, waarvan de relevantie is ontstaan tijdens het onderzoek:

- I – Chasteleindag/Depokdag, Reünie/Bijeenkomst, Depokbode, Activiteiten, (Depokse) Gemeenschap, Depokkers, Kinderen, Generatie, Tentoonstelling, Levend houden.
- II – Chastelein, Landgoed, Oud Depok/Depok Lama, Voorouders, Nazaten, Twaalf families/familie, Aanval 1945, Bersiap, Kerk, Nederland.
- III – Gastvrij, Christelijk, Trots, Uniek/Bijzonder, Eenheid, Delen/Sociaal, Liefde, Saamhorig(heid), Indisch, Indonesisch.

Bij overlap van woorden is gekozen voor de context: onder welk thema hoort het antwoord het beste thuis.

Codering naar generatie	I	II	III	Totaal
I				
Chastelein-dag/Depok-dag	2	2	1	5
Reünie/Bijeenkomst	2	5	3	10
<i>Depok-bode</i>	1	1		2
Activiteiten	1	1	1	3
Gemeenschap	2	5	2	9
Depokkers	3	5	2	10
Kinderen	2	6	3	11
Generatie	1	4	3	8
Tentoonstelling	2	4		6
Levend houden		3	1	4
II				
Chastelein	3	6	2	11
Landgoed	1	2	1	4
Oud Depok/Depok Lama	3	7	3	13
Voorouders	1	2	1	4
Nazaten		2		2
Twaalf families/familie	3	7	4	14
Aanval 1945	1	2		3
Bersiap	3	6	2	11
Kerk	3	5	1	9
Nederland/Holland	3	7	4	14
III				
Gastvrij	1	1	3	5
Christelijk	3	4	3	10

Trots	2	4	3	9
Uniek/Bijzonder	1	6	2	9
Eenheid	1	2		3
Delen/Sociaal	2	2		4
Liefde	1	1		2
Saamhorig(heid)	1	1		2
Indisch	2	5	2	9
Indonesisch	2	7	3	12

Codering naar leeftijd	1920-1950	1950-1960	1960-1970	1975-1995	Totaal
I					
Chastelein-dag/Depok-dag	2	1	1		4
Reünie/Bijeenkomst	2	4	2	2	10
<i>Depok-bode</i>	1		1		2
Activiteiten	1	1	1		3
Gemeenschap	2	4	2	1	9
Depokkers	3	4	2	1	10
Kinderen	2	3	2	4	11
Generatie	1	4	1	2	8
Tentoonstelling	2	3	1		6
Levend houden		2		2	4
II					
Chastelein	3	4	2	2	11
Landgoed	1	1	1	1	4
Oud Depok/Depok Lama	3	5	1	4	13
Voorouders	1	2		1	4

Nazaten			1	1	2
Twaalf families/familie	3	5	2	4	14
Aanval 1945	1		1	1	3
Bersiap	3	5	2	1	11
Kerk	3	3	1	2	9
Nederland/Holland	3	5	2	4	14
III					
Gastvrij	1	1	1	2	5
Christelijk	3	3	1	3	10
Trots	2	3		4	9
Uniek/Bijzonder	1	4	1	3	9
Eenheid	1	1	1		3
Delen/Sociaal	2	2			4
Liefde	1	1			2
Saamhorig(heid)	1		1		2
Indisch	2	4	2	1	9
Indonesisch	2	4	2	4	12

Bijlage 2 – Interviews – open coderen

Respondent	1
Wie	A.B.
Geboortejaar	1929
Wanneer	27 juni 2023
Bijzonderheden	Van de Depokse familie Jonathans en nazaat van de familie Loen, voormalig eigenaar van een Indonesisch restaurant, heeft een zoon, kleinkinderen en achterkleinkinderen.

Samenvatting van het gesprek

A.B. komt uit de familie Jonathans (en verder in de stamboom van de familie Leander), waar ze trots op is. Ze deelt herinneringen aan haar jeugd in Depok, dat ooit een vredig en rustig dorp was. A. benadrukt de invloed van Chastelein, een hugenoot, op de Depokse gemeenschap. Geïnspireerd door zijn nalatenschap waren er Nederlandse gebruiken en verplichtingen, zoals naar school gaan en kerkgang. Haar vader was een bekende scheidsrechter in Depok, en A. deelt een bijzonder verhaal uit de Bersiap-tijd, waar een Indonesiër haar vader beschermt vanwege zijn rechtvaardigheid die hij altijd op het voetbalveld toonde. A. herinnert zich de vrijheid die ze in Depok genoten heeft en deelt enkele herinneringen aan festiviteiten en het dagelijks leven in het dorp. De impact van de Bersiap-tijd en de migratie naar Nederland zijn prominente thema's in haar verhaal. Ze wijst op de weerstand van Soekarno tegen Nederlanders en Indische Nederlanders, wat hun vertrek uit Indonesië bespoedigde. De eerste jaren in Nederland na aankomst in 1946 waren een moeilijke tijd. Haar familie kwam arm in Nederland aan. A. richtte in Nederland een restaurant op ter ere van haar moeder. Ze is trots op deze prestatie. Ze vindt het behouden van herinneringen aan Depok belangrijk en hoopt dat haar kleinzoon de erfenis in ere zal houden.

I

Chastelein-dag

„Op 28 juni was er in Depok Chastelein-dag. Als je voor de kerk stond, had je links een tuin van één van de bewoners, met eten en tentjes, en dan was het echt een feest. Aan de overkant van de kerk stond het gebouw Eben Haëzer; daar werd ook altijd een groot feest gehouden, maar dan voor de grote mensen. De één maakte huzarensalade en de ander hutspot. Echt een feest, wat Europees. Met Kerst maakte iedereen koek en eten en dat was altijd in de kerk. Achter de kansel. Daar is nog een ruimte. Ik vier het niet meer, maar op 28 juni heb ik wel altijd de herinnering aan die dag. Ook na de oorlog was er een Depok-dag. Wij ontmoetten elkaar en dat was leuk, maar voor de jongere generatie was het niet zo leuk meer. Want die oudjes... die jonge generatie kon alleen maar eten. En dat is afgelopen.”

Vindt u dat het weer opnieuw aandacht zou krijgen?

„Ja, maar hoe moet je dat nu doen? Wat heeft Depok te bieden? Depok heeft alleen natuur, ik zou niet weten.”

Depokkers

„Kijk, die foto. Dat is mijn opa en die is getrouwd met J.F. Leander. Dat zijn echte Depokkers. Mijn vader was heel erg bekend in Depok. Hij was vroeger scheidsrechter op de voetbal. Het ging altijd om Depokkers tegen kampong mensen. Er waren wel mensen in het clubje die dachten: ‘Hij is onze oom, dus die is op onze hand.’ Maar mijn vader was altijd heel rechtvaardig. In de Bersiap-tijd kwamen we uit het bamboebos, waar we ons hadden verstopt, om verder te trekken. Zo’n pemuda, een Indonesiër, ging hem te lijf met een mes. En toen ging een andere Indonesiër voor die man staan en zei: ‘Denk erom: deze man is zo goed voor ons geweest, die mag je niet aanraken.’ Dus eigenlijk heeft mijn vader dankzij hem de Bersiap-tijd overleefd. (...) Ik zou honderduit willen vertellen. Depok is echt mijn lievelingsdorp. Zelfs mijn nageboorte ligt onder een gandariaboom in Depok. De laatste keer dat ik daar was, wilde ik echt weten waar mijn nageboorte was. Mijn kleinzoon ging trouwen op Bali, zo’n drie of vier jaar geleden, en toen zijn we eerst naar Depok gegaan. En we deden wat Depokkers altijd eerst doen: naar het graf van opa en oma en vragen om zegeningen. Als je langs de begraafplaats naar beneden gaat, niet het dorp in maar de andere kant op, dan kom

je langs de familie Isakh. Dat zijn echte Depokkers. Kijk, bij mij zit er nog een beetje Hollands bloed in.”

Activiteiten

U heeft jaren geleden een restaurant opgericht, Anak Depok (dat niet meer in familiehanden is, MB). Waarom heeft u het restaurant opgericht met die naam?

„Mijn moeder was bij ons in huis. Ja, mijn moeder leefde nog, en mijn moeder, zij was een echte Anak Depok, daarom heb ik het zo genoemd. Ik was een kind van Depok en mijn moeder helemaal. Dus op haar verjaardag tijdens de opening zei ik tegen haar: ‘Ga je lekker aankleden, we gaan ergens een hapje eten.’ We reden naar Anak Depok, en daar stonden al mijn broers klaar. Het restaurant was een eerbetoon aan haar liefde voor ons en het lekkere eten dat ze ons altijd voorschotelde en dat wilde ik tegen de mensen zeggen: ‘Ik ben de Anak Depok niet, maar mijn moeder.’”

Kinderen

„Het was altijd heel moeilijk om de geschiedenis van Depok door te vertellen aan mijn zoon en kleinkinderen. Ze hebben het er wel over, zo van: oma’s verleden ligt daar en wordt herdacht, maar dat is toch heel anders. Het is jammer, het is iets wat je nooit mag vergeten. Het is toch iets geweest wat onvoorstelbaar is, dat daar zo’n man (Chastelein, MB) zich opeens over ons ontfermde en ons land gaf, dat we konden bewerken en waar we goed van konden leven. Nu is de grond ontzettend veel waard. Ze hebben mij m’n grond afgepakt en van mijn familie, de Indonesiërs, maar als ik nu hoor hoeveel een hectare grond waard is, onvoorstelbaar. Miljoenen.”

Wel leuk dat uw kleinzoon naar Depok is gegaan, toch?

„Ja, ik zei: ‘Denk erom, houd je grootouders in ere. Als je naar Depok gaat, eerst een bloemetje bij opa en oma’s [graf]. Dat zit erin, hè?’”

Wat vertelde u uw kind en kleinkinderen over Depok? Wat moesten ze absoluut weten?

„Mijn stoute streken (lacht). We waren in Depok zo’n vrij leven gewend en we konden overal in en uit, bij iedereen naar binnen lopen. Vruchten pakken die bijna rijp zijn. Die opa’s en oma’s in Depok zeiden: ‘O, zijn jullie weer aan het fruit...’ Het was zo’n vrijheid. Dat vertel ik altijd. We konden wel stoute dingen uithalen, maar het werd nooit politie. We losten het altijd zelf op. Het was een fantastisch leven. Spelen op dat

voetbalveld, kastiën, korfballen, voetballen, feestjes, eigenlijk gebeurde alles op het voetbalveld, tegenover de begraafplaats. Als er voetballen was, was het groot feest. Zo'n hoempaorkest haalde de voetballers van het station op en dan gingen ze, begeleid door muziek, naar het voetbalveld. Lekkernijen stonden al klaar op het voetbalveld en er was saté. Het was een groot feest. 31 augustus was ook altijd zo'n groot feest als Wilhelmina jarig was. Dan werd de visserij opengegooid en mocht iedereen gaan vissen, dorpsbewoners en Depokkers. Dat gebeurde één keer per jaar. Ze hadden ook altijd van die snuisterijen, ballonnen, prachtig."

II

Chastelein

„Chastelein is een nazaat van de hugenoten. Kent u het verhaal van Chastelein? (...) Door hem zijn we een beetje Nederlands geworden. We waren wel Indonesisch, maar we hadden wel verplichtingen ten opzichte van de Nederlandse staat, zoals naar school gaan. Er was ook een Depokse school, alleen voor Depokkers. De Depokkers werden gelijkgesteld met de Nederlanders. Dus ze moesten naar school. Een Indonesiër was niet verplicht om naar school te gaan, maar Depokkers moesten naar school. Ik heb daar een mooi leven gehad, heel vrij. Ik zat op de Europese school, Depokkers gingen naar de Depokse school. Als je op de Europese school zat, kwamen tegen twaalf uur de baboes en de jongens eten op een plateau serveren. Dan zag je een hele rij mensen die ons kinderen eten gingen brengen. Heel decadent, dat vind ik toch wat. Die Depokse kinderen hadden dat niet."

Er zijn ook regels van Chastelein, bijvoorbeeld geen dansmeisjes. Werden die regels ook bij u thuis gehandhaafd?

„Eigenlijk hoorde ik ze daar helemaal niet over. Misschien meer bij de echte Depokkers dan bij ons (haar vader was Nederlander, MB). Tuurlijk, ik denk wel aan Chastelein. Als je goed gaat nadenken, als je een keer een serieuze dag hebt, dan denk je: we hebben dit allemaal te danken aan Chastelein, al de landerijen."

Bersiap

„In de Bersiap-tijd gingen mijn moeder, mijn tantes, mijn neefjes en nichtjes naar het gemeentehuis, het was een hoop ellende. Er waren zoveel mensen in dat

gemeentehuis, dat je amper kon slapen, we zaten tegen elkaar aan gepropt. En er was ook die angst dat ze steeds gingen melden: 'Vandaag hebben we jullie bezittingen, maar morgen nemen we jullie zielen.' En je zag de petroleumblikken rond het gemeentehuis, wanneer zou dat in brand worden gestoken? Dat was toen wel wat. Op een gegeven ogenblik, toen we zo angstig waren, was er een Depokse vrouw, die kreeg een of ander gebeurtenis in haar hoofd, ze begon te gillen en te gillen. En ze kreeg een stem, dezelfde als van Chastelein, zo'n mannenstem. Die zei: 'Denk erom, als jullie deze mensen wat aandoen, zullen jullie dorpen weggevaagd worden.' Dat klonk heel luid. Toen zaten de pemuda, de Indonesiërs, heel heftig en bang naar haar te kijken. Ze hebben niets gedaan, alleen een geweer op haar gericht gehouden. Toen was het over, en kwam de bevrijding door de Gurkha's, kwam het Engelse leger eigenlijk, plotseling uit het niets. We zijn bevrijd en naar Bogor gebracht. En dat was ook een gevaarlijke situatie. Dat was ook niet zo een-twee-drie. Maar vandaaruit zijn we naar Batavia gebracht en van het opvangcentrum van de marine zijn we aan boord gehesen om naar Holland te gaan. Er zijn zoveel dingen in mijn hoofd."

U was nog zo jong, en dan zo'n heftige gebeurtenis.

„Ja, het ergste vond ik het voor mijn broertjes. Mijn broertjes en oudere broer werden naar de gevangenis in Bogor gebracht, dat ging ook niet zo lekker. Ze gingen met de trein. 'Kijken jullie maar door de jaloezieën', werd er gezegd en toen zagen ze allemaal Indonesiërs die messen aan het slijpen waren. Je hebt de gekste dingen meegemaakt. En daarom, de mensen in Oekraïne, wat moeten die mensen toch een ellende meemaken. Verschrikkelijk. Ik heb altijd gezegd: 'Lieve Heer, dit heb ik graag willen meemaken als mijn kleinkinderen maar gespaard blijven van de ellende die ik heb meegemaakt.'"

Nederland

„Soekarno wenste geen Nederlanders, de Indische Nederlanders moesten allemaal het land uit. Mijn vader had daar een betrekking op het departement van Marine. Hij werd naar Nederland gestuurd, maar raakte (volgens de administratie, MB) vermist. Toen wij hier kwamen, hadden we ook helemaal niets. Mijn vader is elke keer naar Den Haag geweest: 'Jullie zeggen dat ik vermist ben, maar hoe kom ik dan hier en hoe hebben jullie mij dan gevonden?' Door al die dingen, is hij toch erkend, door die grote baas van

hem, admiraal Helfrich. Mijn vader kwam het departement van Marine binnenlopen en toen zei die admiraal van hem: 'Hé B., leef jij nog?' En toen zei mijn vader: 'Kom alsjeblieft mee! Ik ben hier gekomen met vijf kinderen, die moet ik ook voeden.' Nee, de begintijd in Nederland was niet zo leuk. Weet je, soms denk ik, had ik als meisje maar mogen profiteren van mijn jeugd. Ik kon alleen maar denken: mijn familie moet het overleven. Mijn moeder kreeg tbc en moest naar Santpoort. Het is niet makkelijk geweest. Maar ja. Maar Depok is altijd mijn land en dorpje geweest. En toen ik weer eens in Depok was, heb ik alles bezocht. Mijn opa had allemaal rijstvelden, daar ben ik naartoe geweest."

III

Christelijk

Hoe christelijk was Depok? Ging u met z'n allen naar de kerk?

„Je kan het vergelijken met de katholieke kerk hier vroeger. Het was strenger dan het nu is. Je moest de zondagsschool doorlopen."

Trots

„Ik ben zeer zeker trots op mijn afkomst. We hebben een tentoonstelling gehad in Hoorn. Die was niet zo leuk. Toen zijn we naar Den Haag gegaan, Sophiahof."

Indisch

„Nou, we moesten plotseling verhuizen, maar ik heb natuurlijk wel veel foto's uit Depok. Depok blijft in mijn herinnering."

Vindt u dat Depok voldoende aandacht heeft gekregen binnen de Indische gemeenschap in Nederland?

„Ik weet het niet. Depokkers zijn altijd een beetje... die vechten er niet voor."

Hoe komt dat?

„Ik zou het niet weten. Zo ingeprent als christen, dat je je ook als christen moet gedragen. Je mag je wel laten horen als christen zijnde, maar ik denk dat ze op dat punt niet zo, een beetje saaie mensen zijn."

Respondent	2
Wie	E.S.
Geboortejaar	1937
Wanneer	7 mei 2023
Bijzonderheden	Van de familie Loen, is tante van B. en P., die deelnemen aan het gesprek, heeft stiefkinderen en -kleinkinderen.

Samenvatting van het gesprek

Het gesprek met E.S. biedt inzicht in haar familiegeschiedenis en de verbondenheid met Depok. Ze heeft een bijzondere band met Depok, waar haar voorouders en vader zijn geboren. Tijdens het gesprek deelt E. verschillende verhalen en herinneringen, waaronder het tragische verhaal van een Depokse jongen die werd vermoord tijdens de Bersiap-tijd. E. benadrukt dat de relatieve veiligheid van Depok tot 1945 kwam doordat ze Nederlands spraken en naar Nederlandse scholen gingen. De Bersiap-tijd heeft een blijvende impact gehad op de herinneringen van de familie. Depok blijkt voor E. en haar familie een bijzondere plek te zijn, niet alleen vanwege hun wortels daar, maar ook vanwege de onderlinge band die de gemeenschap kenmerkte. De hechte relaties tussen familieleden en de manier waarop ze elkaar bij naam kenden, zelfs als velen elkaar niet persoonlijk kenden, illustreren de unieke sociale structuur van Depok. E. wijst erop dat de sterfdag van Cornelis Chastelein nog steeds wordt herdacht door de Depokkers. Ze vertelt over haar eigen herinneringen aan Depok, waaronder het huis van haar grootouders, sawa's en de visvijvers. Ze deelt ook emotionele momenten, zoals de ontdekking van haar vader die zichzelf ophing in een rijstschuur toen ze slechts vier of vijf jaar oud was. Naast persoonlijke herinneringen benadrukt E. het belang van het doorgeven van verhalen aan toekomstige generaties, zowel binnen de familie als onder de Depokkers zelf. Het gesprek eindigt met reflecties over de veranderingen in Depok, zowel fysiek als sociaal. E. spreekt haar zorgen uit over het feit dat Depok uit de geschiedenisboeken verdwijnt, en benadrukt het belang van het behoud van de herinneringen aan deze plaats.

I

Reünie (haar man was betrokken bij de organisatie, MB)

„Er was zoveel onenigheid. ‘Als er zoveel onenigheid is, houd je er maar mee op’, zei ik tegen mijn man. De één wilde meer doen dan de ander. De laatste reünie was in 2005 in Bronbeek. (...) Mijn man die Depokreünies organiseerde, stuurde geld van de reünies naar Depok om de armen te helpen. Hij had relaties met dokters en stuurde medische artikelen naar het ziekenhuis.”

„In Depok zelf wordt nog een Chastelein-dag gevierd. Zo’n vier of vijf jaar geleden vierden ze nog hun driehonderdjarig bestaan, dat was een hele happening. Een koor uit Nederland kwam over. (...) Tot nu toe wordt de sterfdag van Chastelein onder Depokkers zelf herdacht.”

Generatie

Wat vindt u dat (komende) generaties zich moeten herinneren van Depok?

„Dat vind ik wel moeilijk. Die verbondenheid onder elkaar. Dat vind ik wel mooi. Dat heb ik eigenlijk van jongs af gezien, bij verjaardagen of een sterfgeval, dat mensen verbonden zijn met elkaar.”

Zou u willen dat Depok door de nieuwe generatie weer wordt gedragen, dat Depok beter op de kaart wordt gezet?

„Ik weet niet hoe ze er daar (in Depok, MB) over denken.”

II

Oude Depok

Waarom is de band met Depok zo belangrijk?

„Omdat mijn voorouders en mijn vader daar geboren zijn. Ik ben zelf in Batavia geboren en die verhalen over Depok die ik nu nog weet, zijn meer van horen zeggen. De geschiedenis weet ik niet zo. Ik was twaalf jaar toen ik in Nederland ben komen wonen. Ik ben in 1937 geboren. Ik ben niet door mijn biologische ouders opgevoed, mijn tante was voogdes. Ik ben vanaf mijn veertigste levensdag door mijn tante in Depok grootgebracht. Daar heb ik tot aan de Bersiap-tijd gewoond, daarna zijn we in

Bogor terechtgekomen. En we zijn nooit meer terug geweest. In 1950 ben ik naar Nederland gegaan. (...) Ik heb in Depok zes jaar gewoond, met mijn opa en oma. Ik kan me het huis nog herinneren, maar dat is er niet meer. Mijn grootouders hadden sawa's en visvijvers. Af en toe vroeg een oudere nicht van mij: 'Ik zou graag naar de rijstvelden willen gaan en mogen we dan ook rijst oogsten?' Dan werden mijn nicht en ik met een deleman naar de rijstvelden vervoerd. Een deleman is een paard-en-wagen. De Indonesiërs hadden een speciaal mesje om de rijsthalmen te knippen, wij deden het met een schaar. (...) Wat ik me ook nog kan herinneren is dat mijn opa en oma visvijvers hadden en die werden één keer in het jaar drooggelegd en de Indonesiërs die eromheen woonden, in de kampongs, mochten dan de vissen vangen. Die kregen de vissen. Het was altijd een grote gebeurtenis. (...) Ik was vier of vijf jaar toen mijn vader overleed. Met een neef ging ik naar hem op zoek. Bij familie, kennissen vroegen we overal rond, maar we konden hem nergens vinden. Naast ons ouderlijk huis in Depok hadden wij een rijstschuur en daar hebben wij hem gevonden. Hij had zich verhangen. Dat herinner ik mij ook nog."

Bent u nog vaak terug geweest naar Depok?

„Toen mijn man nog leefde, zo eens in de vijf jaar of zo. Ik denk dat ik toch zo'n tien keer ben geweest. De allereerste reis was na 25 jaar, met mijn moeder. Ze was al in de negentig, toen ze daarnaartoe ging. Ze is de oudste van de dertien kinderen, ze is 102 jaar geworden. (...) Een kennis van mij ging er voor coronatijd nog naartoe, je herkent het niet meer terug, Depok is één geheel met Jakarta, zo druk geworden. Het verkeer staat elke keer vast. Het voetbalveld ligt nog tegenover de begraafplaats."

Familie

„Als je daar in Depok komt, noem je ze niet bij naam, maar oom en tante. Sommigen kregen een bijnaam. (...) Meestal vragen ze, de neven en nichten, aan mij wat mijn familieband is met hen, maar het is wel te groot, ik weet het ook niet altijd. Maar het is wel belangrijk om de verhalen aan elkaar door te geven. Ook onder de Depokkers zelf, om de band te houden."

Bersiap

„August (Soedira, MB) liet zijn haren groeien en tijdens de Bersiap-tijd, die Rampok-

tijd, werd hem gevraagd: 'Waarom laat je je haar groeien?' 'Ja', zei hij, 'dat heb ik gedaan omdat ik de bevrijding verwacht van de Amerikanen en Engelsen.' Hij werd toen afgemaakt in het bijzijn van zijn moeder. Je moest toekijken, dat was het ergste. (...) Depok was toch een hele aparte gemeenschap, die was door Chastelein gesticht. In hun ogen dachten ze: die zijn Nederlandsgezind."

„In de Bersiap-tijd werden gezinnen uit hun huizen weggejaagd, en eerst in zo'n depot bij het station gevangengehouden en daarna in een groot woonhuis opgesloten en vervolgens werd de hele gemeenschap in het gemeentehuis opgesloten. Hele families, je mocht niets meenemen, je werd van je hele hebben en houden beroofd. Alleen wat je aanhad, had je bij je. (...) Depok is een van de steden waar heel erg vermoord is. En van alles hadden ze omvergehaald, de familiegraven ook: opengebroken met de gedachte dat mensen daar geld of sieraden hadden verstopt. De straten zagen wit van kapok, want de matrassen hadden ze opengemaakt, om te kijken of daarin niet iets verstopt was."

Wat een angst en schrik omdat je tot 1945 relatief met rust werd gelaten.

„Omdat we Nederlands spraken en naar Nederlandse scholen gingen."

„Mijn tante en ik werden toen door een Indonesische familie in de kampong in hun huis opgenomen. Maar daar zaten we ook niet veilig, want in de nacht kwamen daar razzia's; ze wisten af van enkele Indonesische families die goed bevriend waren met Depokkers en hen ook in huis namen. En zodoende kwamen ook de razzia's in de kampongs. Op een gegeven moment kwam het Nederlandse leger in Depok, om zich daar te vestigen. De Indonesische familie waar we zaten, ging vluchten en mijn moeder en ik bleven dus achter. Op een gegeven moment zijn mijn pleegmoeder (die ik moeder noemde) en ik gevlucht en doken we onder bij familie. Nadat Depok weer vrij was, zijn de Depokkers druppelsgewijs weer teruggegaan. Veel Depokkers zaten in Bogor. Ik weet niet of ze allemaal uit Bogor weer teruggegaan zijn. Toen de Depokkers in Bogor waren gehuisvest, hebben mijn familieleden aan militairen gevraagd - die af en toe heen en weer reisden tussen Bogor en Depok: 'Als jullie weer naar Depok gaan, willen jullie dan aan de mensen vragen of ze familie van ons hebben ontmoet?' Zodoende zijn ze erachter gekomen dat we in Gedung Halang zaten. *(Op een gegeven moment kwam een konvooi van Bogor naar Depok en werden zij vervoerd naar Depok en herenigd met*

onze familie', toevoeging van P.) Toen we weer in Depok terugkwamen, werden we gehuisvest in een huis van familie van ons.”

Kerk

„In Depok was een protestantse kerk. Andere godsdiensten, zoals katholiek en de baptisten, die bestonden niet in Depok. Dat was pas van latere datum.”

Nederland

Welk beeld moeten mensen in Nederland volgens u van Depok hebben?

„Dat ze, tenminste vroeger dan, veel overhebben voor de ander.”

III

Bijzonder

Wat is zo speciaal aan Depok?

„De onderlinge band.”

Respondent	3
Wie	J.B.
Geboortejaar	1943
Wanneer	6 januari 2023
Bijzonderheden	Van de familie Bacas. Zijn vrouw M. is bij het interview aanwezig. Ze hebben kinderen en kleinkinderen.

Samenvatting van het gesprek

J.B. deelt zijn herinneringen aan zijn geboorteplaats en zijn ervaringen tijdens de Bersiap-periode in 1945. Zijn vrouw ondersteunt hem tijdens het interview en voegt af en toe haar perspectief toe. Depok was oorspronkelijk een christelijk dorp, maar J. herinnert zich dat er na de Bersiap-periode veel moslims zijn bij gekomen. Hij vertelt over zijn lagerschooltijd, toen zijn tante het schoolhoofd was. Hij herinnert zich strikte

regels, zoals het controleren van de nagels en het bestraffen van leerlingen. Zijn vroegste herinneringen gaan terug naar de Bersiap-periode in 1945, toen zijn familie moest vluchten en in de bossen schilde om aan het geweld te ontsnappen. De herinneringen aan angstige momenten hebben een blijvende impact gehad op J. Na de bevrijding door Gurkha's belandde hij in een Jappenkamp, waar hij ziek werd en difterie opliep. M. benadrukt dat J. zich afsloot voor de verhalen van zijn moeder over die tijd, mogelijk vanwege de angstige herinneringen.

In 1965 vertrok J. naar Nederland. Hij wilde eigenlijk eerst zijn technische opleiding in Bogor afronden, maar de omstandigheden dwongen hem eerder te vertrekken. J. heeft Depok enorm gemist en beschrijft het dorp als een plek van vrijheid, waar hij hechte vriendschappen had en muziek speelde. Zijn terugkeer naar Depok in 1994 was emotioneel en liet zien hoe de stad was veranderd, maar hoe ook de warmte van de mensen was gebleven. M. merkt op dat Depok nog steeds sterk christelijk is, met familieleden die actief zijn in de kerk en het koor. Het echtpaar deelt hoe ze de Indische cultuur doorgeven aan hun kinderen en kleinkinderen, met nadruk op beleefdheid, gastvrijheid en de liefde voor Indisch eten. M. benadrukt dat ze niet specifiek de geschiedenis van Depok overdragen, maar eerder de algemene Indische cultuur. Het interview onthult ook de persoonlijke strijd van J., zoals zijn weerstand tegen geweld en agressie, waarschijnlijk gerelateerd aan zijn traumatische ervaringen tijdens de Bersiap. M. deelt dat J. vanwege deze traumatische herinneringen nog steeds moeite heeft wanneer hij ziet dat kinderen met elkaar stoeien. Zij deelt haar fascinatie voor Depok. Er wordt kort gesproken over de Depokse gemeenschap in Nederland, waarbij wordt vermeld dat er in het verleden bijeenkomsten waren, maar deze zijn afgenomen door ziekte en overlijden van betrokkenen.

I

Bijeenkomst

M: „Eén keer per jaar was er een bijeenkomst; een paar mensen die dat organiseerden, en dan bloedt het dood. Kijk, Laurens staat erbij, en Jonathans (in de *Depok-bode*, MB).”

Wanneer is dat gestopt?

M: „We zijn met onze oudste zoon (geboren in 1977) nog een paar keer geweest, ergens in de jaren tachtig is dat gestopt. Ja, dat vonden we erg jammer. Maar ja, degenen die het voortouw namen, werden ziek en gingen dood. Kijk, sporen van een koloniale tijd (krantenknipsel, MB). Ik heb zelf geen leuke jeugd gehad en ik kwam bij zijn moeder en zijn zus, ik werd zo warm ontvangen, ook omdat ik geïnteresseerd was. E.L. zegt ook altijd dat het zo bijzonder is dat ik als Nederlandse de Depokkers zo'n warm hart toedraag. Ik weet niet hoe dat komt. Ik heb met zijn stiefmoeder veel geschreven.”

Depok-bode

M: „Die *Depok-bode* is er al heel lang niet meer. Die reünies zijn er ook niet meer, daar horen we niets van. We zijn verhuisd, misschien daarom.”

Activiteiten

M: „Ik heb ook leren koken en kan typisch Depokse gerechten maken, die kun je in geen boek vinden. Ik ben wel bezig om een receptenboek te maken, want mijn oudste zoon wil die graag hebben van mij. Daar ben ik wel mee bezig, maar het zit in je hoofd en ik gebruik alleen verse kruiden, maar ik doe alles op gevoel, ik ben er echt mee bezig.”

Gemeenschap

Zocht je elkaar in het begin niet op als Depokkers, hier in Nederland?

M: „We wisten niet waar ze woonden; pas later zijn ze elkaar hier weer tegengekomen. Hoe kwam het nou, J., dat je met R. wel zo'n goede band had?”

J: „W.L., de broer van R., woonde daar ook. W. kende ik al eerder, en die heb ik hier ontmoet op feestjes. Ik kende hem al in Depok. Ik ben hem hier tegengekomen, in Nederland. Misschien in de disco.”

Hadden jullie hier in Nederland niet de behoefte om elkaar op te zoeken?

M: „Nou, ik moet zeggen toen ik J. leerde kennen, kwam de familie L. al heel veel bij J. over de vloer. Ze zijn heel trouw, gaan ook altijd naar Depok, steunen nog steeds de kerk in Depok. Die deuren met de namen van de families. Ik vind het heel bijzonder als ik daar ben, ik word ook helemaal opgenomen daar alsof ik een Depokse ben, maar dat

ben ik niet.”

Niet de behoefte om hier een Depokse gemeenschap te stichten?

M: „Die is er geweest. In Ede. De *Depok-bode* heb ik hier nog liggen.”

J: „Ja, er is veel, maar ik wil niets weten.”

Waarom niet?

J: „Die angst. Als ik mensen zie vechten, word ik angstig.”

Het oude Depok staat bekend als een christelijke gemeenschap. Hadden de Depokkers in Nederland niet de behoefte met elkaar een kerk te vormen?

M: „Nee dat is niet gebeurd. Hoewel R.L. wel één keer in de twee weken op zondagmiddag een kumpulan houdt, waar Indische mensen eten en dansen, met een bandje.”

Kinderen

M: „Als wij het over Depok hebben, hebben wij het over muziek maken, over eten, lekker eten, verder niet eigenlijk. We brengen niet specifiek Depok over, maar wel de Indische cultuur op de kinderen. Dat je beleefd bent; we corrigeren ze vaak zodat ze u zeggen; netjes groeten, de eetgewoonten, ze zijn dol op Indisch eten, de Indische gastvrijheid. Onze kleinkinderen van 8 en 11 jaar zijn ook geïnteresseerd. Pas nog wel een boekje voor onze kleinzoon (8) gekocht: *Mama, waarom zijn wij Indo's?* Dat vond hij zo geweldig, dat er hij een boekbespreking over hield in groep 5. Ze zijn erg trots op hun huid; ze zijn snel bruin.”

Wat vinden jullie belangrijk dat jullie kinderen en kleinkinderen meekrijgen van Depok?

M: „In 1994 zijn de jongens mee naar Depok geweest. En elf jaar geleden ging hun nichtje trouwen. Dat was een hele happening met al die Depokkers. De mensen zijn daar zo gastvrij en zo lief.”

J: „Ze houden van elkaar.”

M: „Ze zorgen voor elkaar. Ik weet niet of het typisch Depoks is, maar ze zorgen ook echt voor elkaar.”

Tentoonstelling

M: „In Hoorn hadden ze een mooie tentoonstelling over het ontstaan van Depok. Dat was wel een heel bijzonder verhaal. Daar zijn de jongens met hun kinderen naartoe

geweest. En dat vonden ze geweldig. We hebben ook een boek over Depok. Dat vinden onze kinderen wel belangrijk; ze zijn heel trots dat hun vader uit Depok komt. Maar dat is meer een gevoel, dat draag je niet zo uit. Wel dat de Depokse familie altijd voor ons meetelt.”

II

Oude Depok

J: „Mijn familie is daar nog, in Depok. Ik ben er zes keer geweest. Naar het oude gedeelte, Depok Lama. Vroeger was de Middenweg de grootste weg van Depok. Die zijstraten zijn allemaal veranderd. Als je het nu ziet, dan zijn er veel moslims bij gekomen.”

Wat het vroeger een christelijk dorp?

J: „Dat klopt. Naast de kerk stond mijn lagere school. Die school bestaat nog. Wat ik me herinner? Ik kreeg van een meester les. Toen kreeg ik een juf, mevrouw Tobing. Het hoofd van de school was mijn tante, die is overleden. Als ik op school kwam, moest ik in de rij staan, in een overhemd en korte, zwarte broek. Gingen ze je vingers controleren en als je lange nagels had, moest je in de hoek staan en kreeg je klappen met een rotanstick. En op één been in de hoek staan. Misschien vanwege de hygiëne en dan moest je naar huis: eerst nagels knippen. De dag erna mocht je pas weer naar school. Ik was zes, geloof ik.”

M: „Dat kan niet, je bent pas laat naar school gegaan, je was 7 of 8 jaar.”

J: „Ja, 7 of 8 jaar.”

Oude Depok

Hoeveel mensen wonen naar schatting in het oude Depok?

M: „In het oude Depok wonen misschien nog een paar honderd mensen. Er wonen daar niet zoveel oude Depokkers meer daar. Toen we in 1994 voor het eerst gingen, we leken Sinterklaas wel, ze konden alles gebruiken; die tante, die oom, die tante. We hebben de verjaardag van onze zoon M. daar gevierd. Er kwamen zoveel mensen; ze maakten muziek en er moest gedanst worden.”

Familie

M: „J. is een heel andere man als hij in Depok is. Onherkenbaar. Ontspannen, relaxed, hier komt hij moeilijk uit zijn woorden. We zijn in 1994 teruggegaan, de oudste was 17, de middelste 15 en de jongste 9. Die vierde zijn verjaardag in Depok. We kwamen daar aan en J. zag zijn familie voor het eerst weer in dertig jaar. En dat is iets, kippenvet, dat moet je gewoon zien. (...) Zijn vader was intussen overleden. Zijn vader was hertrouwd. Daar zijn drie kinderen uit voortgekomen en de oudste kende hij nog. Ze was twee jaar toen hij naar Nederland ging. Wij kwamen in Depok en die familie was heel blij met hem. Die heeft voor hem gezorgd toen zijn moeder weg was en hij alleen met zijn vader woonde. D. kookte en deed de was en is een beetje zijn stiefmoeder geworden. Ik heb jarenlang met haar geschreven want ze kon heel goed Nederlands schrijven. Dus ik heb nu zo'n stapel brieven uit die tijd. Haar familie woont ook in Depok. Zij is een Depokse.”

J: „Ik heb veel contact met mijn familie, via de mobiel. Als ze jarig zijn of ik, dan weten we dat van elkaar. Ik heb een hechte band met mijn zusjes.”

M: „Wij kunnen niet naar Indonesië, zonder dat we naar Depok gaan. We moeten daar altijd naar toe. En er gaat geen dag voorbij dat we niet aan Depok denken, maar dat komt ook omdat we nog contact hebben met familie. We hebben ze jarenlang financieel ondersteund, maar nu hoeft het niet meer, ze werken. Het enige wat we betalen, is de internetverbinding voor een jaar. We hebben een pc voor ze gekocht en een internetaansluiting laten aanleggen in hun huis. En dat betalen we nog ieder jaar.”

Wat maakte Depok vroeger zo bijzonder?

J: „Je bent daar echt vrij. Vroeger had ik een hechte band met de jongens. Ik trok veel op met S. de R. Met hem heb ik nog muziek gespeeld in Spijkenisse.”

Bersiap

U bent in Depok geboren. Toen brak de Bersiap uit, in oktober 1945.

J: „Toen moesten we vluchten, we gingen de bossen in. De huizen werden vernield door rampokkers. Met messen. Die heb ik gezien, je kon je niet verzetten.”

Wellicht herinnert u zich de angst?

M: „Daar heeft hij ons hele huwelijk last van. Als de kinderen ruziemaakten of stoeiden.. ‘Daar kan ik niet tegen’, zei hij dan. Als ze gingen stoeien, ging hij

schreeuwen.”

Wat heeft u daar toen gezien?

J: „Dat mensen afgeslacht werden. Ik heb drie dagen in het bos gezeten en mijn broertje was net geboren, R; H. was boven mij.”

M: „Zijn zus was vier jaar ouder. Ze schelen allemaal twee jaar met elkaar. En ze hebben met vier kinderen in het bos gezeten en toen zijn ze naar het gemeentehuis gevlucht.”

U voelde u bedreigd?

J: „Ja, heel erg. We werden gedragen naar het bos, ofzo. We schuilden in het bos, dat lukte. Ze kwamen ons niet achterna. Na die drie dagen gingen we weer terug om de situatie te bekijken. Maar de helft van de huizen was verwoest, ons huis stond aan de Middenweg.”

M: „Daarna zijn ze naar het gemeentehuis gegaan, waar de vrouwen en kinderen opgesloten zaten. En de oude mensen. De mannen waren daar niet bij. Waar ze waren, weet ik niet.”

J: „Toen zijn de Gurkha’s gekomen. Die hebben ons bevrijd. Ze hebben de mensen weggejaagd, maar dat weet ik niet. Meer van horen zeggen.”

M: „Daarna zaten ze in een Jappenkamp, de Japanners ging jullie beschermen. Dat heb ik van zijn moeder. Die heeft mij veel verteld. Hij is daar heel ziek geweest. Zware difterie gehad. Hij luisterde niet naar zijn moeder toen ze dat ging vertellen, hij sloot zich ervoor af.”

Waarom?

M: „De angst denk ik.”

J: „De vrouwen in het kamp werden ook geslagen. Hard werken. Ik zag mijn moeder geslagen worden. Kinderen werden ook geslagen. Je werd gestraft, je moest opruimen. Angstig.”

Nederland

M: „J. kwam 25 juni 1965 aan in Nederland en op 7 juli, twee weken later, is hij hier gaan werken.”

J: „Bij een autobedrijf, en ik mocht alleen maar autowassen, want ze accepteerden mijn diploma’s niet. Dus ik wilde een technische test afleggen. Examen. Waar moest ik

wezen dan? In Voorschoten kan ik me herinneren. Moest ik een auto in elkaar zetten. Om te kijken of ik echt geschikt was.”

M: „Het heeft een paar maanden geduurd voordat je weer monteur was. Zijn moeder was getrouwd met de handschoen, met mijnheer S.; ze zijn hier komen wonen in Den Haag. Hij zat samen met zijn broer H. op kamers, J. bleef op zijn kamer zitten. Hij praatte helemaal niet en zei nooit wat. Hij had heimwee, wilde terug naar Indonesië, dat heeft heel lang geduurd.”

M: „Kijk, dit is zijn boekje van de lagere school en dit is van de vervolgopleiding. Toen was alles in het Bahasa, niets meer in het Nederlands. In 1962 was hij klaar met die opleiding. J. was ook een van de eersten die met het vliegtuig naar Nederland kwamen. Met de KLM. Toen we gingen trouwen, moesten we een verklaring overleggen. Die moest uit Depok komen, dat hij nooit getrouwd was geweest. Door een beëdigd tolk laten vertalen.”

Depok is altijd op Nederland georiënteerd. Hoe was dat in uw tijd?

J: „Je mocht geen Nederlands meer spreken, en we leerden het onderling.”

M: „Het eerste jaar op school kregen ze nog Nederlands, het jaar daarop in het Bahasa. Ze mochten ook geen Nederlands meer spreken. Maar ze zijn gek op Delfts blauw. In zijn ouderlijk huis staan nog Delfts blauwe bordjes.”

III

Christelijk

M: „Dat het zolang christelijk in Depok is gebleven, komt door die saamhorigheid, ze zijn een eenheid, nog steeds. Ze zoeken elkaar zelfs in Nederland nog op. En als jij zegt: ‘Hij komt uit Depok’, dan gaat de ander iemand halen uit Depok en dan zijn het vrienden, terwijl ze elkaar niet kennen.”

J: „En als je daar bent, dan weet heel Depok dat. Je gaat overal naartoe, je familie bezoeken.”

M: „Komt toch van vroeger, ze moesten onderling trouwen en Depok in stand houden van Chastelein. Ze erfden het land. Ze waren eerst slaven en werkten op het land, en toen Chastelein overleed, mochten ze het huis houden en het land houden. Hij heeft het aan de Depokkers gegeven onder strikte voorwaarden. Ze moesten met elkaar

trouwen en zorg dragen voor Depok. Dus ze waren van slaaf landeigenaar geworden. Ze voelden zich meer dan de mensen buiten Depok. De een ging daar goed mee om en de ander ging daar niet goed mee om. Heel veel mensen in Depok hebben uit armoede hun land verkocht, en dat is minder fijn. Heel veel mensen van buiten die in Depok zijn komen wonen. Wat er wel is, is dat het zo hecht is, en zo'n eenheid."

J: „We gingen altijd naar de kerk en zingen. Ik heb op een zangkoor gezeten."

M: „Dat is hier helemaal weggefallen, heel ander leven hier. Je vond het koud en kil."

Bijzonder

Wat maakte Depok voor u dan zo bijzonder?

M: „Je gaat altijd naar Ciliwung."

J: „De rivier, die gaat helemaal naar Jakarta. Als we uit school kwamen, gingen we gelijk zwemmen. Gewoon gezellig. Hele plezierige herinneringen. Je kan zo naar beneden lopen om te zwemmen."

Delen

M: „We moesten ieder dubbeltje omdraaien, maar we stuurden toch geld naar Depok. We hebben altijd geld gestuurd. Hij had het altijd over Depok, dat ze het altijd zo arm hadden. Jij vertelde ook dat je altijd rijst met zout at."

J: „We konden niets kopen, hadden geen geld, rijst met zout aten we."

M: „Zijn moeder gaf ook altijd aan D.; het komt ook door zijn moeder dat hij altijd heel betrokken was. We zijn 48 jaar getrouwd, ik denk dat we zeker veertig jaar lang trouw geld hebben overgemaakt. De laatste tien jaar is het niet meer echt nodig. Ze wonen allemaal in hetzelfde huis en ze werken allemaal. De zorg voor die ander, dat is het. Het delen. Zit ook in een beetje in mij."

Indisch

Bij de Indische Herdenking of andere herinneringsdagen hoor je niet zoveel over Depok.

M: „Nee, helemaal niet. Ik vind dat wel lastig. (...) Depokkers zijn heel bescheiden mensen. Wel bijzonder dat we telkens mensen in Nederland hebben ontmoet die allemaal een lijntje hebben met Depok. De Depokkers komen elkaar op de een of andere manier altijd tegen. Bijvoorbeeld op de markt, of als we naar een Indisch feestje gaan. Dan komen we telkens dezelfde mensen tegen. En dan gaan ze christelijke

liedjes zingen. We willen er niet graag tussen zitten, want er wordt ook over mensen gepraat. En daar heb ik een hekel aan, ze weten alles van iedereen, dat vinden we niet fijn. Kletsen vind ik niet fijn. Depokkers hebben wel dat, als ze ergens goed in zijn, iedereen dat moet weten. Ik houd daar niet van. Onze jongens kunnen goed leren en zijn best succesvol in de maatschappij. Maar daar heb ik het niet over. Hoge bomen vangen veel wind en het kan ook ineens fout gaan.”

Zijn Nederlands goed omgegaan met Depokkers en verhalen van Depokkers in de jaren vijftig tot zeventig?

J: „Nee.”

M: „Nou, is niet zozeer om Depok, maar het Indische. Nederlanders schrokken van al de mensen die hier kwamen. De mensen waren net de Tweede Wereldoorlog te boven gekomen, en er was woningnood. Maar het feit dat zijn diploma’s niet erkend werden en dat hij auto’s moest wassen voor het minste salaris, dat zegt al genoeg. Mijn ouders schrokken wel dat ik met zo’n bruine meneer thuiskwam. Depok zei niemand iets, maar dat begint nu een beetje te komen. J. moet altijd zeggen waar het ligt. Depok leeft ook niet echt onder de Indische mensen.”

Vinden jullie dat jammer?

M: „Dat heb je al geaccepteerd hè, J.? Hij trekt wel meer naar Indische mensen. Eten en muziek, dat is wat jullie trekt. Wat vond jij nou zo leuk aan Depok? Je vertelde dat je vader in een Hawaïband zat, en dat je meeging, maar je vader was ook een goede voetballer.”

J: „De vader van R. was een maatje van mijn vader. Voetballen, feestje in de kantine. Er werd geen bier gedronken. Dat was echt verboden.”

M: „Maar ze hadden wel hun geheime adresjes.”

Indonesisch (Indonesië)

M: „Ik ben gefascineerd door Depok, door de warmte die ik ervaar en die ik ook bij zijn moeder ervoer. Ik had een ongelooflijk goede band met mijn schoonmoeder. Zijn moeder vertelde ook dat ze zich enorm schuldig voelde tegenover de jongens die ze achtergelaten had bij zijn vader. Ze was al eerder getrouwd geweest en die kinderen had ze ook achtergelaten. (...) Toen ze hoorde dat haar jongens niet aan het werk

kwamen, heeft ze alles in het werk gesteld om te zorgen dat ze hiernaartoe konden gaan om hier een toekomst op te bouwen. Ze kregen gewoon geen werk in Indonesië zelf, omdat ze gediscrimineerd werden.”

Respondent	4
Wie	B.K.
Geboortejaar	1951
Wanneer	7 mei 2023
Bijzonderheden	Van de Depokse familie Loen en nazaat van de familie Jonathans, nichtje van tante E., zus van P., die bij het gesprek aanwezig zijn. Twee kinderen (49 en 48 jaar).

Samenvatting van het gesprek

B.K. begint met het verhaal over de jongeman August uit Depok tijdens de Bersiap. Hij werd gruwelijk vermoord omdat hij zijn haar liet groeien en zijn trouw aan Nederland. Depok is een essentieel onderdeel van haar familiegeschiedenis. Depok wordt volgens B. gekenmerkt door een sterke onderlinge band en gastvrijheid. Tradities, zoals het bezoeken van graven een dag voor de verjaardag van een overledene, worden in ere gehouden. Ze benadrukt het belang van het behouden van het verhaal van Depok, met speciale aandacht voor de periode vanaf de stichting door Chastelein tot aan de Bersiap-tijd. Ze pleit voor het vastleggen van ooggetuigenverslagen om de geschiedenis nauwkeurig door te geven. Ondanks de veranderingen in Depok in de loop der tijd vindt ze dat het oude Depok en zijn ontstaansgeschiedenis niet uit de geschiedenisboeken mag verdwijnen. Ten slotte benadrukt ze, evenals haar zus en tante het belang van het doorgeven van tradities en verhalen aan toekomstige generaties.

I

Kinderen

Wat geef je door aan volgende generaties, als het gaat om de herinneringen aan Depok?

„Het Indische leven, de tradities, wat erbij hoort, de verhalen over Depok. Maar Depok is zelf het Indische leven; dat zou ik willen overdragen. Het Depokse leven ken ik niet zo goed, omdat we in Jakarta woonden, maar ik kent wel de verhalen over Depok en ik ga naar Depok toe. Het eten van Depok is vrij sober. Dat is heel lekker. Mijn zoon kan heel goed Indisch koken, maar de smaak is typisch Depoks. Ja, wat is dat? Ons eten niet zo heel erg gekruid, het is wat simpeler en soberder en dat leer ik de kinderen. En er zijn de tradities. Je gaat bijvoorbeeld niet op de verjaardag van een overledene naar zijn graf. Maar een dag ervoor. Waarom? Dat vragen wij niet. In Indonesië vraag je niet waarom, je neemt het zoals het is. Dat is een traditie. (...) Ik vind wel dat het oude Depok, en hoe het ontstaan is, verteld mag worden.”

Eigenlijk vindt u dat Depok niet uit de geschiedenisboeken mag verdwijnen?

„Juist, dat is het. We kunnen als Depokkers niet iets nieuws starten, want je hebt daar de republiek die het voor het zeggen heeft en waar Depok eigendom van is. Het verhaal over Depok vind ik heel belangrijk om te behouden.”

Dan bedoelt u vanaf de periode van Chastelein?

„Het ontstaan tot en met de Bersiap-tijd. Ook de Bersiap, want die wordt vaak uit de geschiedschrijving weggelaten. Het is net of ze het telkens weer omzeilen. Ik zou zeggen: spreek met de ooggetuigen.”

„Ik kan me nog herinneren dat onze overgrootmoeder tegenover het voetbalveld woonde. Aan dat huis durfde de gemeente niet te komen, want die vrouw zat na haar dood nog in de schommelstoel, in de voorkamer. Die oma was nogal een bekend medium, daar zijn Indonesiërs gevoelig voor. (...) Het bijgeloof geven de kinderen ook door.”

Generatie

„Ik ben vrijwilliger-organisator voor Pelita in Bergen op Zoom; daarin participeert ook het Herinneringscentrum. Er zijn vaak bijeenkomsten voor de naoorlogse generatie.

Dat ben ik. Ik heb toen gezegd, we moeten altijd naar Amsterdam of Arnhem of Den Haag voor die bijeenkomsten, doe dat regionaal. De eerste keer dat ik het meemaakte, verbaasde het me hoeveel leed en trauma's er nog steeds zijn. Die bewustwording onder de naoorlogse generatie. Dan komen er jonge mensen, bijvoorbeeld een groep, dat noemt zich Indisch Goud. Er ontstaat van alles om met het verleden bezig te zijn, nu pas, terwijl de meesten dood zijn, dat is zo jammer. (...) In de republiek sprak je er niet over, wel binnenskamers, binnen het gezin, maar niet naar buiten toe. Dat onderwerp vermeed je het liefst, omdat je niet wist wat de reacties en consequenties zouden zijn. En dan kom je naar Nederland en moet je integreren. Je moet je zo aanpassen en het leven hier leven. (...) Ik ben blij met het VFonds (Nationaal Fonds voor Vrede, Vrijheid en Veteranen). Die houdt het erfgoed levend. Daar is drie miljoen euro voor uitgetrokken."

II

Familie

De tijd die jullie doorbrachten in Depok zit in de vezels van jullie bestaan?

Allen: „Ja."

B.: „De verhalen over Depok binnen de familie waren iets heel normaal. We hebben als gezin in Jakarta gewoond, maar we gingen altijd naar Depok in het weekend. Je kwam daar op bezoek, bij familie. We hadden ook een tante, een nicht van mijn vader, daar waren we altijd welkom. Depok, daar kwam je als familie vandaan. En verder zocht je er niets achter, het was geen thuis, maar toch ook weer wel. (...) Mijn oma overleed toen mijn vader veertien jaar was. Ik spreek over sluimerende trauma's. Over wat je niet gevraagd hebt. Mijn vader was zestien jaar toen hij werd opgenomen door de familie van mijn moeder. Maar waar was hij op zijn 15^e en 16^e gebleven? Hij was niet welkom bij zijn vader en stiefmoeder. Dat hebben we hem nooit gevraagd als kind, je nam het aan, zoveel geschiedenissen die niet zijn uitgesproken, helemaal niet. En waarom? In de republiek werd je gediscrimineerd omdat je Indo bent, tot op de dag van vandaag. [Als op een verjaardag] iemand de kamer binnenkomt en dan zegt iemand: 'Dat is een Indo...' Je hoort het ze uitspreken. Het is afschuwelijk. Daarom, Depok was altijd van onze familie. Van de Loen en de Jonathans."

Depok Lama

„Ik herinner me vooral de hartelijkheid, bij de tantes. Je moest overal eten. En dodol, een Javaanse lekkernij. Voor de rest kan ik me niet zoveel herinneren uit mijn kindertijd. Wel de verhalen, maar ik kan me niet zo erg veel herinneren over mijn kindertijd in Depok.”

P.: „Volgens mij ging je ook niet vaak mee, je was vaak ziek.”

B.: „Jakarta is op een moeras gebouwd, dus ik had het altijd benauwd, ik kon nooit goed ademen.”

„Wij hebben geen schilderijen van het oude Depok. Daar deden ze nooit zo aan, voor zover ik weet. Ze deden aan kletsen en eten.”

Bersiap

Heeft de Bersiap-tijd ook verbondenheid gebracht, want het zit toch in jullie geheugen verankerd.

B. en P.: „Ja.”

B.: „Die Indische jongen August was toch ook voor het koninkrijk? Voor Nederland. Werd hij op het podium gezet als voorbeeld en voor zijn gehele familie, zijn moeder. Beetje bij beetje werd alles bij hem afgehakt, zijn ogen eruit, en met zijn hoofd gingen ze voetballen. Dat is het verhaal dat iedere Depokker kent. En misschien in nuances, want ik heb het van mijn moeder gehoord. Misschien dat iedereen een stukje ervan onthoudt. Mijn moeder heeft het ook gezien. (...) Heb je in de gaten hoe ver het ging? Je moest integreren, aanpassen. (...) De Bersiap-tijd was heel kwetsend en heel belangrijk. Wie het heeft meegemaakt, ging zich afzetten tegen Indonesië.”

Nederland

Bleef Depok, ook vanaf jullie aankomst in Nederland in 1964, belangrijk?

„Dat had met onze familie te maken. Depok zat gewoon in ons. In onze familie. (...) Ik distantieerde mij overal van (...) maar Depok zit in je, dus je wilt gewoon naar Depok. Dat deed ik in 1974. Ook vanwege de verhalen die je je hele leven al hebt gehoord. (...) Ik was dertien toen ik naar Nederland ging, dus ik ging daar naar de Indonesische lagere school en zoals ik zei: je woonde in een republiek, dus daar werd nooit over gesproken. Alleen binnenskamers.”

III

Gastvrij

„Depokse gastvrijheid: als je uitgenodigd wordt, nodig je terug uit, zo ontstaat er een band.”

Bijzonder

Wat is er zo bijzonder aan Depok?

„De hartelijkheid. En als je daar kwam, dan gingen we naar het graf van onze overgrootmoeders, en je maakte het graf schoon en dan vroeg iemand: ‘Van wie ben jij er een?’ ‘Van Loen.’ ‘Dan ben ik je oom’, werd er gezegd.

Indisch

„Binnen de Indische gemeenschap was mijn moeder heel selectief in met wie ze omging. Ze was een heel ander leven gewend. Mensen vonden haar hooghartig. Maar dat was zelfbescherming, ze begreep die mensen soms niet, en die mensen begrepen haar soms niet, als je over een bepaald onderwerp sprak. Ze waren het zo anders gewend thuis. (...) Twee zussen en een broer van haar zaten in Amerika. En Australië was de diaspora van de Indische Nederlanders. Maar hier had ze haar broertje waarvoor ze had gezorgd, altijd, en haar zusje (wijzend op een oude familiefoto), in Amsterdam. Mijn moeder was erg gesteld op etiquette. Er waren vriendinnen die dat begrepen en dat van haar overnamen. Ze had drie vriendinnen in Bergen op Zoom bij wie ze haar hart kon luchten. Omgangsvormen waren ook belangrijk. Indische Nederlanders woonden vooral in Den Haag en Amsterdam en wij in Bergen op Zoom. Er was een soort klassenverschil.”

Indonesië

„Als je naar Indonesië op vakantie gaat, ga je eerst naar Depok. En waarom? Vanwege de familiegeschiedenis, de oorsprong waarschijnlijk. Nu is er een bewustwording over Nederlands-Indië, van diverse groepen. Wij kwamen in 1964 naar Nederland, maar wat vergeten wordt, is dat het een republiek was geworden. Je liet het wel uit je hoofd om daar over Nederland te praten. Bewustwording is ook hier pas de laatste jaren gekomen. In Indonesië zelf sprak je niet over Nederlands-Indië, want je was bang dat je

gevoelige onderwerpen zou aansnijden. In Indonesië wordt ook op de Indische Nederlanders neergekeken, zo van: ‘Dat is een Indo.’ Er waren scheldnamen en bijnamen uit en over Depok. Depok leefde op een heel aparte manier. En als iemand dan driftig was, was het: ‘O, dat is een echte Depokker.’ In onze familie werd het als een scheldnaam gebruikt. Maar met vrienden spraken we niet echt over Depok. Het was altijd in familieverband.”

Respondent	5
Wie	R.L.
Geboortejaar	1952
Wanneer	15 januari 2023
Bijzonderheden	Van de familie Laurens, interview in aanwezigheid van zijn vrouw, heeft kinderen en kleinkinderen.

Samenvatting van het gesprek

R.L. is getrouwd met de Molukse E. en heeft een sterke band met Depok. Hij werd geboren in Jakarta; zijn familie bezat een eigen huis en land in Depok. Zijn verhaal bevat herinneringen aan de Bersiap-tijd, waarin R.'s vader getuige was van gruwelijke gebeurtenissen en later betrokken was bij het gebruik van pantservoertuigen tegen Molukkers. Ondanks deze pijnlijke herinneringen blijft Depok een centrale rol spelen in hun leven. R. deelt zijn trots als 'kind van slaafgemaakten' en de rijke geschiedenis van Depok, die wat hem betreft helaas weinig aandacht krijgt binnen de Indische gemeenschap in Nederland. R. benadrukt het behoud van herinneringen aan het Depokse verleden. Hij heeft daar actief aan bijgedragen door evenementen te organiseren. Hij ziet ook het belang van een reünie voor de Depok-gemeenschap in Nederland. Hij en zijn vrouw delen heel kort ervaringen van eerdere reünies, benadrukken het belang van het niet-vergeten van Depok, en bespreken de identiteit en veranderende herinneringen door de tijd heen. Persoonlijke herinneringen, zoals

het wassen van waterbuffels en varen op een bamboevloot, worden gekoppeld aan familiekarakters en persoonlijkheden.

I

Reünie

„Mijn nicht organiseert jamsessies in haar Indonesische restaurant. Zij wil met mij ook een Depok-reünie organiseren. Ze regelt dan de catering, ik het muziekgedeelte. Ik heb er nog geen tijd voor, want ik heb het druk. Maar dat gaat er komen, dat is zeker. S. heeft deels een adressenbestand en ik kan deels informeren bij Depokkers zelf. Ik ben van de tweede generatie, want ik ben hier met mijn ouders gekomen. De laatste reünie was in de jaren tachtig. Wat ik meegemaakt heb, die reünies in Ede, dat was gewoon gezellig. We hoorden altijd sterke verhalen van de ooms.”

Waarom vindt u het zo belangrijk dat er weer een reünie komt?

E.: „Ze mogen gewoon Depok niet vergeten.”

Activiteiten

Welke activiteiten organiseert u?

„Dansavonden, die zijn meer dan 25 jaar geleden begonnen, in Reeuwijk, Portugal en Kwintsheul. Nu zijn het dansmiddagen. Het begon als een hobby. Ik ben commercieel opgevoed door mijn vader, dat zal ik nooit vergeten. We gingen naar Bogor, waar we mandarijnen haalden. Ik zei tegen mijn vader: ‘Die gaan we verkopen.’ Voor ons huis in Jakarta, waar we toen woonden, zette ik mijn handel neer. Dat ging goed. Vond ik leuk. Mijn vader ging kleding kopen en ook weer verkopen. Maar later in Nederland vertelde mijn vader: ‘Weet je nog? Je ging mandarijnen verkopen, maar je hebt met verlies gedraaid. Maar ik heb dat toegelaten, want als je iets leuk vindt, ga je ermee verder.’ Zo heb ik ook mijn kinderen opgevoed. We organiseerden pasars in Spijkenisse en Hoogvliet. De eerste keer deed ik dat samen met de kinderen, daarna deden ze het zelf. Ze waren toen een jaar of 25. (...) We verkochten muziekcassettes en wat kleding. Een deel van de opbrengst ging naar de stichting en de kerk in Depok. Ik vertelde aan de mensen die vroegen waarom ik doneerde: ‘Hoe meer ik doneer, hoe meer omzet ik maak op de pasar.’ (...) Elke keer werden we beloond. Mijn moeder zei altijd: ‘Alles wat je geeft, krijg je dubbel terug.’ En dat hebben wij ervaren. Dat bemoedigde ons om

ermee door te gaan. Nu organiseer ik de Pasar Malam niet meer.”

Zijn er meer activiteiten die u organiseert?

„Nee. Ik heb wel paar keer Depok-dansavonden georganiseerd, maar dat was op een verkeerde locatie: Rijswijk. Ik had het beter in Ede kunnen doen, in die omgeving wonen veel Depokkers. Of in Arnhem, dat ligt wat centraler. Maar hier in de omgeving nee, er kwamen wel veel mensen voor het dansen, maar dat zijn geen Depokkers. (...) Een Depokker in Amsterdam probeert ook kumpulans te organiseren, maar hij spreekt geen Indonesisch, dus dat wordt lastig. Depokkers zijn passief, niet actief. Je moet ze persoonlijk benaderen, regelmatig bezoeken. Je moet eerst investeren in sociale contacten en dan pas kun je gezellig wat organiseren. Depokkers moet je echt persoonlijk benaderen. (...) Ik heb een Depoks lied geschreven om Depok te promoten. Het heet ‘Depok, ik hou van jou.’ Staat op cd en dvd.”

Kinderen

Wat is het belangrijkste dat u aan uw kinderen over Depok wilt meegeven?

„Dat ze Depok moeten gaan promoten, de gezelligheid en liefde van Depok. (...) Het beeld van Depok wordt wel meer geromantiseerd als je ouder wordt. (...) Hoe ouder je wordt, hoe meer heimwee je krijgt om terug te gaan naar vroeger, maar vroeger is er niet meer. Als wij daar zijn, is het verkeer druk, mijn herinnering aan vroeger wordt onderdrukt, maar niet als ik naar de begraafplaats ga of het voetbalveld of de kerk; dan komen de herinneringen weer naar boven. (...) Toen onze kinderen klein waren, gingen ze mee op vakantie. Later gingen ze alleen. Mijn zoon zei: ‘De vliegtuigdeur ging open en ik voelde me meteen thuis.’ Hij studeerde zes maanden aan de universiteit van Soerabaja en heeft daarna zes maanden stage gelopen.”

E.: „Hij mocht kiezen tussen Japan of Indonesië. Die keus was snel gemaakt.”

R.: „Mijn dochter heeft een maand lang een project gedaan op Oost-Java. Ze heeft in een kampong geleefd. In huizen was er gewoon grond in plaats van een vloer, en het toilet was een gat in de grond. Echt in een dorpje in een jungle. En als het regende, moesten er pannetjes onder het dak.”

Hebben jullie herinneringen aan Depok overgedragen op je eigen kinderen?

„Nou, mijn kinderen heb ik alleen verteld: ‘Als jullie naar Indonesië gaan, moet je je eerst melden bij opa en oma (op de begraafplaats, MB). Ik hoop dat ze later, of

wellicht nu, een emotionele binding krijgen met het verleden, met dat wat mijn vader heeft meegemaakt. We waren in Depok en mijn vader belde mijn zoon op: 'J., opa wil naar de groothandel.' J.: 'Goed opa.' Hij zegde zijn afspraak met vrienden af en zei: 'Mijn opa gaat voor.' Mijn kinderen hebben respect voor de familie en de cultuur daar."

Wat moeten ze weten van Depok?

„Van die twaalf families. Ik heb gezegd: 'Laurens is jouw familie. Je moet vertellen dat je uit Depok komt, je moet vertellen over die twaalf families.' Maar ook: 'Heb respect voor het verleden, vergeet niet je afkomst. Je bent een Depokker!'"

Levend houden

De kerk, het voetbalveld, de begraafplaats, het zijn de laatste restanten wat aan het oude Depok herinnert. Als dat weg is, wordt het lastig om de herinnering levend te houden.

„Ik heb voorgesteld om de ouderen daar, die nog Nederlands kunnen spreken, veel te laten vertellen over Depok. Maar ja, de Depokkers zijn passief, en niet zo actief. Indonesiërs zijn actiever. Je moet het zien als: een Engelsman is wel een Brit, maar een Brit hoeft geen Engelsman te zijn."

Depok heeft een rijke geschiedenis...

„We hebben ook een monument van drie meter hoog. De inwoners die geen Depokkers zijn, zijn daartegen. Ik heb ook tegen E. gezegd: 'Als ik daar zou wonen, zou ik zoveel mogelijk vertellen over Depok, over vroeger.'"

Wilt u dat Depok voortleeft in de harten van mensen?

„Jazeker. In Depok Lama hebben mensen al veel grond verkocht aan rijke Javanen, omdat ze geen geld hebben. Echt jammer. Maar ja, niets aan te doen."

II

Chastelein

„(...) Over Depok vertelde mijn vader weinig. Maar Depok stond wel centraal in ons gezinsleven. Ik denk dat het hierdoor komt: eenheid in verscheidenheid. De twaalf slaven kwamen van verschillende eilanden. Sindsdien zijn ze altijd één. Ze zijn zo 'opgevoed' door Chastelein. Die zei: 'Je moet dit en dat doen.' Hoor ik van ooms ook:

als ze in de kerk samenkomen, dan lezen ze eerst iets uit de Bijbel, bijvoorbeeld over liefde, dat je meer aan anderen moet denken dan aan jezelf. Dat heb ik meegekregen. Ik hoor van mijn oom dat in Depok wordt verteld: 'De liefde maakt één.'

En niet gokken, geen drugs, geen dansmeisjes. Zo zouden de regels in Depok zijn.

„Klopt, dat werd tegen ons gezegd in Depok, want Chastelein zei tegen de twaalf slaven: 'De Chinezen mogen van 6 uur tot 6 uur verblijven in Depok, daarna moeten ze eruit.' Want die gokken veel en de drugs, hè. Mijn vader en het broertje van mijn opa hadden veel rijstvelden. Wat ik nog kan herinneren is dat de opbrengst van de rijst in tweeën werd gedeeld, dat de ene helft voor de eigenaar en de andere helft voor de gemeenschap was.”

Landgoed

Heeft u tastbare herinneringen aan Depok in huis?

„Dat heb ik van mijn oma: een geluksbrenger of gelukshanger van kokosnoot. Mijn oma zei: 'Als je dat per ongeluk pakt, brengt het geluk.' Mijn oma heeft haar landgoed aan mijn vader gegeven.”

Oude Depok

„Mijn mooiste herinnering aan toen ik in Depok was, was dat mijn tante ging trouwen. We dansten allemaal op een nummer van Jim Reeves. Dat zal ik nooit vergeten. Wij luisterden vaak naar de Australische zender, naar countrymuziek. Er werd veel gedanst en gegeten. Dat zal ik ook nooit vergeten. En dat je verwend werd door al die ooms en tantes. Ik zal ook nooit vergeten dat ik met mijn vader naar ons landgoed liep, samen met mijn ooms. We liepen een dorp in en daar was een vijver met vissen, die werden gekweekt, forellen denk ik. Toen liep mijn vader daar en zei tegen zijn assistent: 'Informeer even wie de eigenaar is en vraag of ie wil verkopen. Mijn vader kocht het gewoon. Geld had hij. Toen heeft hij later veel van die kleine visjes gekocht en uitgezet. Drie maanden later, aan het einde van de ramadan, heeft hij die vissen opgehaald en verdeeld onder de bewoners in de buurt en dat zal ik nooit vergeten. Mijn dochter lijkt op hem.”

„Waar tante T.J. woont, die straat, daar wonen nog oude Depokkers. Er is een weg daar met veel kuilen. Ik zei tegen mijn oom: 'Waarom laat je die niet asfalteren?' 'Nee',

zei hij, 'zo blijft het tenminste rustig hier. Anders komt er nog meer verkeer hier; dat wil ik niet hebben.' Die straat moet rustig blijven volgens mijn oom en hij heeft gelijk. Het is de weg naar het graf toe. (...) Als je in Depok Lama bent, herinnert alleen de kerk aan vroeger, en als ik in het huis ben. Maar als je naar buiten kijkt, niet. (...) Het voetbalveld was een ontmoetingsplek voor ons, met toernooien enzovoorts. Maar de stichting Chastelein wil het weghalen. Ze hebben andere ideeën daarover. De derde en vierde generatie heeft veel minder binding. Dat vind ik jammer."

Familie

E.: „Het was allemaal net één grote familie op een eiland."

Bersiap

Wat vertelde uw vader over vroeger?

„Eigenlijk alleen maar trieste dingen. Veel van zijn neven waren onthoofd door pemuda. Die wisten niet van de geschiedenis van Depok. Ze dachten: dit zijn de blanda's, de Hollanders, omdat in Depok Nederlands gesproken werd en er christenen woonden. (...) Mijn vader was gevlucht. Toen de Depokkers werden aangevallen, vluchtten ze naar de kerk. Gelukkig waren er Gurkha's. Britse militairen hebben hen beschermd en bevrijd, en toen gingen ze naar Bogor. Drie neven van mijn vader waren onthoofd. Een andere neef is alles ontvlucht en is naar Nederland gegaan. Mijn vader vertelde ook dat hij werkte voor het KNIL, maar hij was gewoon burger. Hij werd commandant van het transport van de aan- en uitvoertroepen, na 1945, en kreeg de opdracht om pantservoertuigen naar Ambon te verplaatsen. Wat hij niet wist dat de voertuigen werden gebruikt tegen de Molukkers die niet naar Nederland waren gegaan. Dat vond hij erg. Mijn vader zei ook altijd: 'Ik wil geen slechte dingen over Molukkers horen.' De Indo's hadden een grote mond, maar die hadden een hogere functie dan de Molukkers. Daarom hebben sommige Molukkers schijt aan de Indo's."

Uw vader vertelde nooit over zijn jeugd?

„Nee, alleen over de tanks die naar de Molukken werden getransporteerd en de KNIL-militairen die terug naar Nederland werden gestuurd. 'Dat heb ik meegemaakt, ik voel me belazerd', zei hij. 'Niemand verdient dat daar, die Molukkers', zei hij, tot aan huilen toe."

Kerk

„In de kerk is een leuke sfeer. Dat heb ik zelf een paar keer meegemaakt. Wat ik me herinner en wat ik mooi vond: na de dienst gingen we gezellig eten. Twee tantes namen lekkers mee, en mijn oom nam de gitaar mee en gingen we samen zingen. Wat ik me ook herinner: 's middags rond 4 uur gingen mijn ooms en tantes naar de voordeur en speelden ze voor het huis gitaar. Dan kwamen de buren, die zijn ook familie, één van die twaalf namen. Ze trouwden ook wel met elkaar, ze wantrouwden mensen buiten de commune, hoewel dat nu natuurlijk minder is. Er werd ook getrouwd met mensen van buiten Depok. (...) Op de kerkdeuren zie je nog de twaalf namen van de families.”

Nederland

Hoe was Depok in de jaren vijftig?

„Ik ben in 1952 geboren. Het was toen rustig, want wat een verschil als je naar Jakarta naar Depok ging: je stapte uit de trein, en het was heel anders qua sfeer, rustig. Ze spraken allemaal Nederlands, het leek alsof ik toerist was. Depok was de enige plaats in Indonesië waar Nederlands werd gesproken. En dat al die inwoners protestant waren. (...) Toen Wilhelmina overleed, luisterden mijn ouders stiekem naar de Australische zender; toen hoorde ik voor het eerst het Wilhelmus. Ik zal het nooit vergeten. Want de buren mochten niet weten dat je je ermee bezighield. We zwommen in de rivier, voetbalden op het voetbalveld en gingen met de koets-en-paard: de deleman. Een echt Nederlands woord. Enig vervoer eigenlijk. En rustig.”

Hoe was de eerste tijd in Nederland voor u en uw vader?

„Mijn vader heeft voor roodwitblauw gevochten, weliswaar als burger en niet als militair, we kwamen hier en dachten dat alles gratis te krijgen was, maar later kregen we de rekening gepresenteerd. Mijn vader moest dertig jaar lang afbetalen. Terwijl de bootvluchtelingen uit Vietnam in de jaren zeventig meteen huizen en een fiets kregen, en een gratis cursus Nederlands. Toen voelde mijn vader zich echt achtergesteld. ‘Ik heb nota bene voor roodwitblauw gevochten’, zei hij. ‘Wij moesten in een pension gaan wonen, één keer in de week gaan douchen, één keer in de week zelf koken en voor de rest aardappelen eten.’ Hij kreeg zakgeld, want zijn salaris werd ingehouden.

(...) Regelmatig werden Aziaten op mijn werk gediscrimineerd, geintje dit, geintje dat, altijd in de meervoudsvorm 'jullie'. Ik zei: 'Gebruik het enkelvoud: je.'"

III

Christelijk

„Ik zat op een christelijke school en er zaten ook Chinezen op, naast Ambonezen.”

Trots

Vindt u dat er meer aandacht moet komen voor Depok?

„Jazeker. Misschien door mijn trots. (...) Trots op wat we opgebouwd hebben, van slaafkintje tot wat nu hebben. Wat we geworden zijn. We helpen elkaar en zijn een hechte gemeenschap.”

Waarom zijn Depokkers trots op hun geschiedenis?

„Dat ze eigenlijk anders zijn dan andere Indonesiërs. Alles is Nederlands. Ze spraken Nederlands toen in Depok.”

Sociaal

„Mijn vader was net als ik, erg sociaal. Ik zal nooit vergeten, petroleum, dat gebruikte je voor het fornuis. En toen het schaars was in Indonesië, had hij een vrachtwagen van zijn werk geleend en heeft hij twee drums met petroleum voor het huis neergezet, en hij zei tegen de burens: 'Als jullie willen, pak maar.' Witte rijst was moeilijk te krijgen. Toen heeft hij de burens geleerd om zuinig met rijst om te gaan, in die zin dat je rijst kan mengen met maiskorrels, om te koken. 'Later vroeg ik: 'Waarom doe je dat pa?' Hij zei: 'Je moet niet alleen aan jezelf denken, maar ook aan anderen, want dat kan ook nog eens handig zijn: om op hen terug te vallen.'"

Liefde

Wat vindt u zelf zo bijzonder aan Depok?

„De liefde die je krijgt als je daar bent. Je wordt meteen opgenomen, je bent niet het kind van die tante, maar je bent een zoon van A.; mensen beschouwen je als hun eigen kind.”

Wat is het belangrijkste dat u aan uw kinderen over Depok wilt meegeven?

„Dat ze Depok moeten gaan promoten, de gezelligheid en liefde van Depok. (...) Je moet lief zijn voor elkaar.”

Indonesisch

„Depokkers zijn Indonesiërs, geen Indische mensen. Het is geen Indische gemeenschap. Het zijn Nederlandssprekende Indonesiërs. Ze hebben wel de Indische cultuur, maar ze zijn geen Indische mensen. Indisch is dat je voorouder Europeaan of Amerikaan is. Dat je voorouder getrouwd is met een Indonesische, uit een kampong. Want Indo is: ‘In Nederland door omstandigheden’. Ik ben Depokker, maar Indo, vanwege mijn moeder, niet vanwege mijn vader.”

Hoe komt het nu dat Depok binnen de Indische gemeenschap niet zo bekend is in Nederland?

„De meeste Indo’s komen uit Jakarta, uit Soerabaja. Misschien wel te ver weg van Depok.”

Zou er meer bekendheid moeten komen in Nederland?

„Het is een uniek stukje geschiedenis. Op een pasar zei een Hollandse man: ‘Ik ben met een Depokse getrouwd.’ Ik vroeg: ‘Weet je ook van Depok?’ Nee, dat wist hij niet. Ik heb het toen verteld. ‘O, dat is interessant, waarom weet mijn vrouw dat niet?’ Ik zei: ‘Dat weet ik niet.’”

Wat maakt dat Depok interessant genoeg is om zijn geschiedenis over te dragen?

„De cultuur. Dat idee heb ik overgenomen van de Molukse cultuur. De Molukkers zijn trots op hun afkomst en hun dorp. Ik vind dat die Molukkers meer weten over hun geschiedenis, ook de derde of vierde generaties.”

E. (van Molukse afkomst): „De Molukkers komen altijd bijeen en dan wordt de geschiedenis overgedragen. Maar de Indo’s niet. Ze gaan met een omweg, zeggen het niet altijd direct, zijn een beetje verlegen.”

R.: „Ze zijn ook zo niet opgevoed. Ze zeggen: ‘We zijn in Holland, je moet je gedragen als Hollanders.’ Er zijn over het algemeen twee soorten Indo’s: die met de boot zijn gekomen voelen zich meer Hollands dan die met het vliegtuig zijn gekomen. Die laatsten hebben een meer Indische cultuur, spreken goed Indonesisch en vaak slecht Nederlands. Indo’s die met de boot zijn gekomen, spreken perfect Nederlands, dat hebben ze geleerd vanaf hun geboorte. Terwijl de Indo’s die later zijn gekomen, zoals

ik, die mochten vanaf 1949 geen Nederlands meer spreken. Mijn ouders waren ook bang om dat tegen hun kinderen te spreken, vanwege de werksters, want die konden er na werktijd met een andere werkster over praten, en dan zouden mijn ouders opgepakt kunnen worden. We gingen stiekem naar Nederland, in 1965. Zelfs tantes en ooms wisten niks. We wilden niet op het vliegveld worden tegengehouden.”

Respondent	6
Wie	B.G.
Geboortejaar	1953
Wanneer	18 juli 2023
Bijzonderheden	Nazaat van de familie Bacas, heeft een dochter en kleindochter.

Samenvatting van het gesprek

B.G. zet zich actief in om de herinneringen aan Depok levend te houden. Zijn betrokkenheid begon toen zijn moeder hem als kind een gruwelijk verhaal vertelde over gebeurtenissen in Depok ten tijde van de Bersiap. Na haar overlijden besloot B. evenementen te organiseren om geld in te zamelen voor Depok. Hij bezocht Depok in 1992 met zijn vrouw en later in 2012, na zijn moeders overlijden. Tijdens deze bezoeken hielp hij onder andere een neef met een nieuw plafond en een kinderopvang met benodigdheden. In 2023 ging hij opnieuw naar Depok met zijn vrouw, hun dochter en kleindochter. Ze liepen door de straten en spraken met familieleden. B. voelt een sterke band met Depok. Hij benadrukt de bijzondere geschiedenis van Depok, oorspronkelijk gesticht door Cornelis Chastelein. Hij deelt het gruwelijke verhaal van Soedira, een jongen die gemarteld werd door pemuda en geeft aan dat dergelijke gebeurtenissen het ‘Indisch zwijgen’ hebben veroorzaakt. Zijn betrokkenheid bij Depok gaat verder dan evenementen organiseren (kumpulans). Hij heeft contact met de stichting YLCC in Depok en spreekt over recente uitdagingen, zoals de afbraak van oude huizen. B. zet zich ook in voor het behoud van de herinnering aan Depok door lezingen

te geven en een Depok-reünie te organiseren in 2024. Hij wil dat Depokkers dan hun stamboom laten zien. Hij ziet met lede ogen de afnemende aandacht voor Depok aan, vooral onder jongeren, en benadrukt dat het oorspronkelijke gedachtegoed van Chastelein, zoals het leren van de Nederlandse taal en het christelijk geloof, verloren gaat. B. ziet zijn inzet voor Depok als een levensbestemming en wil de volgende generatie betrekken bij het behoud van de geschiedenis van Depok.

I

Reünie

„Ik kreeg contact met Nonja Peters via de Tong Tong Fair in Den Haag, daardoor is Depok nog sterker voor mij gaan leven. Ik ben op Radio Noord-Holland geweest en heb in kranten gestaan. Ik heb ook de tentoonstelling in Hoorn mogen openen. Een hele eer. En toen dachten we: ‘Er moet een Depok-reünie komen, de vijftigste.’ In 2020 was het plan, maar toen kwam er corona. Tot op de dag vandaag is dat niet gebeurd. Ik voel het als mijn plicht om dit te doen. Mijn plan is om het nu in 2024 te doen. Ik wil ook vragen of iedere familie zijn eigen stamboom wil laten zien. Die reünie zou ook op 28 juni moeten zijn, de Chastelein-dag, bij voorkeur. Ik wil die reünie toch oppakken, ik had er al in geïnvesteerd. Had al een groot spandoek gemaakt. Ik heb ook mijn eigen stamboom geprobeerd te maken, sommige familieleden van Bacas zitten in de VS en anderen in Australië. Mijn moeder kwam uit een gezin van elf, en ik kom uit een gezin van zeven: drie broers en drie zussen. Ik ben nu aan het traceren: waar zitten de Depokkers? Dan zoek ik een centrale plek. In Ede en Arnhem zitten veel Jonathans en daar zijn de reünies begonnen. Ik ben er echt druk mee bezig, met Depok, en daar ben ik heel gelukkig mee. Het is een soort van levensbestemming. Ik heb ook lezingen over Depok gegeven, nog maar drie keer hoor. Maar wie belangstelling heeft, kan me boeken.”

Depokkers

„Ik heb in mijn leven veel pech gehad. Ik ben verlamd geweest en de bedrijven waar ik werkte of die ik zelf had opgezet, zijn failliet gegaan. Ik had telkens pech. Ik ging naar mijn moeder in het ziekenhuis en zei: ‘Ma, wat is dat nou?’ Mijn moeder zei: ‘Zoon, dat is jouw pad. Volg je pad en doe wat je leuk vindt. Je houdt van mensen en van

organiseren.' Toen heb ik besloten: dan ga ik me voor jouw dorp inzetten. Mijn moeder is in 2012 overleden; in 2011 heb ik me bij de Kamer van Koophandel ingeschreven met mijn organisatie. Dat is het begin van wat ik nog steeds doe. Ook daarin word ik belemmerd door mensen vanwege jaloezie en afgunst, ja, ook door Depokkers. Kijk, bij Indo's is het altijd moeilijk. Een Indo kan verschillende genen hebben. Hij is Europeaan en Indonesisch, maar een Europeaan kan een Italiaan, Brit of Nederlander zijn. Dus er zijn allemaal verschillende temperamenten bij de Indo's. Het is altijd moeilijk om één te zijn. Ik organiseer grote feesten voor Indo's, niet speciaal voor Depokkers. Ik organiseer ze nu in Landsmeer."

„Voor mijn gevoel ben ik gewoon een Depokker en ik doe wat Chastelein me heeft gevraagd. Ik wil overbrengen hoe ze geleefd hebben, waar ze geleefd hebben en dat Depok het eerste Nederlandse dorp was. Hij heeft wel die slaven gehaald, maar hij moet dan mensvriendelijk zijn geweest en heeft ze lijfeigenen genoemd. Die slaven kon hij 'ontslaven', door de Bijbel. Want in de Bijbel stond een zin, maar die moet ik opzoeken. Ze moesten een andere geloofsovertuiging krijgen en zijn allemaal christen geworden. Hij heeft zich daarop gericht. Ik hoor ook diverse verhalen over Depok, die niet kloppen. Iemand zei: 'Depok is van missionarissen.' Ik zei: 'Het is toch begrijpelijk dat die daar kwamen, want die gingen uitleggen hoe Depokkers het land moesten ontginnen. Ze hebben Nederlands geleerd en de godsdienst."

Kinderen

„Ik geef de boodschap van Chastelein door (aan zijn dochter en kleindochter, MB). Ze hebben de kerk en kerkdeuren in Depok gezien, met de familienamen erop. Mijn dochter heeft foto's gemaakt van alle predikanten die er waren. Toen we in Depok waren, in die binnenstraatjes, zei ik: 'Hier zou oma gelopen kunnen hebben.' Wat oma heeft gezegd, weet ik niet, moet ik dan aan hen bekennen. Vroeger werd ik boos als mijn ouders bleven zwijgen, maar nu respecteer ik het. Vroeger kwamen mijn tantes en ooms, en dan moest ik naar buiten. Ze spraken ook in een andere taal. Dat ga je respecteren. Doordat ik ben gaan lezen wat er gebeurd is, begrijp ik waarom mijn vader zo was; ik heb daar meer begrip voor gekregen. Er zijn meer stichtingen die zich richten op het 'Indisch zwijgen', maar ik focus me alleen op Depok. Ik richt me vooral op het

‘Indisch zwijgen’ onder Depokkers. Het enige wat ik doe, is vertellen wat Depok is.”

II

Oude Depok

„In 1992 was ik in Depok met mijn vrouw. Voor het eerst. Mijn moeder werd ‘de kolonel’ genoemd. Ze zei: ‘Als je bij het ziekenhuis in Depok bent, dan moet je zeggen dat je de zoon van de kolonel bent’. Ze was verpleegster en ze was van: niet zeuren. Ze had de wind eronder. Ik kwam in het ziekenhuis en kwam een Jonathans tegen. Dus ik zeg: ‘Ik ben de zoon van D.B.’ Die kende hij wel, maar voor de rest... Toen zei ik: ‘Ik ben de zoon van de kolonel’ en toen zei hij verrast: ‘Ah, ja?’ De deur ging voor me open. Ik ben ook een nazaat van een slaaf. Wat Cornelis Chastelein wilde, was dat zijn mensen, zijn lijfeigenen, een paar dingen over zouden dragen, waaronder het sociale, en dat heb ik meegekregen. Ik ben dus nu vrij druk met Depok en het promoten daarvan. (...) Toen mijn moeder overleed in 2012, ben ik met mijn vrouw – we hadden wat geld gespaard – daar weer naartoe gegaan. We gingen naar familie. Ik kreeg een warm hart voor Depok. We werden goed ontvangen. Ik voelde me er thuis. De oude Depokkers spreken ook Nederlands. Die oudjes beginnen uit te sterven, maar met een paar heb ik nog contact. Achter het huis van mijn nicht was een kinderopvang, voor kinderen van 8 tot 13 jaar. Dat gebouw zag er niet uit. Er is vlakbij een spoorlijn, de trein ging altijd denderend langs het schooltje. We hebben toen de Action ‘leeggekocht’ met spullen voor de kinderen. (...) Ik had het voornemen om het ziekenhuis te gaan helpen, maar toen kreeg ik te horen: ‘B., dat is zonde van het geld. Het wordt niet meer gebruikt. Er is een modern ziekenhuis vlakbij.’ (...) Dus ik hielp de school en de kinderopvang. In 2014, 2016 en in 2020 ben ik ook naar Depok geweest. Ik nam spullen en geld mee voor de kinderopvang. Via de stichting en de kerk werd er ook geschonken. Ik kwam daar, en toen hadden ze een heel nieuw gebouw neergezet. Ik vond dat mooi, daar hebben we een klein beetje aan bij kunnen dragen. (...)

Depokkers hebben verplicht land moeten afstaan, waardoor de hoofdweg breder is geworden, de weg voor de spoorbaan. Nu moeten Depokkers weer land afstaan, om de weg nog breder te maken. Mijn familiehuis is afgebroken. Chastelein had ze (‘zijn’ slaafgemaakten, MB) allemaal een stuk grond gegeven. Het deel van onze familie is

kleiner geworden. Mijn oom, die woonde ernaast, maar die is overleden en zijn kinderen hebben het huis verkocht. Dus die grond is verkocht, nu is er een waterflessenfabriek of zoiets. Het oude Depok is echt aan het verdwijnen, heel snel. Ik ben naar het ouderlijk huis van mijn moeder geweest, maar die is er niet meer. Alleen het stukje grond is er nog. (...) In juni 2023 zijn we weer gegaan, mijn vrouw, dochter en kleindochter. Mijn dochter wilde weten waar haar 'roots' lagen. Mijn dochter gaat zeker terug. Ik kwam nog een neefje van mij tegen, die zat in zo'n koffiehuis: 'Hé, oom B.', zei hij. Mooie tijd gehad. Ze hebben hun 'roots' gezien, en waar hun familieleden wonen en het schooltje. (...) Depok is Nederlands. Dat werd door Chastelein ook gepropageerd. Hij leerde ze Nederlands spreken en er kwamen missionarissen, die hen hielpen met de landbouw. Depok is bekend om de theeplantages."

Twaalf families

„Depok is net Volendam. Zoals de Smitjes met de Schilders zijn verweven, zo zijn de twaalf slavennamen verweven met elkaar. Ergens in de lijn van de familie Bacas zit een Leander, een Jonathans en daar ben ik gewoon trots op. Ik heb ze nog eens aangesproken in Depok, in 1992. (...) Na de Tweede Wereldoorlog konden Depokers kiezen of ze Indonesisch zouden worden of naar Nederland zouden gaan. Sommigen bleven, omdat ze land hadden. (...) Ik zoek nog een zilveren speer onder de families. Die kregen ze van Chastelein. Het gaat om een zilveren speer die driehonderd jaar oud is. Maar weet je, toen ik eens met Oud en Nieuw in de kerk in Depok was, bleek dat de jeugd in de kerk van Depok nauwelijks het verhaal van Chastelein kent."

Bersiap

Ik was 7 jaar en mijn moeder vertelde een gruwelijk verhaal, wat in Depok gebeurd zou zijn. Als 7-jarige jongen heb ik dat aan de kant gezet. Het was te gruwelijk om het te kunnen geloven. Daardoor ben ik wel in het Depok-gebeuren gekomen. Mijn moeder overleed en op haar sterfbed heb ik gezegd: ik ga evenementen organiseren en met de opbrengst daarvan ga ik Depok helpen. Bij het opruimen van haar kamer kreeg ik een document in handen, met de hand geschreven, over dat verhaal. Toen had ik zoiets: ik moet er wat mee doen. Eigenlijk heb ik het eerst een hele tijd voor me gehouden. Toen ben ik begonnen met die feesten. Maar ik help ook met de Indische kwestie. De oud-

militairen en ambtenaren hebben drie jaar lang tijdens de oorlog geen soldij gehad. Daar was ik bij betrokken. Op een gegeven moment werd aan mij gevraagd of ik iets had over de Bersiap-tijd. Ik zei: 'Dat heb ik wel, maar dat is best wel gruwelijk.' Hij zei: 'Het wordt tijd dat het naar buiten komt, want door deze gebeurtenissen is het 'Indische zwijgen' gekomen.' Dus ik had zoiets van: oké, ik stuur het in. Daar heb ik heel veel reacties op gekregen, ook van ouderen die zeiden: 'We zijn blij dat we nu naar buiten kunnen treden.' (...) Het verhaal gaat om Soedira, een jongen van een jaar of 18, 19. De mannen en jongens werden door pemuda getransporteerd naar Jakarta en Bandoeng, maar er bleven kinderen en vrouwen over. Soedira hoorde bij hen. Pemuda vielen Depok binnen. Iedereen de bossen in, en mijn moeder tilde een oudere vrouw mee de bossen in. Maar die oudere vrouw kreunde en zo verraadden ze zichzelf. Ze werden uit de bossen gehaald. De pemuda waren die jongen al aan het martelen en al die moeders werden op het binnenplein gezet en hij is eigenlijk als voorbeeld gesteld: zo gaan we met jullie om. Hij moest zijn haren eraf halen en dat wilde hij niet. En hij moest ook 'merdeka' schreeuwen, maar hij schreeuwde: 'Lang leve de koningin.' Toen zijn ze uit hun dak gegaan. Ze hebben zijn haren eraf gesneden, zijn tong eruit gesneden, en zijn neus; zijn geslachtsdeel in zijn mond gestopt en zijn hoofd eraf gehaald en op het plein zijn ze ermee gaan voetballen. Dat hebben al die mensen gezien. Mijn moeder dus ook. Ze was toen 19 jaar. Maar als 7-jarige kon ik me dat niet indenken, dat ging er niet in. Later ga je zelf op speurtocht en ik hoorde het van andere families, die het allemaal hebben gezien. De bedoeling van de pemuda was om de dorpelingen levend te verbranden in het gemeentehuis, want ze waren al bezig met jerrycans het gebouw met brandstof te overgieten. Maar er was een journalist, Johan Fabricius, die lichtte de Engelsen in en die hebben toen deze mensen bevrijd. Eigenlijk is het aan hem te danken dat veel Depokkers het er levend van afgebracht hebben. Gewoon slachtpartijen zijn daar gedaan. Vroeger had ik moeite met mijn vader. Ik had ook lang haar en hij zag mij daardoor als pemuda. Weet je, de pemuda gingen weg. Maar de angst bleef achter.

(...) Over Depok deed mijn moeder verder het zwijgen toe. Het zijn de angsten die zij heeft meegemaakt; alleen dat ene heeft ze verteld en dat werd bij mij bevestigd door de brief die ze had geschreven en die ik na haar overlijden had gevonden. Dan krijg je

veel meer respect voor je ouders. (...) We deden het als kinderen nooit goed. Mijn vader sloeg ons nooit met een riem, hij was meer een stille. Maar met die stilte voelde je wel: oppassen. Ook thuis. Ik kreeg een groene ring van mijn moeder, ik was zeventien en die moest geluk brengen. Doordat ik een jongen ging helpen, werd ik door andere jongens in elkaar geslagen, en ik kreeg een hersenschudding. Ik stond bij de eettafel en zei: 'Hier, die ring' en gooide hem op tafel. En dat gebaar bracht zo'n woede bij mijn vader naar boven dat hij naar me uithaalde en ook de tafel kapotsloeg. Ik dacht: 'Ouwe, jij weet meer. Waarom vertel je me niets?' Maar dat deed hij niet. Maar dat sociale dat ik heb, is eigenlijk een reactie op het trauma van mijn vader. We kwamen in Nederland en gingen van hutje naar mutje, van pension naar pension. We waren met z'n zevenen en mijn moeder ging masseren en trapportalen schoonmaken. Maar dat vond ik zo mensonwaardig. Ik was zeventien en zei: 'Ik ga het doen.' En van dat geld kocht ik ondergoed en sokken voor mijn zusjes en broertjes. Dus vandaaruit is het sociale gekomen. De een waardeert het dat ik een helpende hand heb, de ander niet. Het zit erin.'

Behalve dat ene verhaal heeft uw moeder niet meer verteld?

„Jawel, dat we daar familie hebben en dat er grond is. Ze vertelde nooit over haar jeugd, ze is van 1924. Er is ook een verhaal dat mijn oom, haar broer, werd geslagen door die pemuda en ze sprong ertussen en waarschijnlijk is ze toen ook geslagen. Ze was voor de duivel niet bang. Maar het zwijgen overheerste in mijn familie. Ze vond het wel prachtig dat ik in 1992 naar Depok ging en toen kwamen er wel wat familie verhalen als dat oom T. uit de boom viel en kreupel liep. Maar ik heb het eigenlijk zelf een beetje in Depok moeten ontdekken wat er gebeurd is en wie familie is. Ik kwam bij de familie Bacas – en ze zeiden: je hebt nog een nichtje, een neefje, een hele familie dus.”

Nederland

„Mijn vader werd hier vernederd. Hij is als boekhouder bij Delta Lyod gaan werken, werd chef van een afdeling, maar werd bruintje genoemd. Hij werd gediscrimineerd: 'Voor jou gaan we niet werken.' Wij maakten ook discriminatie op straat mee. In den Haag woonden veel Indo's, maar daar wilde mijn vader niet wonen. Hij zei: 'We zijn nu in Nederland en gaan ons aanpassen aan de Nederlandse mentaliteit.' Dat hebben we

ook gedaan. Maar mijn vader, die had zoveel meegemaakt, begon spontaan te huilen als hij op televisie een vliegtuig met een stip zag. In het begin hadden de Indo's ook geen Japanse wagens, alleen een Opel of Ford, maar geen Toyota. Hij had zijn eigen oorlogstrauma's. Hij heeft vijf keer in een kamp gezeten, heeft drie mensen uit een dodenstapel gehaald en werd zelf een keer uit een dodenstapel gehaald. Hij was rond de negentig kilo en kwam eruit rond de 34 kilo. Mijn vader is groot, voor de Japanners was dat mooi; ze stelden hem vaak als voorbeeld, dan werd hij afgeranseld."

„Dat verhaal van mijn vader wist ik ook niet. Dat kreeg ik pas na zijn dood te lezen, toen we zijn documenten opruimden. Nu denk je: Waarom heb je het niet verteld? Waarom wisten wij dat niet? Hij kreeg nog geld, achterstallige loon van 1945 tot 1949. Maar toen we hier kwamen, moest hij geld geven om in een pension te gaan wonen. Dáár was hij niet Indonesisch genoeg en hier was hij te Indonesisch. De Depokkers kwamen hier ook van een kouwe kermis thuis. Mijn vader was 43 jaar en opgebrand. Hij had ook malaria gehad en al die dingen. Ja, weet je, dat ik dat pas achteraf las. Ja, dat was moeilijk. Hij moest het opschrijven, want ze zouden een uitkering krijgen; het ging om 2500 gulden. Hij moest toen vertellen in welke kampen hij heeft gezeten. Hij wilde een pilotenopleiding doen, maar door de slagen op z'n hoofd ging dat niet meer. (...) Mijn vader ken ik niet, ik zie 'm zo staan, maar wie is hij? Mijn vader was ook een Indo. Hij zat bij het KNIL. Daar heeft hij voor gevochten, eerst tegen de Japanners en toen tegen de Indonesiërs."

III

Christelijk

„Daar (in de keuken, MB) staat een boeddhabeeld van mijn moeder, al tachtig jaar oud. Ik hecht er waarde aan omdat het van mijn moeder is geweest. Het grappige is, we zijn met z'n zevenen en deze heeft er zeven kleine op zijn schoot. Ik denk dat het allemaal aan het verbasteren is, denk ik zelf. Of ik moet eerst het geloof 'inkruipen', zodat ik het kan overdragen. Ik handel wel als een christen. Mijn moeder is ernstig ziek geweest en heeft me toen een kruis gegeven. 'O, je bent katholiek', vragen mensen weleens. Nee, ik geloof in mijn moeder en zij was gelovig. Daar draag ik het kruis voor. Het is een 'mindset' die in mijn hoofd zit. Maar ik ga 's zondags niet naar de kerk. Het christelijk

geloof en de Bijbel gaan zo diep en het is zo veel, ik ben bang dat ik bekeerd word en alleen daarmee bezig zou zijn.”

Past dat wel bij het gedachtegoed van Chastelein?

„Maar dan heeft iemand dat mij moeten bijbrengen. Maar ik weet wel hoe ik met mensen moet omgaan. Dat is begonnen met het trapportalen schoonmaken. Ik ga dus voor de Depokkers en voor de kinderen daar, ongeacht hun achtergrond, hoor. Of ze nu christelijk of islamitisch zijn. Dat is mijn pad, ik volg gewoon mijn pad.”

Trots

„Ik ben trots op driehonderd jaar familiegeschiedenis. Ik werd benaderd door de organisatie Keti Koti en ik zei: ‘Depok is een slavendorp en ik ben nazaat van een slaaf en daar ben ik trots op.’ De regering biedt aan om kosteloos slavennamen te veranderen. (Namen die verwijzen naar het slavernijverleden, MB.) Maar ik wil helemaal niets veranderen, ik ben er trots op dat ik een van die twaalf slaven ben. En dat hebben alle Depokkers. Ik kan terug naar de zeventiende eeuw. Dat is toch bijzonder.”

Indisch

Vindt u dat Depok meer aandacht zou moeten krijgen binnen de Indische gemeenschap?

„Ja, omdat het toch een soort Volendam is. Maar eigenlijk bedoel ik dat dat er meer aandacht in Nederland zou moeten zijn: de Depokkers moeten zich gaan verzamelen om het gedachtegoed van Chastelein levend te houden. Dat was eigenlijk het doel van een reünie. En laat ze maar bijvoorbeeld op een reünie uitzoeken van welke familie ze afstammen, de stamboomlijnen volgen. Ik wil het een beetje levendig maken. Depok is verbasterd, het is te groot geworden, van tweehonderd naar 2,2 miljoen inwoners.”

Indonesisch

„Voor zover ik weet, niet zijn er niet meer geschreven bronnen, behalve de boeken van Kwisthout en Peters. Het verhaal zelf zou vanuit Depok geschreven moeten worden. Willy Jonathans is Depok aan het promoten met filmpjes op Facebook, maar dat is in het Indonesisch, dus ik kan hem dat niet kwalijk nemen. Maar voor Nederland is dat

niet handig.”

Respondent	7
Wie	P.V.
Geboortejaar	1954
Wanneer	7 mei 2023
Bijzonderheden	Van de Depokse familie Loen en nazaat van de familie Jonathans, zus van B., die samen met tante E. aan het gesprek deelneemt.

Samenvatting van het gesprek

P.V. verhaalt over de hechte familiebanden en het sociale weefsel van Depok, waarbij de onderlinge relaties tussen de twaalf families door P. worden beschreven. Ze vertelt over de historische beperkingen met betrekking tot huwelijken in Depok, met name het verbod op huwelijken met Chinezen, zoals vastgelegd in het testament van Chastelein uit de achttiende eeuw. Ze vertelt ook over de veranderende wetten en de strijd om eigendomsrechten, die uiteindelijk werden geregeld door het gouvernement in Batavia. Op de vraag of ze trots is op haar achtergrond en Depok, antwoordt P. tweeledig. Ze erkent dat het verhaal van Depok belangrijk is, maar ze heeft ook antikoloniale gevoelens en benadrukt dat het beeld niet altijd rooskleurig is, vooral gezien het koloniale verleden van Depok. Het gesprek gaat ook over haar persoonlijke ervaringen als Indo in Nederland. P. deelt de uitdagingen van discriminatie en het gevoel van niet volledig geaccepteerd te worden, met voorbeelden van vooroordelen die ze nog steeds tegenkomt. Naast het bespreken van persoonlijke ervaringen belicht P. het belang van het doorgeven van het verhaal van Depok aan volgende generaties, zonder een romantisch beeld te willen schetsen. Ze vindt het vasthouden aan deze herinneringen belangrijk om zo verbonden te blijven met het verleden.

I

Reünie

„Er waren reünies die tot doel hadden om Depokkers te helpen. We gingen naar die reünies, want je hoort altijd verhalen van je ouders, tante zus en tante zo, maar je wilt ze in levende lijve zien. Die families wil je ook leren kennen. Ik denk dat die behoefte na onze generatie stilvalt. Onze generatie zal de laatste zijn, want die na ons komt, heeft die band niet met Depok, ze zijn er bijvoorbeeld niet geboren of opgegroeid, tenzij je nog in contact staat met de gemeenschap in Depok. Als je nog familie hebt in Depok is de band nog heel hecht en dat kan ook nog voor de nieuwe generatie gelden. Mijn nichtjes en neefjes die hier geboren zijn, die vinden de geschiedenis wel interessant, maar ze ervaren die band niet.”

Depokkers

Waarom boeit de complexe geschiedenis van Depok u?

„Omdat de Depokkers, na het eigendomsrecht, trots waren op Depok. Maar niet veel mensen kennen het verhaal van Chastelein. Zoals Kwisthout in zijn boek zegt: het was eigenlijk in zijn eigenbelang dat mensen daar moesten wonen en dat hij slaven vrijkocht. Het was allemaal niet zo romantisch. Het is pas romantisch geworden na de overwinning van de Depokkers op de nakomelingen van Chastelein. Voor mij ging de geschiedenis pas echt leven nadat Nonja Peters (voor de tentoonstelling) mij telkens vroeg om in de geschiedenis van Depok te duiken. En ik kwam elke keer kronieken op Delpher tegen. Toen dacht ik: dat zijn verhalen die ik nooit heb geweten.”

Waarom vindt u dat belangrijk?

„Ik denk dat ik al die romantische verhalen niet echt geloofde, en nu heb ik er echt een beeld bij. Dat Depok een doelwit was van de Indonesiërs, was voor mij een teken dat daar echt kolonialisme heerste. Ik ben trots op Depok omdat daar mijn ouders en voorouders hebben gewoond. Maar ik ben er niet trots dat ze meegingen in het kolonialisme en dat niet-Depokkers in een negatief daglicht werden gesteld. Ze werden inlanders genoemd, terwijl hun eigen voorouders uit diverse landen kwamen. Het gros was Balinees of Javaans of waar ze maar ook vandaan kwamen. Dat romantische van Depok, daar heb ik geen behoefte aan. Het doel van Chastelein was om daar een landbouwkolonie te stichten, uit eigenbelang.”

Uw herinneringen aan Depok zijn niet ingegeven door een romantisch beeld, maar door de behoefte om de geschiedenis van Depok echt goed te leren kennen?

„Ja, ik wil gewoon weten hoe het zit.”

Generatie

„Wat ik vooral wil doorgeven, bijvoorbeeld aan mijn neven en nichten in Australië en Amerika, dat ze ook een Aziatische kant hebben. Er is ook een Indisch verhaal, er zijn ook Indonesische mensen bij betrokken. Een neef zei: ‘Het zou leuk zijn als we de geschiedenis gaan bundelen over onze familie. Zo is een familiestamboomboek tot stand gekomen. Toen dacht ik: ik maak een compleet stamboomboek. Mijn moeder komt uit een gezin van negen en allemaal hebben ze in Depok gewoond. Dat verhaal wil ik meegeven. Dat Nederlands-Indische verhaal: je hebt ook nog ‘roots’ in Azië. Zo is het gekomen dat ik onze familiegeschiedenis heb opgeschreven. (...) Ik wil vertellen wat hun ouders hebben meegemaakt in de Japanse tijd, in de Bersiap-tijd, en de tijd daarna toen ze moesten vluchten. Ze moesten alles achterlaten. Ze mochten weinig meenemen. Ik zie het terug bij onze generatie, bij mijn zusjes, dat chaotische in huis. Want je moet iedere keer verhuizen en je verplaatsen. Je hebt wel een honk, maar je wilt herinneringen vasthouden en zoveel mogelijk bewaren.”

Omdat dat nog het enige is wat mee te nemen is? Wat verbindt met vroeger?

„Ik denk dat dat het is. We zijn naar een vreemd land gegaan en dat maak je tot een thuis, maar je hebt hier niet de herinneringen van het verleden, de tafel van grootmoeder bijvoorbeeld. Ik heb alleen de foto’s. Ik ben ook al 25 keer in mijn leven verhuisd. Het is de rode draad: je bent altijd op zoek. Waar pas je bij?”

Zou u willen dat Depok door een nieuwe generatie wordt gedragen, beter op de kaart wordt gezet?

„Nee.”

II

Oude Depok

„Niet iedereen werd in Depok geaccepteerd. Ik hoorde ook verhalen dat de Jonathans niet officieel in Depok mochten wonen. Want ze kwamen uit Bali, en er was iets met

die familie, en dat paste niet in het beeld van Depok. Uiteindelijk toen het eigendomsrecht kwam, kregen ze toch hun deel in de gemeenschap. Maar het is een heel complex verhaal. Dat is wat mij zo boeit, het complexe aan dit verhaal. Want Depok is niet altijd welvarend geweest. Dat wisselde heel erg door de eeuwen heen. Pas nadat het eigendomsrecht werd uitgesproken, toen werd het echt een landbouwkolonie en kwam er beheer over de eigen grondgebieden. En er waren plantages. Het was gigantisch groot, drie of vier dorpen bij elkaar. (...) Mijn eerste herinnering aan Depok is dat we vanaf het station in Jakarta met de trein naar Depok gingen. Dan liepen we naar opa toe, die had een winkeltje aan huis, maar we mochten niet naar binnen. Het was een beetje een rommelwinkeltje, met kruidenierswaren. Na Bersiap is Depok in verval geraakt, veel huizen werden genaturaliseerd. Mijn vader had een bamboeplantage. Daar gingen we weleens naartoe om te kijken. Mijn opa had ook een grote doerianboom en ik moest bedelen om een doerian te krijgen, dat was mijn favoriete vrucht. Ze hadden vier kinderen, daar heb ik nog contact mee (met neven en nichten).”

Twaalf families

„Depok had landerijen en dat was van twaalf families, maar de moslims woonden om Depok heen. Dat waren degenen die op het land werkten. Die hoorden niet tot die gemeenschap. (...) De families waren heel hecht. Ik ging eens met de trein van Jakarta naar Depok. Ik stond bij de verkeerde deur en iemand sprak me in het Nederlands aan, dat was een Depokker. Je herkent ze. Hij vroeg ook van welke familie ik was. Dat is het eerste wat ze vragen. (...) Opa woonde daar en zijn familie woonde daar. Een hele hechte familie. Mijn vader was niet in Depok geboren, maar na het huwelijk van zijn ouders zijn ze naar Depok verhuisd. Iedereen kent iedereen, je bent met twaalf families, die steeds uitgebreid werden. En die families hielden contact met elkaar. Het was een soort landbouwkolonie. Zo zie ik het eigenlijk. Ze trouwden met elkaar. (...) Je moet in het boek van Kwisthout duiken, want daarin staat het testament van Chastelein, en daarin werd bepaald dat je niet met Chinezen mocht trouwen. Chinezen mochten geen deel uitmaken van de gemeenschap. Je moest protestant worden. Dit was in de zeventiende en achttiende eeuw. Later veranderde dat wel.”

Wat heb je van familie overgeleverd gekregen, de drama's of juist romantische verhalen?

„Van mijn vader vooral de drama's uit de Bersiap-tijd en de Japanse tijd, want ook toen werden Depokkers aangepakt, vooral als je er wat blanker uitzag. Mijn vader heeft ook in de Japanse tijd dingen zien gebeuren... en hij heeft ook een dolk op zijn voet gekregen. En daar heeft hij altijd een litteken aan overgehouden. Dat is nooit weggegaan, dat is een herinnering aan die tijd. Hij heeft familie van de Jonathans vermoord zien worden. Hij had dus traumatische ervaringen. Dat merkte hij pas later. Allereerst was hij na de dood van zijn moeder in 1942 afgewezen door zijn eigen vader. Hij ging van huis naar huis, van tante naar tante. Van mijn moeders kant waren er alleen de grappige verhalen. We hebben nooit veel meegekregen van Depok. Zij was hier bezig met de opbouw van haar gezinsleven. (...) Ik denk dat het dramatische verhaal van mijn moeder is dat ze hiernaartoe is gekomen met vier kinderen en dat ze zich hier zo goed moest aanpassen. Dat moest iedereen, maar ze was afhankelijk van het openbaar vervoer. In Indonesië leefde ze in gegoede kringen en hier werd tegen haar gezegd: 'Wat doe je hier?' En als ze bij de slager long of pens bestelde: 'Is het voor de hond?' Dat soort dingen. (...) We kregen een Parker-pen en dan gingen we naar de V&D en dan werden mijn zusjes en ik gefouilleerd: 'Jullie hebben het gestolen'. Daar was ze ook constant mee bezig, met hoe we gediscrimineerd werden. (...) En nog steeds. Ik was op een feestje van een nichtje. Een van de aanwezigen zei dat haar dochter graag in New York wilde studeren en ik zei dat ik ook in de VS gestudeerd had. De aanwezige zei: 'O, ik wist niet dat je middelbare school had gedaan.' Dus dat. Dat kom ik nog steeds tegen. Ik heb veel discriminerende dingen meegemaakt en dat greep mijn moeder ook aan. Dat je op kamers wilde gaan wonen en dat ze zeiden: 'We willen je hier niet, want stel je voor welk schorriemorrie je hier dan binnen krijgt.' Je stapt overheen, je vertelde het niemand, maar wel aan je familie. (...) Er was geen ruimte voor jezelf, je identiteit. (...) Ik denk dat we allemaal, vooral de Indischen, op zoek zijn naar hun DNA. (...) Eigenlijk zijn we Nederlands-Indisch, een deel Depoks en een deel Nederlands (van moederskant, MB).”

Nederland

Welk beeld moeten mensen in Nederland volgens jullie van Depok hebben?

„We moeten onderscheid maken tussen Depok toen en nu. Nu wonen er moslims en je hoort op elke hoek een moskee gillen. Waar wij het over hebben, zijn de twaalf families, waarvan er nog een paar in Depok wonen. En die ook met Indonesiërs zijn getrouwd.”

III

Christelijk

„De Indonesische regering wil het standbeeld van Chastelein laten verwijderen. Je moet niet vergeten, dat de stad Depok voor 99% islamitisch is, en alleen het oude Depok is een christelijke plaats.”

Trots

„Vooral na Nonja Peters werd Depok voor mij zo bijzonder. Ik ben eigenlijk best wel trots dat het verhaal van Depok nu echt naar boven komt.”

Alsof het volwassen wordt?

„Ja, vroeger had je altijd flarden van romantische verhalen en minder romantische verhalen.”

Bijzonder

Wat maakt nou dat die band met Depok voor ú zo bijzonder is?

„Dat was na Nonja Peters. Ik heb nog geen andere geschiedenis van andere dorpen gehoord, terwijl er in Ambon ook zo'n verhaal is. Ik heb geromantiseerde beelden van Depok dat ik onze opa bezocht, en er stond een doerianboom in de tuin of wij kregen er rode rijst bij. Dat soort dingen. Ik heb ook Indonesische vrienden. Dan ga je die dingen met elkaar vergelijken.”

Indisch

Hoe reageerde de Indische gemeenschap in Nederland op jullie (Depokse) aanwezigheid?

„We werden een beetje buitengesloten, want we behoorden niet tot de Indische gemeenschap. Wij trokken veel Nederlandse vrienden aan met een Nederlands-Indisch verleden, die daar ook hadden gewoond. Op een gegeven moment hadden we alleen Nederlandse vrienden om ons heen. We hadden weinig Indische vrienden.”

Waren jullie te Nederlands?

„Ik denk het.”

„[Omgangsvormen waren ook belangrijk.] Dat heeft denk ik met mijn moeder te maken. Want de familie van haar vader handelde in bamboe. Hele gegoede families, die in Indonesië en Nederland woonden. In die sfeer is ze grootgebracht. (...) [Maar] ze was in Nederland niet Nederlands genoeg. (...) Aan de Depokse gemeenschap hadden wij ook geen steun.”

„(...)Depoks eten? Dat is licht en sober, maar wel met veel groenten en fris van smaak. Veel kruiden, maar niet zo gekruid als Sumatraans of Javaans. Een vermenging van Europees eten en Indisch eten. Ons eten heeft een frisse smaak, niet zoveel kokosmelk. Gebakken sojakoeken, vermengd met sambals.”

Respondent	8
Wie	G.B.
Geboortejaar	1954
Wanneer	27 juni 2023
Bijzonderheden	Nazaat van de familie Jonathans, eigenaar van een Indonesisch restaurant, heeft een zoon, die evenals zijn moeder ook is geïnterviewd.

Samenvatting van het gesprek

G.B. wijdt eerst uit over de status van Depok. Volgens hem was het een koloniaal bolwerk, waar Nederlandse standbeelden stonden. Veel van zijn neven ontdekten hun Indonesische achtergrond na hun veertigste jaar, wat ook bij hem het geval was. Zijn vrouw is Balinees; hun gezamenlijke interesse in de Indonesische cultuur leidde tot een spontane reis naar Depok. Het feit dat Depok een stukje Nederland in Indonesië vertegenwoordigt en dat de inwoners nog steeds een warm hart hebben voor Nederland, maakt het voor hem extra bijzonder. Maar het is volgens hem niet nodig

dat Depok meer aandacht krijgt of beter op de kaart gezet moet worden. G. heeft Depok tweemaal bezocht. Hij vond het fijn om het voetbalveld, waar zijn opa voetbalcoach was, te zien, maar de verwaarloosde staat van het kerkhof in Depok, waar bekende families begraven liggen, vond hij teleurstellend. Hijzelf lijkt niet actief bezig te zijn met het levend houden van de herinnering aan Depok. Er wordt tijdens het gesprek ook gesproken over de onafhankelijkheidsoorlog. Volgens zijn moeder hebben de Indonesiërs gruwelijke daden begaan tijdens de Bersiap-tijd, wat volgens G. vaak over het hoofd wordt gezien. Hij lijkt het niet eens te zijn met het idee dat de Nederlandse regering excuses moet aanbieden. Ook persoonlijke herinneringen komen aan bod, zoals het verhaal dat zijn oom een eendenhoeder was.

I

Reünie

Bent u ook actief om de herinnering aan Depok levend te houden, door middel van Facebook of reünies?

„Nee, ik dacht één van mijn neefjes. Die wil het wel in leven houden.”

Gemeenschap

Heeft u zich aangesloten bij andere mensen van de Depokse gemeenschap in Nederland?

„Nee, voor zover ik weet, zijn dat alleen mijn neven die daar energie in steken. En ik heb wel wat anders aan mijn hoofd. We proberen hier koloniaal te koken. Ik vind Indonesisch eten, zoals mijn vrouw dat kookt, agressiever. Koloniaal is toegankelijker, wat milder. Vroeger nodigde een directeur van een plantage mensen van Indonesië uit en ze kregen zes gerechten voorgeschoteld. Dat vonden ze lekker en toen ze diezelfde man uitnodigden hadden ze twaalf gerechten. Zo is de rijsttafel ontstaan. Leuk toch? Mijn moeder heeft koken geleerd van haar kokkie, en dat kon ze fantastisch. Ze komt ook uit een koloniaal gezin. Ze stond er met haar neus bovenop, ze heeft een goed gevoel voor smaak. Dat gaat vanzelf. Ik speel nu met de gedachte het restaurant koloniaal te maken.”

Wat bedoelt u daarmee en waarom?

„Dat moet ik bespreken met mensen die ideeën hebben, maar ik wil ‘back in time’. Kijk

iedereen wil modern zijn, dat wil ik niet. Lekker tempo doeloe. Dat vind ik leuk. Maar daar is geld voor nodig en we hebben net corona achter de rug. Ik zou het dolgraag willen. Het hier verbouwen en foto's van tempo doeloe ophangen. Die ouwe tijd. Dat lijkt me leuk hoor. Ik denk dat de gasten ook wel leuk vinden, op den duur. Dat hoop ik maar. “

II

Oude Depok

„Ik ben twee keer naar Depok Lama geweest. Het is een ‘crime’ om er te komen. Het is een klein stukje vanaf Jakarta, maar je doet er vier uur over. De eerste keer heb ik mijn moeder gebeld: ‘Hoe kom je daar?’ Toen zei ze: ‘Je moet het oudere mensen vragen. Die weten het wel.’ Zo gezegd, zo gedaan. Toen zag ik het voetbalveld en ik dacht: hier zit ik goed. Waar ik me ontzettend aan ergerde, was het verwaarloosde kerkhof in Depok; daar liggen al de families die we van naam kennen.”

Dat is wel mooi, dat u zich er druk om maakt, want dan geeft u om uw voorouders.

„Ja, ik heb er een hele sterke band mee. Mijn moeder wil na haar crematie uitgestrooid worden in Depok.”

Bersiap

„Wat ik allemaal heb gehoord, wat mij verteld is, en ik weet niet of het waar is, dat bijvoorbeeld de Nederlandse regering het allemaal heeft over dat wij zo brutaal in Indonesië zijn geweest en noem maar op. Maar mijn moeder zegt: ‘Ze weten helemaal niet wat de Indonesiërs hebben gedaan, dat was verschrikkelijk.’ Dus het wordt nu van één kant belicht. Op Bali heb ik een boek liggen dat ik nog moet lezen, *Survivor* heet dat. Ik weet niet wat ik tegenkom, maar Indonesiërs zijn net zo slecht geweest en dat vergeet iedereen, tenminste als ik het mag geloven. Rutte moet dan sorry zeggen? Dat vind ik flauwekul.”

Die verhalen over de Bersiap-tijd, zijn die ook in de familie verteld? Daar had uw moeder het over?

„Ja.”

Familie

„De verhalen in mijn familie gaan erover dat mijn opa voetbalcoach was. En mijn oom Gerard, onlangs overleden, was eendenhoeder. Die was er toevallig bij dat er één uit het ei kroop en die eendjes volgden hem allemaal. Dat soort verhalen. Die broers van mijn moeder waren, zo schijnt het, wel een stelletje doeraks. Mijn oma heb ik nog gekend, daar hangt ze, oma. Dat was echt een oma. Ik kan me nog herinneren – die panden naast ons waren ook van ons, maar die zijn nu verkocht – zij woonde op nummer 50. Twee deuren verder. Sandra Reemer kwam met iemand van de platenmaatschappij eten. Op een gegeven moment zei Sandra tegen mij: ‘G., ik heb wel zin in Sandang Saté Oedang. Heb je dat?’ Ik zei: ‘Ik ga even kijken.’ Ik snel naar oma. ‘Heb je nog Sandang Saté Oedang in de kast staan?’ Ze zei: ‘Ja hoor: je kan het meenemen.’”

Nederland

„Mijn opa was coach van het voetbalteam en dat deed hij met volle overgave. Wat mij is verteld, ik weet niet of het waar is, maar Depok had een bepaalde status. Het was een koloniaal bolwerk, er waren ook standbeelden, die werden door de Indonesiërs vernield, maar in Depok bleven ze staan.

Nederland en Depok, wat mij verteld is, lagen dicht bij elkaar. Ik vergelijk het met een soort Volendam. Het is toch wel een stukje Nederland in Indonesië. Ze dragen daar Nederland ook een warm hart toe. Wat ik hoor aan verhalen, de mensen die er geweest zijn: er is toch een grote affiniteit met Nederland.”

Vindt u dat Depok in Nederland voldoende aandacht heeft gekregen?

„Nee. Maar ik zou ook niet weten waarom, dan kun je iedere plaats wel aandacht geven. We hebben een zaak gehad in D., maar die zaak heb ik verkocht, het werd te druk.”

Dit restaurant heeft u nog, dan moet het toch mooi zijn om deze herinnering aan Depok te hebben, want er staan ook Depokse gerechten op de kaart.

„Een soort eerbetoon aan mijn moeder.”

Zou u het leuk vinden als Depok meer in de belangstelling zou komen?

„O ja, graag. Omdat ik het een unieke plaats vind, net zoals Volendam dus. Maar hoe

dat zou moeten, geen idee.”

II

Indonesië

„Na ons veertigste begon er toch iets te komen, bij mijn neven en ook bij mij. Dan ga je, en mijn vrouw die is Balinees, dan ga je gewoon. Ik ging naar de Chinese wijk in Amsterdam. Ik had eten gehaald en zei ineens: ‘Ik moet gaan, naar Depok’, waar mijn moeder op dat moment ook was. Mijn vrouw zei: ‘Hoe bedoel je?’ Ik zei: ‘Ik moet gaan.’ Het was een uur of vijf. Een bevriende touroperator heeft voor mij geregeld dat ik om acht uur op het vliegtuig naar Indonesië kon zitten. Waar dat zo ineens vandaan kwam? Weet ik niet. Mijn neven hebben dat ook. Heel gek, ja.”

Respondent	9
Wie	S.J.
Geboortejaar	1969
Wanneer	30 juni 2023
Bijzonderheden	Van de familie Jonathans, moeder van J., eveneens geïnterviewd, twee kleinkinderen, eigenaar van een Indonesisch restaurant.

Samenvatting van het gesprek

Het gesprek met S.J. omvat verschillende thema's, waaronder familie, identiteit en herinneringen aan Depok. S. heeft zelf nooit Depok bezocht, voornamelijk vanwege persoonlijke belemmeringen, maar ze is van plan om binnen twee jaar naar Depok te gaan. Ze heeft de behoefte om Depok te verkennen, vooral omdat er nog familie woont. In 1963 kwamen haar ouders naar Nederland; haar broers en zus zijn daar geboren, zijzelf als enige in Nederland.

S. herinnert zich de Depok-dagen uit haar jeugd, georganiseerd om geld in te zamelen

voor renovaties van projecten in Depok, met name voor de Immanuëlkerk. Deze evenementen zijn volgens S. vergelijkbaar met een kumpulan. Ze beschrijft de sfeer als gezellig: met muziek, dans, en lekker eten, wat kenmerkend is voor Indische bijeenkomsten. Tijdens het gesprek deelt S. herinneringen aan haar vader, die actief was in de Depokse gemeenschap en een belangrijke rol speelde bij de organisatie van de Depok-dagen. Ze benadrukt de invloed van haar vader, die in een band speelde en haar betrok bij muziek en sport, zoals badminton. Ze speculeert over de mogelijke impact van de Bersiap-periode op het karakter van haar vader, aangezien over deze periode nauwelijks werd gesproken in haar familie. Haar ouders praatten niet veel over hun eigen ervaringen tijdens de oorlog en de Bersiap-tijd. S. vindt haar culturele identiteit een lastige: ze schommelt tussen het Nederlandse en Indische, geeft ze aan. Ze benadrukt dat haar interesse in Depok niet zozeer draait om het deel uitmaken van de Depokse gemeenschap, maar eerder om haar verbondenheid met Indonesië vanwege haar ouders, broers en zus die in Depok op Java zijn geboren. Ook reflecteert ze op haar gevoel van anders-zijn, met name in haar jeugd waarin ze soms werd gepest door haar broers. Ze bespreekt ook de identiteitscrisis die ze doormaakte en hoe ze zich meer verbonden voelde met haar roots, toen ze begon met het bereiden van Indische maaltijden. Momenteel runt ze een Indonesisch restaurant.

Hoewel S. geen actieve rol speelt in het behoud van de Depokse cultuur in Nederland, benadrukt ze het belang van het erfgoed. Ze beschouwt zichzelf als een schakel tussen het verleden en de toekomst, met de wens dat de geschiedenis en de cultuur van Depok meer erkenning krijgen. Het gesprek eindigt met de vermelding van haar materiële herinneringen aan Depok, zoals een T-shirt en mok, en haar waardering voor Depokse gerechten, zoals saté en dodol. Ze sluit af met een persoonlijke noot over haar moeder, die haar – vanaf een foto – nog steeds lijkt te begeleiden, en haar trots op haar dochter en kleindochter die betrokken zijn bij een Indonesische dansgroep.

I

Depok-dag

„In juni vond er altijd een Depok-dag plaats. Het was een soort kumpulan, er speelde een bandje en je kon eten kopen. Er waren koekjes en dansen. Dat was het recept voor

een echte Indische, Depokse sfeer: lekker eten, gezellig dansen en muziek maken en elkaar ontmoeten. Depokkers vanuit heel Nederland kwamen bij elkaar. Die Depok-dagen waren ook mijn eerste herinnering aan Depok. Ze werden eerst in Ede gehouden, later in Barneveld. Wat ik me er nog van kan herinneren, is dat ik het heel leuk vond, want ik mocht altijd achter de tafel staan koekjes verkopen. Tante P., met wie ik nog contact heb, was de gastvrouw van de werkgroep Depok. De Depok-dagen werden georganiseerd om gelden te krijgen om iets te renoveren in Depok, bijvoorbeeld de Immanuëlkerk, een witte kerk. Die renovatie kwam onder meer door de opbrengsten uit Nederland. En men stuurde ook weleens bedelbrieven. Ze dachten natuurlijk dat we hier in Nederland ontzettend rijk zijn. Maar ze komen vaker hierheen dan ik daarheen, haha. Mijn vader is daar geboren, mijn broers en zus. Het zijn allemaal Depokkers. Mijn vader speelde in een band. Hij repeteerde ook voor de Depok-dagen. Het ging bij mijn vader altijd om Depok. Hij wilde graag dat die avonden goed verliepen. Het lied 'Ik hou van Depok' van R.L. hebben we ook op de uitvaart van mijn vader gespeeld. R. en zijn vrouw E. kwamen ook weleens bij ons slapen, net als tante P."

Die 'ooms en tantes' waren allemaal Depokkers?

„Die zaten ertussen, ja. Die woonden in Arnhem. We waren in Ede of Arnhem. In Ede heb je veel Jonathans. Maar ik heb niet echt meer een band met de Depokkers. Het verwatert, er zijn er niet meer zoveel over. Daarom zou ik geen Depok-dag meer willen organiseren. Ik heb vooral nog contact met R., een echte Depokker.”

Vind je dat jammer, dat het zo is verwaterd?

„Ja, best wel. Binnen mijn familie ben ik de enige persoon die nog contact heeft met R. bijvoorbeeld, of met mijn tante in Ede. De anderen hebben dat niet. Er is iets gebeurd, waardoor mijn familie heeft gezegd: 'Nee.'”

Kinderen

Draag je deze herinneringen over op je kinderen?

„Ik heb een dochter en twee kleinkinderen. Nee. Ik had een heel ander leven in Nederland en had bepaalde dingen meegemaakt waardoor ik bezig was om me staande te houden. Ik was ook de jongste, de anderen waren ouder en ik had met hen niet zoveel contact. Ik werd weleens door mijn broers gepest: 'Jij komt niet uit Depok',

zeiden ze. Ik had vier broers (eentje is overleden) en heb één zus.”

Dat doet wel wat met je, je hoort er niet helemaal bij.

„Ja, dat heb ik altijd al gehad. Dan hoor ik nog weleens opmerkingen en dan ga ik terug naar het verleden. Moet ik me helemaal resetten, weg met het gevoel, dat had met toen te maken. Dat was ook de reden dat ik geen herinneringen overdroeg op mijn dochter.”

II

Chastelein

„Van Chastelein mochten de slaven vrij zijn, maar ze moesten wel christen worden. Vind ik ook niet vrij zijn, toch? Je was vrij, maar je moest aan bepaalde voorwaarden voldoen. Wat ik wel mooi vind, is de betekenis van het woord Depok: De Eenheid Predikt Ons Christus (Kristus). Maar als ik dat weer deel op Facebook, zeggen sommigen dat het een andere betekenis heeft. Maar ik heb het zo van mijn vader geleerd: de eenheid predikt ons Christus. Chastelein heeft toch een groep mensen vrijgekocht en land aan hen gegeven. Dat is bijzonder.”

Depok

„In Depok zou ik willen zien waar mijn vader is geboren en opgegroeid, en die kerk. Omdat ze er hier dansavonden voor georganiseerd hebben.”

Familie

„Ik heb besloten binnen nu en twee jaar naar Indonesië te gaan. Ik wil me niet laten leiden door angsten en ziekten, nu kan het nog. Er woont nog familie van mij in Depok. In Ede had je een familie Jonathans en bij mijn weten waren we altijd familie, zo ben ik opgegroeid. Ook de donkere Depokkers waren allemaal familie van elkaar, dat heb ik van mijn vader gehoord.”

Bersiap

„Mijn moeder is van 1930. En mijn vader van 1933. In de oorlog waren ze dus kind. Van de Bersiap-tijd weet ik eigenlijk heel weinig, vader en moeder praatten daar niet over en als ze dat wel deden, dan met een lach. Ons huisje hier in Nederland was altijd vol. Er waren altijd ‘ooms en tantes’. Die kwamen ieder weekend langs en dan gingen we

gezellig eten. Daarna werd er gekaart (*pentollen*). Dan werd er weleens gezegd: 'Vertel eens over vroeger.' En er was een oom, die leeft nu nog, jaartje of 94, komt uit Groningen en die vertelde ook over de Tweede Wereldoorlog. Wat ze moesten doen aan het spoor en hoe de Jappen reageerden en dat soort dingen, maar dat werd met een lach verteld, altijd alles met een lach."

Nederland

„Ik werd door mijn klasgenootjes weleens uitgescholden voor pinda, pindarotsje. Is niet leuk om te horen, maar voor de rest werd ik niet echt gediscrimineerd. Mijn ouders? Ik weet nog wel dat mijn moeder aan het wandelen was en dat mannen met de straat bezig waren en zeiden: 'Ja, kijk maar goed, want dat hebben jullie niet in Suriname.' Haha. Ik weet niet of mijn vader gediscrimineerd werd op het werk. Mijn ouders praatten er niet over. We hebben niet geleerd om over ons gevoel te praten."

III

Trots

„Waar ik trots op ben is dat mijn dochter in een Indonesische dansgroep zit. Daar ben ik blij mee en mijn kleindochter (12) zit er ook op."

Uniek

Depok is uniek vanwege zijn geschiedenis. En hoe ik gevormd ben natuurlijk. Vanaf mijn jeugd tot vandaag ben ik bezig met Depok. Nou ja, bezig..."

Misschien zit het in je DNA?

„Dat denk ik. De geschiedenis weet ik, maar ik zou eigenlijk een DNA-test willen doen om te kijken of ik echt een Indo ben of van Molukse afkomst. Depok is ontstaan door Cornelis Chastelein en die had een aantal slaven die van verschillende eilanden kwamen, dus ook van Ambon. De Molukken. Ik ben zelf donker voor een Indo. Ik voel het verschil als er een Indisch feest of een Moluks feest wordt gegeven. Ik vind de Molukkers wat saamhoriger. De Indo's hier in Nederland vind ik wat arroganter."

Waardoor?

„Ik zou het niet weten, maar zo voelt het aan."

Saamhorigheid

Lijkt de Depokse saamhorigheid een beetje op die van de Molukse?

„Ja, dat vind ik wel. Dat komt denk ik omdat je van één eiland of plek komt.”

Indisch

Vind je dat het Depoks erfgoed meer aandacht zou moeten krijgen in Nederland of binnen de Indische gemeenschap?

„Qua gevoel maakt me dat niets uit. Rationeel denk ik: ja misschien wel goed. Mijn vader heeft met heel zijn hart en ziel gewerkt aan de werkgroep Depok.”

Indonesisch

„Ik had in mijn paspoort ook Indonesisch willen zien staan, net als bij mijn broers en zus. Het is niet zozeer de Depokse gemeenschap waar ik bij wil horen, maar de Indonesische. Omdat mijn ouders daarvandaan komen, mijn broers en zus. En mijn verdere familie. Ik schommel er een beetje tussen, tussen het Nederlandse en Indonesische. Zo ervaar ik dat. Mijn broers en zus zijn veel ouder dan ik – ik en mijn zus schelen twaalf jaar. Toen ik klein was, was zij al het huis uit en ging zij om met Molukkers. Die taal kon ze goed overnemen. Als we iets niet mochten horen, gingen mijn ouders Indonesisch praten. Maar tijdens het koken voelde ik me altijd verbonden met Indonesië. Als ik 's morgensvroeg aan het koken ben, zet ik Indische muziek aan. Dan voel ik me verbonden door de muziek.”

Respondent	10
Wie	V.B.
Geboortejaar	1977
Wanneer	14 juli 2023
Bijzonderheden	Van de familie Bacas, heeft twee broers en twee kinderen; zijn vader en broer E. zijn ook geïnterviewd.

Samenvatting van het gesprek

V.B. is tweemaal in Depok geweest, in 1994 en 2006, maar voelt geen sterke band met de stad. Hij beschrijft het oude Depok als een christelijke enclave in het grootste moslimland ter wereld, wat het bijzonder maakt. Hij merkt op dat de sfeer in de enclave anders is dan in de omringende stad Depok Kota, waar hij zich tijdens zijn bezoeken onveilig voelde. V. bezocht Depok om familie te zien, aangezien zijn vader daar tot zijn 23e heeft gewoond. Zijn vader, die introvert en getraumatiseerd is door onder andere de aanval op Depok en zijn tijd in een Jappenkamp, heeft echter nooit iets over Depok verteld. Dit zwijgen heeft invloed gehad op de opvoeding en wordt ervaren als een pijnlijke, beurse plek.

Ondanks het gebrek aan interesse in Depok erkent V. dat het oude Depok wel mooie herinneringen heeft achtergelaten. Zijn opa en stiefoma zijn daar begraven en hij wijst op de emotionele impact van het zien van de familienaam op een kerkdeur. Het bezoek aan familie was echter beperkt door taalbarrières, aangezien ze geen Engels spraken en V. geen Indonesisch. Desondanks vindt hij het bijzonder dat zijn familie nog steeds in het huis van zijn oma woont. Wat betreft de overdracht van de geschiedenis Depok aan zijn nog jonge kinderen heeft V. tot nu toe weinig gedeeld. Hij overweegt hen mogelijk op latere leeftijd mee te nemen naar Depok. V. vindt het gebrek aan aandacht voor Depok in Nederland teleurstellend. Ondanks de unieke geschiedenis, gecreëerd door een Nederlander, voelt hij zich echter niet geroepen om zelf actie te ondernemen vanwege zijn beperkte kennis en interesse in Depok.

I

Kinderen

Wat geeft u aan uw kinderen over Depok door?

„Aan mijn kinderen geef ik eigenlijk niet zoveel door over Depok. Ze weten dat daar familie woont en dat opa daar geboren is, maar verder niet. Misschien als ze ouder zijn. Dan neem ik ze wellicht mee naar Depok.”

II

Oude Depok

„Ik heb niet echt een band met Depok. Ik ben er twee keer geweest, in 1994 en 2006,

maar ik ben er verder niet in geïnteresseerd. Het oude Depok is min of meer een christelijke enclave in het grootste moslimland ter wereld, en dat is wel bijzonder. Die enclave is trouwens qua sfeer wel anders dan de omringende stad Depok. De sfeer is daar vrij gemoedelijk, maar in Depok Kota voelde ik me heel onveilig, werd ik aangestaard en nagewezen, vermoedelijk omdat ik er Europees uitzag. In Depok zochten we (mijn ouders, broertjes en ik) onze familie op. Mijn vader heeft tot zijn 23^e in Depok gewoond. Maar hij heeft er nooit iets over verteld en zegt er tot op de dag van vandaag niets over. Hij is heel erg introvert en ook nog eens getraumatiseerd doordat hij onder meer in een Jappenkamp heeft gezeten en een scheiding van zijn ouders meemaakte. Althans, ik denk dat die combinatie van redenen verklaart waarom hij zo zwijgzaam is. Mijn moeder sprak en spreekt er wel over, maar dat is toch anders. Zij heeft er niet gewoond. Ja, je zou kunnen zeggen dat mijn herinneringen aan Depok vertroebeld zijn.”

Het zwijgen van uw vader heeft invloed op uw opvoeding gehad?

„Ja. Omdat er niet door mijn vader over gesproken werd, voelt het als een beurse plek. Het is pijnlijk, zonder dat je precies weet waarom. Ik ervaar het ook als een groot gemis omdat er een verleden is dat je niet kent, maar het heeft me wel gevormd en maakt deel uit van mijn identiteit. Ik heb inmiddels de moed opgegeven om er iets mee te doen. Misschien is mijn gebrek aan interesse nu ook wel een manier om het verleden uit de weg te gaan.”

Familie

Welke herinneringen aan het oude Depok heeft u overgehouden aan uw reizen?

„Het oude Depok heeft veel indruk op mij gemaakt; het zijn wat dat betreft mooie herinneringen. Mijn opa is daar begraven en mijn stiefoma inmiddels ook. Op een van de kerkdeuren staat onze familienaam. Dat raakt je wel als je daar ineens Bacas ziet staan. We bezochten onze familie daar, maar helaas praten ze geen Engels, alleen wat woordjes Nederlands, en zelf spreek ik geen Indonesisch. Dus we hebben niet veel kunnen uitwisselen. Maar ik vind het wel bijzonder dat mijn familie nog in het huis van oma woont en dat daar mijn ‘roots’ liggen.”

Nederland

Vindt u dat Depok voldoende aandacht krijgt in Nederland?

„Nee, en dat vind ik wel jammer. Het is toch een unieke plek die ooit gecreëerd is door een Nederlander. Dus je zou denken dat daar meer aandacht voor zou moeten zijn, een definitieve plek in een museum of zoiets. Ik voel me niet geroepen om daar zelf iets in te doen, omdat ik er zelf zo weinig over heb meegekregen en me daardoor ook niet de meest voor de hand liggende persoon vind om hierin het voortouw te nemen.”

Respondent	11
Wie	E.B.
Geboortejaar	1979
Wanneer	9 juli 2023
Bijzonderheden	Van de familie Bacas, heeft twee broers; zijn vader en broer V. zijn ook geïnterviewd.

Samenvatting van het gesprek

E.B. deelt zijn persoonlijke band met Depok en zijn streven om meer inzicht te krijgen in zijn familiegeschiedenis, ondanks de terughoudendheid van zijn vader om over het verleden te praten. De connectie met Depok komt voort uit het feit dat zijn vader in 1943 in Depok Lama is geboren. E. erkent dat zijn vaders traumatische ervaringen invloed hebben gehad op de opvoeding van hem en zijn broers. Hij beschrijft hoe bepaalde situaties, zoals stoeipartijen die een sterke emotionele reactie bij zijn vader konden oproepen. Hij speculeert dat dit mogelijk te maken heeft met het geweld dat zijn vader heeft meegemaakt vlak na de Tweede Wereldoorlog (Bersiap). E. voelt de behoefte om meer te weten te komen over zijn wortels en de dramatische gebeurtenissen in Depok in 1945. Hij beschrijft zijn vastberadenheid om inhoudelijke gesprekken te voeren en zijn vaders emoties beter te begrijpen. Hij heeft ook gehoord van de stichting van Depok Lama door Cornelis Chastelein. Terwijl hij zich vroeger niet

zo bewust was van deze geschiedenis, wil hij zich er nu meer in verdiepen en voelt hij zich trots op zijn rijke familiegeschiedenis.

E. is tweemaal in Depok geweest. Zijn eerste bezoek op 14-jarige leeftijd maakte niet veel indruk op hem, omdat hij destijds niet bezig was met Depok of Indonesië. Zijn tweede bezoek in 2015 viel in zijn beleving min of meer samen met de ontwikkeling van het boek van Nonja Peters over de geschiedenis van Depok en een oproep op een Tong Tong Fair om zich te melden daarvoor. Dat wekte zijn interesse in zijn familiegeschiedenis. Gevraagd of hij de herinnering aan Depok levend wil houden of Depok meer op de kaart wil zetten, geeft E. aan dat hij vooral persoonlijke interesse heeft in het begrijpen van zijn eigen situatie. Hij erkent de onvermijdelijke veranderingen in Depok, die volgens hem volledig worden opgeslokt door de huidige stad Depok. Hoewel hij het jammer vindt, voelt hij geen sterke verantwoordelijkheid om Depok op brede schaal te promoten. Zijn interesse in Depok lijkt vooral geworteld te zijn in zijn persoonlijke zoektocht naar begrip voor zijn eigen geschiedenis. Hij sluit af door te zeggen dat hij, ondanks zijn trots op zijn familiegeschiedenis, niet van plan is veel over Depok te delen met zijn neefjes en nichtjes, tenzij ze er specifiek naar vragen.

I

Kinderen

Zou u de herinnering aan Depok op de een of andere manier levend willen houden, of Depok meer op de kaart willen zetten?

„Nee, niet echt. Ik vind het wel jammer dat het gaat verdwijnen, maar het is onoverkomelijk. De plek is enorm aan het veranderen. Het wordt helemaal opgeslokt door de huidige stad Depok (Kota Depok). Ik vind het interessant, maar meer voor mezelf. Om meer begrip te krijgen voor mijn eigen persoonlijke situatie. Ook heb ik niet zoveel met Indonesië. Ik houd wel van het Indonesische eten, maar heb ook geen Indonesische vrienden. Zelf heb ik geen kinderen, wel neefjes en nichtjes, maar ook aan hen zal ik niet zoveel vertellen over Depok. Misschien als ze ernaar vragen.”

II

Oude Depok

„Mijn vader is in 1943 in Depok Lama geboren. Hij heeft een en ander meegemaakt en dat heeft invloed op onze opvoeding gehad. Zonder dat ik mijn ouders tekort wil doen, want ik heb niets te klagen over mijn jeugd. Mijn vaders trauma's hebben invloed gehad op mij en mijn broers. Bijvoorbeeld dat we stoeiden en dat hij toen helemaal dichtklapte. We mochten absoluut niet van hem vechten. Wel kijkt hij graag zelf naar actiefilms. Dat is dan wel vreemd.”

Misschien dat hij het heel naar vindt als zijn dierbaren iets overkomt, omdat hij geweld in Depok en in een Jappenkamp heeft meegemaakt?

„Ja, dat zou kunnen. Maar mijn vader was altijd heel zwijgzaam over het verleden, sowieso is hij niet spraakzaam. Misschien past dat ook wel bij zijn karakter, maar daardoor wil ik momenteel wel graag uitzoeken wat er precies is gebeurd en wat mijn wortels zijn. Ik heb dat nooit eerder gehad, maar nu zou ik graag met hem inhoudelijke gesprekken willen aangaan, die ik nooit eerder met hem heb kunnen voeren. Ik denk dat het helpt als ik meer weet van vroeger. Ik loop zelf vast en wil graag verder komen. Hij heeft ooit weleens iets verteld, maar ik merkte dat hij daar enorm geëmotioneerd van raakte. Wat ik verder weet over zijn jeugd, weet ik van mijn moeder, die contact had met zijn moeder en zus. Ze schreven elkaar brieven. Mijn eerste kennismaking met Depok was eigenlijk ook door de foto's van vroeger die met die brieven werden meegestuurd. Inmiddels heeft Nonja Peters een boek uitgebracht over Depok en de Nederlandse versie heb ik gelezen, de Engelstalige (uitgebreidere) versie nog niet. Inmiddels geprobeerd om bij mijn vader een opening te creëren, door te vragen of hij het boek van Nonja heeft gelezen. Dat heeft hij niet en dat gaat hij ook niet doen, zei hij. Dus het wordt nog een hele uitdaging...”

Bent u weleens in Depok geweest?

„Ja, tweemaal. In 1994 met mijn ouders en in 2015 op vakantie. De eerste keer hebben we familie opgezocht. Maar eerlijk gezegd: ik was toen 14 jaar en ik was helemaal niet met Depok of Indonesië bezig. Dus er is niet zoveel van blijven hangen. De tweede keer ging ik er op vakantie naartoe, in 2015. Ja, waarom? Ik meen dat toen het boek van Nonja Peters over Depok ten behoeve van de tentoonstelling in Hoorn in ontwikkeling was. In diezelfde periode, op een Tong Tong Fair in Den Haag, vertelde fotograaf Geert Snoeijer op het podium over dat boek. Normaal gesproken wil ik absoluut niet in de

spotlights staan. Maar op dat moment stak ik mijn hand op, eigenlijk tot mijn eigen verbazing, en gaf aan dat mijn vader een B. uit Depok is, want daar had Geert er nog geen van gevonden. Toen is mijn interesse ontstaan.”

III

Trots

Wat weet u van de geschiedenis van Depok?

„Wat ik ervan weet, is dat er verschrikkelijke dingen zijn gebeurd in de Bersiap-tijd en dat mensen daar echt geleden hebben. Ook is Depok Lama gesticht door Cornelis Chastelein, maar voor de rest is het een ver-van-mijn bedshow. Maar nu, in combinatie met het ouder worden, wil ik me er meer in gaan verdiepen. Ik ben er nu wel trots op dat mijn familie zo’n rijke voorgeschiedenis heeft. Tijdens mijn reis in 2015 heb ik ook foto’s gemaakt van de kerkdeur, waar onze familienaam op staat. Ik ben niet gelovig, maar die protestantse kerk is volgens mij wel de spil van het oude Depok.”

Respondent	12
Wie	J.K.
Geboortejaar	1964
Wanneer	6 juli 2022
Bijzonderheden	Nazaat van de familie Laurens, heeft twee kinderen.

Samenvatting van het gesprek

De opa van de geïnterviewde was een KNIL-militair en trouwde na de oorlog met een Depokse vrouw. Ze vertrokken naar Nederland in 1953. Hun kinderen – onder wie hun oudste zoon, de vader van J.K.– kregen als boodschap mee: dat hoofdstuk is gesloten. J.K. ontwikkelde interesse in zijn ‘roots’ door zijn grootouders, die in 1976 voor het eerst teruggingen naar Indonesië. Deze reis, inclusief cadeaus en foto's, wakkerde zijn nieuwsgierigheid naar Depok aan. Na de scheiding van zijn ouders en het verlies van

contact met zijn moeder werd hij opgevangen door zijn grootouders, waarbij hij zich bewust werd van zijn afkomst. Zijn interesse in Depok groeide tijdens zijn studie, waar hij toevallig de naam Depok en Chastelein tegenkwam. Deze ontdekking leidde tot een levenslange zoektocht naar zijn familiegeschiedenis. Hij heeft inmiddels enkele boeken gepubliceerd. J.K. benadrukt de moeite die hij heeft gedaan om de geschiedenis te begrijpen, met specifieke aandacht voor het testament en de waarheid in mondelinge overleveringen. Zijn oma deelde binnen de familie gekleurde verhalen over haar jeugd in Depok, waar ze als een soort prinses opgroeide. Ze sprak over het gemeenschappelijk bezit van land en de jaarlijkse verdeling van de rijstogst onder de Depokkers. J.K. wijst op de complexiteit van oral history, waarbij het opgeroepen beeld niet altijd overeenkomt met de realiteit. Het verhaal gaat verder over de invloed van Cornelis Chastelein, een hugenoot, die slaven uit verschillende gebieden naar Depok haalde. De Bersiap-tijd na de Tweede Wereldoorlog wordt aangestipt. De oma van J.K. sprak echter niet veel over deze periode. J.K. vertelt ook persoonlijke herinneringen, zoals het contrast tussen de Indische cultuur in zijn vaders familie en het gebrek aan affiniteit van zijn moeder daarmee. Deze ervaringen, zoals het ruiken van trassi en de geuren in het huis van zijn oma, vormden een essentieel deel van zijn jeugdherinneringen. De geïnterviewde beschrijft de emotionele impact van zijn bezoeken aan Depok, met name in 2015 toen zijn kinderen megingen. J.K. geeft ook aan hoe hij zich geleidelijk aan voelde als een van de Depokkers en hoe die verbondenheid zijn leven vormde. De impact van Depok op de spreker blijkt uit zijn emotionele band met de mensen daar, vooral omdat zijn eigen familie uit elkaar is gevallen. Depok fungeert als een vervangende familie, en ondanks de afstand is er een sterke connectie. J.K. benadrukt het belang van het behouden van geschiedenis, vooral nu Depok langzaam verdwijnt.

I

Reünie

„Oma had zes kinderen, van wie er één jong is overleden. Ik vroeg aan oom J. als 12-jarige: ‘Vertel eens over Depok.’ Hij wist niet wat hij meemaakte. Niemand had interesse erin. Er werd niet over gesproken. Hij had wel contact gezocht met andere

Depokkers in Nederland, hij was namelijk een van de spijtoptanten. Hij is pas in de jaren zestig naar Nederland gekomen. De Indonesiërs kwamen naar Nederland en de Depokkers onder hen hebben zich verenigd in een soort van reünie, die ze jaarlijks organiseerden. De families kwamen elkaar tegen. In de jaren vijftig en zestig gebeurde dat erg actief. Naarmate de mensen ouder werden, verwaterde dat.”

Depok-bode

„Er was een club die actief was, de BODAS, de Bond van Depokkers Aanverwanten en Sympathisanten. Om geld in te zamelen voor Depokkers in Indonesië, om hen een handje te helpen. Die brachten een blaadje uit. Die blaadjes waren van BODAS en STIDAS, Stichting Depokkers Aanverwanten en Sympathisanten. Dat was niets anders dan een clubje van mensen die iets met elkaar hadden en als doel hadden om de band met elkaar te onderhouden en een periodiek uit te geven. En daar staan verhaaltjes in, herinneringen en terugblikken van de eerstegeneratie-Depokkers. Ik was zelf niet geïnteresseerd in de verhalen, maar in de feiten.”

Gemeenschap

„Per ongeluk kwam ik de naam Depok en Chastelein in de kaartenbakken van de universiteitsbibliotheek tegen en zo kwam ik bij een museum waar ze een zilveren bord van Depok hadden. Die gravure op het bord, wat stelt het verhaal op dat bord voor? Wie was Chastelein? Dat was de aanleiding om te gaan zoeken. Niemand wist wie dat was en wat het voorstelde. Wat blijkt het nu te zijn? Het is een symbool voor de Depokse gemeenschap. Er worden bloemen overhandigd aan de overledenen, er is een bijbel en er wordt verwijzen naar een bosschage. Een symbolische verwijzing naar de vrijgemaakte slaafgemaakten in Depok, die uit dankbaarheid voor het land dat ze kregen een soort eerbetoon gaven aan de stichter van Depok. Die betekenis was tot dan nooit eerder gepubliceerd. Daar is mijn zoektocht begonnen: wat is Depok, waar ligt het, wie was Chastelein? Toen is het nooit meer opgehouden, dat was in 1989. Ik had niet de behoefte om dit te delen met andere Depokkers. Ik heb me pas later als verwant aan die Depokse gemeenschap gevoeld. Eigenlijk sinds ik er in 2008 was geweest. Ik heb het ook altijd als een voorrecht gezien dat ze in Depok zeiden: ‘Je bent een van ons.’ Ik vond dat een voorrecht, maar ik voelde me ook een buitenstaander,

want ik voel me een Hollandse jongen. (...) Ik kwam ook best emotioneel terug: de hartelijkheid, de warmte, opgenomen worden in een gemeenschap, waar je niet van wist, van het bestaan. In Depok zeiden ze ook: 'We hebben altijd een verhaal verteld over wie we zijn, en nu heeft iemand uit Holland het opgeschreven en het klopt, hij heeft er bronnen bij. Je hebt ons een identiteit gegeven of ons bevestigd in onze identiteit; dat we die hebben.' Dat had ik me nooit gerealiseerd."

Depokkers

„Mijn oma vertelde redelijk gekleurde verhalen over Depok. Ze vertelde wie de burens waren, wat ze deden, wie haar moeder was, hoe ze zorgzaam was. Dat haar vader weleens gokte, wat Depokkers niet mochten doen. Maar er zat een soort van aandikken in haar verhalen. Haar vader werd veel welvarender voorgesteld dan ik me kon voorstellen. Hij had veel landerijen, reed paard, hoefde niet te werken, was een soort president. Ik dacht: hoe zit dat dan? Wat bleek? De Depokkers hadden de grond in gezamenlijk bezit en eens per jaar of twee keer per jaar was er een *chokee*, een verdeling van de rijstooft. Een bundeltje ging naar de eigenaar van de grond, eentje naar de gemeenschap, een bundeltje naar de plukker en een deel naar degene die het beheer voerde. In negentiende eeuw ontstond het fenomeen dat als bijvoorbeeld de familie Jonathans het beheer voerde, dat stuk land als hun land werd beschouwd. Maar puntje bij paaltje was het land eigendom van de gemeenschap en werd dus de opbrengst verdeeld volgens een bepaalde verdeelsleutel."

„Ik kreeg een band met die mensen, sommige mensen waren al op leeftijd. Ik heb genoten van die verhalen. Dat heeft de band met Depok veroorzaakt. En gaandeweg het gevoel: ik ben een van de Depokkers. In het begin stond ik dat mezelf niet toe, omdat ik echt een Hollandse jongen was. Depok is nu een stukje van mezelf geworden. Als ik hoor dat het ziekenhuis leegstaat en mogelijkverloren gaat, dan doet me dat pijn; dan verdwijnt een stukje van een waardevolle plek, waar de wortels van mijn familie liggen."

Kinderen

„Die boeken zijn voor mij een manier om geschiedenis over te dragen zonder dat het verloren gaat. Maar het is de zakelijke geschiedenis. De verhalen, die probeer ik zoveel

mogelijk vertellend over te dragen aan mijn kinderen. Wel lastig, want het is niet altijd het juiste het moment of er is geen geduld voor. Mijn kinderen zijn 24 en 21, en ze hebben dit altijd als een gekke hobby van papa beschouwd. Het zei hun ook weinig, ze kregen de verhalen wel mee, en het bleef ook ergens hangen, maar ze hadden er niets mee. Tot 2015. Ik zei: 'Nu gaan we met z'n allen ernaartoe.' Mijn kinderen gingen mee naar Depok, het was een volstrekt nieuwe wereld. Sommige families leven in armoede. Tegelijkertijd ervoeren ze hoe het is om in een gemeenschap te worden opgenomen. Kijk, mijn zoon op één van de foto's, hij ziet eruit als één van hen: de neefjes van mijn vader. Ik sleepte ze naar alle bekenden en familie toe. En liet ze zien hoe je de rivier overstak: met een bamboevlot. Voor hen was het een totaal nieuwe ervaring. Mijn dochter zegt nu tegen een toeristische vriendin: 'Jij gaat naar het strand, maar er zit een ziel in het volk.' Ik denk: yes, jij hebt het begrepen. Ze hebben er nog steeds iets mee. Die connectie is gemaakt."

Waarom is het belangrijk om Depok te herinneren, dit in je geheugen op te slaan?

„Lastig, ik vind mezelf weleens te sentimenteel, ik leef op herinneringen, van ieder verslag maak ik een heel verhaal, ik vind dat leuk, het brengt vooral waarde in wat je doormaakt. Je kunt de waarde zelf beleven, maar die wordt versterkt als je de herinnering koestert. En er zit sentimentaliteit in omdat je ook gaat kleuren. Herinneren is een keuze. Ik schrijf om die geschiedenis te bewaren. Mijn keuze voor herinneren is dat ik het van waarde vind om te behouden, om het te delen met de kinderen en zij moeten maar zien wat ervan blijft hangen."

Waarom is Depok belangrijk voor jou?

„Aanvankelijk was mijn interesse niet voortgekomen uit mijn persoonlijke herinneringen. Die waren alleen maar de smeerolie, waardoor ik de dingen beter kon plaatsen. Maar puur historisch was ik het nieuwsgierigheid die me dreef. Omdat ik altijd een belangstelling voor geschiedenis heb gehad. En het gekke was: hoewel mijn oma en vader daar zijn geboren, wist ik helemaal niets van Indië af. Niet van het systeem, hoe het in elkaar zat. Sterker: het heeft nog wel driekwart jaar geduurd voordat ik begreep waar Depok lag en wat het dan voor iets was, waar de grenzen lagen. (...) In 1976 gingen mijn grootouders voor het eerst terug naar Indonesië, en ze kwamen met cadeautjes terug (toen was ik 12 jaar). Ik hoorde dat daar nog familie

was. En ik had blijkbaar achterneefjes. (...) Ook hadden we een pianokruk vroeger bij ons thuis, en daarin zaten paperassen, maar daar werd nooit in gekeken. Die werden daar bewaard. En daar zat een kopie in van een testament, van Cornelis Chastelein. Maar niemand wist me te vertellen wat dat precies was. Ik ging uiteindelijk met veel gedoe het huis uit, maar het enige wat ik meenam, was dat testament. Mijn moeder had er zelf geen belangstelling voor. Ik vroeg honderduit aan mijn oma. Er waren films en foto's. (...) Maar de verhalen van mijn oma bleven beperkt tot mijn familie. (...) Maar er is nog een reden: ik zie het verdwijnen. Depok blijft alleen nog bestaan in de boeken. De gebouwen gaan langzamerhand allemaal weg. De verhalen van de mensen blijven, maar het hangt van de mensen af of ze in stand worden gehouden.”

Generatie

„Die tweede generatie waartoe mijn vader behoorde, daaronder zijn mensen die nooit meer iets met Indonesië te maken willen hebben, om wat voor reden dan ook. Ze hebben traumatische ervaringen, of iets anders. Dan had je mensen die ergens contact bleven houden en soms probeerden terug te gaan. En je had Pasar Malam-gangers, mensen die hun afkomst als een exotisch kenmerk zagen. Pasar Malam is mijn ding niet. Een tijdlang was dat: zien en gezien worden. En als je doorvroeg, wisten mensen niet eens waar het dorp van hun ouders lag. Maar waar je ziet dat de tweede generatie nog weleens het zwijgen ertoe deed en het verleden had verbannen, gaat mijn generatie juist op zoek: wat is er verzwegen? Hoe zat het precies? Die gaat weer zoeken.”

II

Chastelein

„(...) Het grootste deel van zijn slaven kwam van Bali. Ze kwamen uit verschillende oorden, maar hij had wel een voorkeur voor Bali, omdat de karakters van de Balinezen anders waren dan de Bengalen of van de Commandeurskust in India. Die waren wat opstandiger, lastiger in te tomen. Balinezen waren rustig, betrouwbaar, dat soort eigenschappen, dat zie je in de geschriften van Chastelein terugkomen. Hij geeft een verklaring waarom hij relatief veel mensen uit Bali had gehaald. Een Javaan laat zich niet tot slaaf maken. Het zijn trotse mensen. Een Javaan kun je niet tot slaaf maken, dat

ging tegen de tradities in, tegen de volksaard in. (...) Op Bali waren er allemaal koninkrijken, die last hadden van overbevolking. Die Balinese koningen verkochten dorpjes, verdienden geld en losten zo de overbevolking op. Die Hollanders wilden alleen maar werkkrachten vinden.”

„Die eerstegeneratie-Depokkers waren slaven. Chastelein heeft 150 mensen uit den vreemde naar Java gehaald; ze moesten zijn landgoederen aanleggen en zijn verblijven bouwen. Al vrij snel kregen ze te horen: ik ga jullie in een dorpje plaatsen en ik ga woningen bouwen, akkers aanleggen. Ze wisten al vrij snel dat hij ze in vrijheid zou stellen en het land zou nalaten. Dus behalve de eerste generatie hebben navolgende generaties nooit in slavernij geleefd. Vanaf 1714 zijn het welgestelde grondeigenaren geweest, met een eigen bestuur, eigen rechtssysteem en een behoorlijk grote autonomie.”

Depok Lama

„Ik heb een oude plattegrond gevonden, van Depok Lama. (..) De Topografische Dienst van Nederlands-Indië maakte prachtige kaarten, enorm gedetailleerd. Een schatkamer.”

Familie

„Toen ik daar voor het eerst kwam, was er een welkom voor mij georganiseerd en van al die twaalf Depokse families hadden ze mensen uitgenodigd. Hier op de foto zit een Tolense, daar een Loen, Samuel, en al die mensen – behalve van de familie Zadokh, die is uitgestorven - gingen vertellen. Er werd gezongen en gedanst. Er stonden roodwitblauwe stoelen. Alles is Nederlands daar. Als je bij mensen thuiskomt, zie je nog Delfts blauwe bordjes, een kalender van het koningshuis, een tegeltje met een Hollandse spreuk. Dat zijn restanten van wat ooit eens een normale huiscultuur was, waarin ze een band hadden met Nederland. Althans in Depok. Die band met Nederland wordt gevoed. Met Koningsdag staan ze daar altijd even bij stil en bij het WK zijn ze voor Nederland. Dat geldt met name voor de oude generaties, mensen die rondom de oorlog zijn geboren. Mensen die als gevolg van politieke omwentelingen in een ander vakje terecht zijn gekomen (...), willen toch nog iets van vroeger koesteren.”

„Mijn oma kon altijd het hele rijtje familienamen opnoemen. Dat kon iedereen, maar verder ging het niet, want waar kwamen die namen vandaan? Mijn oma zei: ‘Weet ik

niet, ik heb het ook maar van Chastelein gekregen.’ Door de jaren heen is de legende ontstaan dat die namen waren gegeven door Chastelein en die twaalf staan voor de twaalf discipelen of de twaalf bijbelse stammen. (...) Toen Chastelein in 1714 Depok naliët, was er een raad van zeven mensen, die het beheer voerde. Medio negentiende eeuw kwam er een reglement voor particuliere landerijen. Toen is een andere bestuursvorm in Depok gekomen, een soort gemeentebestuur, met een voorzitter die president werd genoemd. Dat voorzitterschap rouleerde onder de twaalf families. En in dat gemeentebestuur zat altijd een evenredige vertegenwoordiging van die twaalf families.”

„Aanvankelijk verdiepte ik me nauwelijks in de Nederlandse Depokkers. Oma bracht me ook niet op een spoor, maar toen ik mijn boek had gepubliceerd, eigenlijk allereerst voor mijn kinderen, is dat als een lopend vuurtje rondgegaan. Naar aanleiding daarvan heb ik contact gekregen met de mensen hier. Soms wat intensiever contact. Ik was meer in de feitelijke geschiedenis geïnteresseerd.”

Bersiap

„Over die Rampok-tijd werd niet door oma gesproken. Die mensen uit Depok konden hun verhaal ook niet kwijt in Nederland. ‘Ja, jullie zaten in het zonnetje en hadden voldoende te eten. Wij hadden hier de hongerwinter en de Duitsers’, kregen ze te horen. Het verhaal is te pijnlijk en te traumatisch. (...) Oma vertelde alleen maar de onschuldige, rooskleurige dingen, maar niet de lastige dingen. Die wilde ze geheimhouden. En dat is jammer. Ik ben dus heel jaloers op families waar wel vrijelijk over deze periode gesproken wordt. Toen mijn opa overleed in 1986, kwam ik in contact met een Depokse familie, die heel nauw aan ons gelieerd is. Die wonen in Voorburg en zeiden: ‘Kom eens langs.’ We zijn vaak bij elkaar geweest. Zij konden in hun familie daar makkelijker over praten.”

„Toen in oktober 1945 de pemuda het land bezetten, zijn de vrouwen, oude mannen en kinderen in het gemeentehuis – de ruimte waar het gemeentebestuur bij elkaar kwam – bij elkaar gezet. Daar zat mijn oma niet. (...) Haar zusje zat wel in dat gemeentehuis. Haar broertjes waren naar de gevangenis in Bogor, de Pledang-gevangenis, gebracht.”

Nederland

„De Depokkers die hier in Nederland kwamen, voor hen was het geen probleem om zich Nederlander te voelen, maar tegen hen werd ook door andere Nederlanders gezegd: ‘Ga maar assimileren, gedraag je als Nederlander, het boek Indië is gesloten.’ Mijn vader werd in Indonesië blanda genoemd, en hier katjan (pinda). Dus hij zat hier tussen twee werelden. Ook thuis, zijn vader was een Hollandse KNIL-militair en zijn moeder een Indonesische, een 100 procent Depokse. Ze trouwden in Jakarta. Ze kregen als kinderen de boodschap mee: ‘Dat boek is gesloten, we kijken er niet meer op terug.’ (...) Op deze foto zie je het gezin: net in Nederland aangekomen. Hoe Hollands, kleedje aan de muur, kopje thee. Ze moesten zich gedragen als echte Hollanders. Wat een verschil met hun leven in Indonesië.”

III

Gastvrij

„De warmte, hartelijkheid en meelevendheid die ik daar ondervond, en die we hier zijn kwijtgeraakt, is echt een kenmerk van de Depokse gemeenschap. In alle bronnen zie ik terug dat het een harmonieuze, tolerante geschiedenis heeft. Gastvrij zijn ze ook. Tuurlijk, er is altijd ruzie over erfenissen. Ik ben realistisch genoeg, het is niet altijd rozengeur en maneschijn.”

Indisch

„Ik kom uit een gewone Hollandse familie. Bij mijn opa en oma was er vaak een gemengd gezelschap, maar dat was normaal voor mij, ik realiseerde me niet dat het gemengd was. Als we vrij waren, gingen we altijd naar opa en oma, want daar kwamen we de familie tegen. Er stond altijd wat Indisch lekkers op tafel. Dat was vanzelfsprekend. Ik vond daar niets van, want het was zo. (...) Ik merkte dat als de Indische kant van de familie langskwam, er een andere sfeer was. Intimiteit, een woord dat je als kind niet gebruikt, maar wat ik wel gevoeld heb, tussen mijn vader en zijn familie. De ooms en tantes hadden verhalen, er werd anklung muziek gedraaid, speciaal eten gekookt. De Indische humor was anders, er werd enorm veel gelachen. Alles was een lolletje. De tantes waren altijd lief, ze omarmden je alsof je een van hen

was. De ooms hadden altijd verhalen en schudden van lachen met hun buikje. Het had een bepaalde warmte.”

Indonesisch

„Mijn ouders zijn gescheiden toen ik 12 jaar was en ik ben op mijn 15^e zelfstandig gaan wonen. Mijn grootouders werden mijn thuis. Als er wat was, ging je naar je grootouders, dat was in Indonesië gewoon. (...) Ik wist wel dat mijn vader er wat donkerder uitzag; maar hij was zo geïntegreerd, je merkte aan niets dat hij een Indonesische achtergrond had. Wij, de kinderen, mijn zusje en ik, wij zagen er heel erg blank uit. Nog steeds. Als je kijkt naar deze foto: mijn vader had hier dezelfde leeftijd als mijn zoontje en het lijkt alsof er een generatie is overgeslagen: ze lijken enorm op elkaar. Mijn vader is dat Indonesische nooit kwijtgeraakt.”

Respondent	13
Wie	N.G.
Geboortejaar	1975
Wanneer	27 juli 2023
Bijzonderheden	Nazaat van de familie Bacas; heeft een dochter, haar vader is ook geïnterviewd.

Samenvatting van het interview

In het gesprek met N.G. wordt de relatie met Depok en de ervaringen van haar recente bezoek aan deze stad besproken. N's band met Depok komt door haar grootmoeder, die er geboren en opgegroeid is, en haar vader, die zich actief inzet voor Depok. Haar bewuste betrokkenheid begon rond een expositie over Depok in Hoorn, waar ze werd verrast door de aanwezigheid van veel Depokers. In juni 2023 bezocht ze voor het eerst het oude Depok en raakte gedesillusioneerd. Ze ontdekte dat Depok, in tegenstelling tot haar verwachtingen, een volgebouwde stad. Desondanks maakten

familiebezoeken en het zien van de familienaam in de kerkdeuren indruk op haar. Na dit bezoek stelde N. zichzelf de vraag welke rol Depok nu in haar leven speelt. Tot nu toe was haar betrokkenheid vooral te danken aan de inzet van haar vader voor Depok. Ze overweegt te helpen bij het organiseren van een reünie, niet vanwege persoonlijke gevoelens voor Depok, maar eerder om het erfgoed voor toekomstige generaties te behouden. Overgeleverde verhalen van haar grootouders over vroeger waren schaars. Ze hoorde van haar vader gruwelijke verhalen, zoals de moord op een Depokse jongere tijdens de Bersiap-tijd. Ze erkent het belang van het behouden van het erfgoed, vooral omdat de generatie van haar vader er niet eeuwig zal zijn. Ze benadrukt dat de stichting van een christelijk dorp in Indonesië, zonder negatieve connotaties, vaker verteld mag worden. Ze vindt het ook belangrijk om de gruwelijkheden uit de Bersiap-tijd te delen, ook binnen de Indische gemeenschap, waar Depok deel van uitmaakt. Als boodschap aan de volgende generatie, met name haar dochter, wil N. dankbaarheid en trots op driehonderd jaar Depokse geschiedenis meegeven. Ze overweegt meer in deze geschiedenis te duiken.

I

Reünie

Welke rol speelt Depok in je leven?

„Dat is een vraag die ik mezelf ook stel, nadat ik daar geweest ben. Tot dusver speelde het een rol omdat het mijn vaders missie is om veel voor Depok te doen. Hij organiseert feesten, vertelt er veel over, weet er veel over en steunt ook mensen daar. Mijn vader wil ook een reünie organiseren. Ik wil hem daar best bij helpen omdat het mijn vader is, maar niet omdat ik zelf veel voor Depok voel.”

Depokkers

Wat is je band met Depok?

„Mijn oma is geboren en opgegroeid in Depok en mijn vader doet er veel voor. De eerste keer dat ik er bewust mee bezig was, was rondom de expositie in Hoorn over Depok. De zaal in het museum over Depok in Hoorn zat vol Depokkers. Dat had ik nooit verwacht, heel bijzonder. Ik had ook nooit gedacht dat ik een binding zou kunnen

ervaren met twee jongeren die ik eens op een verjaardag ontmoette en die vertelden dat ze uit Depok kwamen.”

Generatie

„Ik vind het belangrijk dat dit stukje erfgoed, het Depoks erfgoed, behouden wordt voor volgende generaties. Want als de generatie van mijn vader wegvalt, wie houdt het dan nog levend?”

II

Oude Depok

Je hebt het oude Depok bezocht?

„In juni 2023 ben ik naar Depok gegaan, met mijn ouders en dochter. Ik moet zeggen: ik had er een romantisch beeld van, dat helemaal aan diggelen ging. Ik had me een beeld gevormd op basis van de geschiedenis en de verhalen die ik van mijn vader hoorde. Dat er een soort landgoed was dat opgedeeld was in perceeltjes, onder de twaalf families. Ik dacht ook dat daar nog houten huizen op palen zouden staan. Depok bleek echter een volgebouwde stad te zijn en al die landerijen zijn ingenomen. Het was niet eens een dorp. De oude Depokkers zijn verdreven of opgegaan in de stad. Er zijn nog wel nazaten van die twaalf families, maar die zijn toch ook vaak weer getrouwd met ‘gewone’ Indonesiërs. Ik dacht dat ik meer voor Depok zou gaan voelen, als ik er zou zijn, maar dat is niet zo.”

Wat bleef je het meest bij van dat bezoek?

„Toch wel de familiebezoeken. En ook dat we in de kerkdeuren onze familienaam zagen staan. Maar voor de rest ontstond er geen binding met wat we zagen, dat was wel jammer, maar dat kwam dus ook door mijn eigen illusie.”

Aanval

Wat heb je van je familie overgeleverd gekregen?

„Mijn opa en oma vertelden vrijwel niets over vroeger, van hun tijd in Depok. Het gruwelijke verhaal van mijn oma, over de aanval op Depok en de moord op een Depokse jongere op een plein, heb ik van mijn vader gehoord.”

Nederland

Vind je dat Depok voldoende aandacht in Nederland heeft gekregen?

„Ik denk dat het te weinig aandacht heeft gekregen, want naast de tentoonstellingen heb ik er nog nooit over gehoord. Ik vind het heel bijzonder dat het opzetten van een christelijk dorp in Indonesië geen negatieve lading heeft gekregen en dat zou best vaker verteld mogen worden. Ook de gruwelijkheden die Depokkers, onder wie mijn oma, in de Bersiap-tijd heeft moeten meemaken, mogen best verteld worden. Ook binnen de Indische gemeenschap, want daar maakt Depok toch deel van uit. En ik heb het gevoel dat het toch niet zo leeft in die gemeenschap. Ik hoor er tenminste niet over.”

III

Trots

Welke boodschap geef je zelf aan je dochter graag mee?

„Een stukje dankbaarheid en ook dat ze best trots mag zijn, omdat het best positief is geweest wat er driehonderd jaar geleden is gebeurd. Die mooie verhalen mogen er ook zijn. Voor de toekomst denk ik ook dat ik me er best nog meer in mag gaan verdiepen. Omdat ik toch meer zou willen behouden dan wat er nu gebeurt.”

Respondent	14
Wie	T.B.
Geboortejaar	1987
Wanneer	27 juni 2023
Bijzonderheden	Nazaat van de familie Jonathans, chef-kok in een Indonesisch restaurant, heeft een dochtertje. Zijn vader en oma zijn ook geïnterviewd. Het gesprek met hem was in aanwezigheid van zijn oma.

Samenvatting van het gesprek

De connectie van T.B. met Depok is sterk verbonden met zijn grootmoeder. T. is inmiddels vier keer in Depok geweest, onder meer bij de begraafplaats en het huis van zijn oma. Hij benadrukt dat als zijn familie naar Indonesië ging, Depok altijd een eerste stop was. Hoewel T. niet elk jaar naar Depok gaat, heeft de plaats een blijvende betekenis in zijn leven, voornamelijk vanwege de geschiedenis en herinneringen die zijn oma heeft gedeeld. Hij voelt zich thuis in Depok.

T. heeft niet veel persoonlijke herinneringen aan Depok, maar de geschiedenis van de twaalf slaafgemaakte families, waarvan zijn oma een verre afstammeling is, maakt Depok voor hem bijzonder. Hoewel Depok door de jaren heen veranderd is, blijven de begraafplaats en het voetbalveld voor T. bijzondere plekken. Met betrekking tot zijn eigen rol als ouder benadrukt T. dat hij vooral aan zijn dochter wil overdragen wie zijn oma was en welke rol zij in zijn leven gespeeld heeft. Het behouden van de herinnering aan zijn oma is cruciaal voor hem. T. is niet actief op sociale media, maar zijn vrouw, die ook in Depok heeft gewoond, zit wel op Facebook. Een reünie organiseren zal T. niet doen, geeft hij aan. Maar hij erkent indirect dat zijn rol als chef-kok in een Indonesisch restaurant – waar hij kookt zoals zijn oma wil – een bijdrage levert aan het levend houden van de Depokse cultuur: zowel T. als oma benadrukken de waarde van het doorgeven van kookkunst aan toekomstige generaties als een manier om de herinnering aan Depok levend te houden.

I

Kinderen

„Ik heb een dochttertje van zestien maanden. Aan haar zou ik dingen over mijn oma willen overdragen. Dat is heel belangrijk voor mij.”

Levend houden

Hoe hou je voor jezelf de herinnering levend? Sluit je je bijvoorbeeld aan op Facebook?

„Nee, maar mijn vrouw wel. Die volgt dat.”

Zou je dat in de toekomst willen doen, bijvoorbeeld door het organiseren van een reünie voor Depokkers?

„Nee hoor. Ik zou er zoveel mogelijk naartoe willen blijven gaan. Maar een reünie, nee. Ik ken niet zoveel mensen uit Depok.”

Vind je dat Depok voldoende aandacht krijgt of meer aandacht zou moeten krijgen?

„Ik denk dat het best wel aandacht krijgt. Toevallig liep ik afgelopen zondag met mijn vrouw over de markt, toen een Indonesisch vrouwtje ons aansprak: ‘Ik ben van Depok.’ Ik hoor best vaak van mensen die uit Depok komen of over Depok.”

Zou je Depok wel meer op de kaart willen zetten?

„Ik ben niet de aangewezen persoon.”

Maar je doet het wel door dit restaurant te runnen, toch?

„Ja, ik kook zoals oma het wil.”

Heb je dan vooral een Depokse keuken?

„Ja. (...) Maar we koken breed, niet echt geconcentreerd op Depok. Maar de basis van onze gerechten is oma met haar eten uit Depok (de Depokse recepten van oma, MB). Ik hecht er veel waarde aan dat ik het koken heb geleerd van oma. En ik kan het ook weer overdragen op mijn dochter.”

Oma voegt toe: „Mijn kleinzoon heb ik leren koken en die kookt precies zoals mijn moeder dat wil en zoals ik dat wil.”

II

Oude Depok

„Ik ben nu drie of vier keer in Depok Lama geweest. Samen met mijn vrouw. Ze woonde dicht bij Depok en is ook opgegroeid in Depok, maar ze is in Jakarta geboren. Maar ze is niet één van de twaalf families. In Depok hebben we rondgereden en herinneringen opgehaald. Zowel de geschiedenis als de plaats maken het zo bijzonder voor mij en wat oma allemaal heeft verteld. Depok is wel een moderne, hippe stad aan het worden. Als je dat vergelijkt met wat oma over vroeger vertelde...”

Wat vind je nu nog mooi aan Depok? Als je daar komt, wat roept het bij je op?

„De begraafplaats en het voetbalveld, het huis van mijn oma, dat is een stukje bekendheid, daar voel ik mij thuis. Dat voelt goed. Het riviertje heb ik één keer gezien, maar dat is veranderd, er is geen kristalhelder water meer.”

Familie

„Mijn band met Depok is toch de familie en oma. Veel personeel dat in ons restaurant heeft gewerkt, kwam ook uit Depok. (...) Als we naar Indonesië gingen, gingen we ook altijd eerst naar Depok. Depok is heel belangrijk voor me. Ik zal het toch altijd in mijn hart meedragen vanwege oma.”

Twaalf families

Wat in de geschiedenis die ze heeft verteld, vind jij het meest bijzonder?

„Ik denk de twaalf slavenfamilies. Dat is voor mij persoonlijk wat Depok is en hoe Depok is ontstaan. Wat mij over Depok is bijgebracht, begint bij de twaalf slavenfamilies, waar oma ook een verre afstammeling van is. Weliswaar verwaterd, maar dat is voor mij Depok.”

1945

„Ik heb van oma gehoord dat ze de oorlog in Depok heeft meegemaakt en hoe ze voor de oorlog is opgegroeid. Dat de oorlog verschrikkelijk was en dat ze naar Nederland is vertrokken. Dat is natuurlijk niet een leuk onderwerp.”

III

Indonesisch

„Ik zie eruit als een Nederlander, maar ik ben ook echt een heel klein beetje Indonesisch. Voor mij is Indonesië echt Depok, en niet Jakarta of Bandoeng. Vooral vanwege oma.”

Respondent	15
Wie	J.S.
Geboren	1992
Wanneer	4 juli 2023
Bijzonderheden	Nazaat van de familie Jonathans; heeft twee jonge kinderen. Haar moeder S.J. is ook geïnterviewd.

Samenvatting van het gesprek

J.S., wier grootouders uit Depok komen, geeft aan dat haar opa en oma weinig over hun verleden spraken. De interesse ontstond pas echt toen zij moeder werd. Ondanks het gebrek aan verhalen was oma enorm gastvrij en nodigde altijd mensen uit om mee te eten. Hoewel er vroeger Depokse dagen waren, was dit vóór haar tijd; ze weet er vrijwel niets van. J. heeft deels een Molukse achtergrond en concentreert zich momenteel meer op deze afkomst. Ze benadrukt dat ze zich, ondanks een westerse opvoeding en het niet spreken van de Indonesische taal, niet echt Nederlands voelt. Ze deelt de Indonesische cultuur op het gebied van eten en gastvrijheid, overgedragen door haar oma en moeder. Het verlangen om naar Indonesië te reizen is versterkt door haar halfbroer die ruim een jaar geleden naar Indonesië is geweest. Ze voelt een grotere connectie met haar wortels, hoewel ze zichzelf niet als Indonesisch beschouwt. Ze zou graag de brieven van haar oma willen lezen en heeft een beetje kennis van de Depokse geschiedenis. Gevraagd naar de aandacht voor Depok in Nederland, geeft J. aan dat dit deel van de geschiedenis meer bekendheid verdient. Ze is trots op Depok en benadrukt de positieve erfenis van Chastelein, waarbij slaafgemaakten werden vrijgelaten en aan hen land werd geschonken. Ze pleit voor een evenwichtiger weergave in geschiedenisboeken, waarin niet alleen de negatieve aspecten, maar ook de positieve bijdragen van Nederlanders aan bod komen. Hoewel J. zelf niet actief betrokken wil zijn bij initiatieven, erkent ze het belang van het behouden van de Depokse cultuur en identiteit, evenals die van andere bevolkingsgroepen.

I

Depokdag

„Mijn opa en oma kwamen uit Depok, maar ze hebben er niet echt over verteld. Ze overleden toen ik 12 jaar was. Ik was er nooit zo mee bezig waar mijn voorouders vandaan kwamen, maar toen mijn dochter geboren werd, had ik wel de verhalen van mijn oma willen horen. Mijn oma praatte nooit over vroeger. Wel was iedereen altijd welkom om een hapje mee te eten, ze was heel gastvrij. Mijn moeder weet eigenlijk ook niet zoveel van Depok, omdat mijn oma en opa er nooit over praatten. Wel waren er vroeger Depokse dagen, maar dat was voor mijn tijd. Nu schreef mijn oma ook brieven en die zou ik wel willen lezen. Dat zou ik wel interessant vinden. De Depokse geschiedenis ken ik een beetje.”

Activiteiten

„Ik voel me niet geroepen om zelf allerlei activiteiten te ondernemen, maar vind het wel belangrijk dat de Depokse cultuur blijft bestaan, en niet alleen de Depokse, maar ook die van de Molukse of andere bevolkingsgroepen. Vooral omdat de cultuur zo sterk verbonden is met wie je bent, je identiteit.”

Kinderen

„Veel is mondeling verteld, maar het is mooi dat nu ook voor de nieuwe generatie, waaronder mijn kinderen, de Depokse geschiedenis beschreven is.”

II

Chastelein

„Ik weet dat Nederland niet altijd goede dingen in Indonesië heeft gedaan, maar de erfenis van Chastelein – dat hij slaven vrijliet en een stuk land gaf – vind ik dan toch wel mooi. Het zou goed zijn als in de geschiedenisboeken niet alleen aandacht is voor wat niet goed is gegaan, maar ook wat Nederlanders wel goed hebben gedaan. Het mag van mij wel wat meer in balans komen.”

Familie

„Pas sinds de laatste paar jaar verdiep ik me er echt in wie we zijn, wie ik ben, maar dan vooral de Molukse kant. De ouders van mijn vaders kant zijn namelijk Moluks.”

III

Trots

„Ik vind dat dit stukje geschiedenis, van Depok, wel wat bekender mag worden in Nederland. Ik vind dat het wel de moeite waard is om je erin te verdiepen. Ik ben ook wel trots op Depok.”

Indonesisch

„De laatste tijd ben ik meer op onderzoek uit, maar eerlijk is eerlijk: omdat ik deels een Molukse achtergrond heb, ben ik daar momenteel meer op gericht. Want ik ben weliswaar westers opgevoegd en ik spreek de Indonesische taal niet, maar ik voel me ook niet echt Nederlands. Het is toch raar dat je niet met iemand kan mee-eten omdat er maar drie aardappels zijn gekookt? Qua eten en gastvrijheid hebben mijn oma en mijn moeder mij echt de Indonesische mentaliteit meegegeven. (...) Mijn halfbroer is anderhalf jaar geleden naar Indonesië geweest en dat had ik ook wel willen doen. Wat dat betreft is het verlangen wel sterker geworden om daarnaartoe te gaan. Indonesisch ben ik niet, maar mijn wortels liggen daar wel.”